

T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
ORTAÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI

MOĞOLLARIN ANADOLU VE HİNDİSTAN'I İŞGALİ
(12. VE 13. YY.)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Özlem SAYDAM

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Altan ÇETİN

Ankara-2013

T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
ORTAÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI

MOĞOLLARIN ANADOLU VE HİNDİSTAN'I İŞGALİ
(12. VE 13. YY.)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Özlem SAYDAM

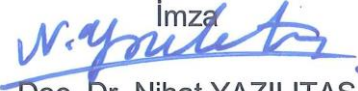
Tez Danışmanı
Prof. Dr. Altan ÇETİN

Ankara-2013

ONAY

Özlem Saydam tarafından hazırlanan “Moğolların Anadolu ve Hindistan’ı İşgali (12. ve 13. YY.)” başlıklı bu çalışma 26.11.2013 tarihli savunma sınavı sonucunda oybirliği ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Tarih Anabilim Dalı/Orta Çağ Tarihi Bilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

imza
Prof. Dr. Altan ÇETİN (Başkan)

imza
Doç. Dr. Nihat YAZILITAŞ

imza
Doç. Dr. Güray KIRPIK

ÖZET

SAYDAM, Özlem. Moğolların Anadolu ve Hindistan'ı İşgali (12. ve 13. YY.), Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2013.

Moğolların Anadolu ve Hindistan'ı İşgali (12. ve 13. YY.) adlı bu çalışmadaki temel amaç XII. ve XIII. yy'da geniş bir coğrafyayı içine alan Moğol akınlarının birbirinden uzak, farklı iki Türk coğrafyası olan Anadolu ve Hindistan'a etkileri ile sonuçları bağlamında, Türk-İslam dünyasında yarattığı tesirler ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Dönem olaylarının tez çalışmasının boyutlarını aşacak olmasından dolayı XII. ve XIII. yy'lar ile sınırlandırılmış, doğru değerlendirme yapılabilmesi için XI. ve XIV. yy olaylarından da bahsedilmiştir. Araştırma konusunu oluşturacak olan dönem içerisinde yazılmış olan ana kaynaklar incelenerek bir terkip oluşturulmuş, terkip analiz edilip, doğruluğu kanıtlandıktan sonra telif ve tetkik eserler kullanılarak tezin amacına uygun bir metin oluşturulmuştur. Eş zamanlı olarak yapılan Moğol istila hareketleri Sultan II. Gıyaseddin Keyhüsrev ve haleflerinin dirayetsizliği neticesinde Türkiye Selçuklu Devletinin felaketi olurken, Delhi Türk Sultanlığı hükümdarları ve özellikle Emir-i Hacıp Balaban'ın akıllıca tedbirleri sayesinde ayakta kalmayı başarmıştır. Fakat büyük darbe almış devletin güneye ve orta Hindistan'a ilerlemesi durmuştur. İslam'ın ve hilafetin merkezi Abbasi Devleti de Moğollar tarafından yıkılmıştır. Türkistan'dan yeteri kadar Türk göçleri ile beslenemeyen Hindistan'da ilerleyen dönemlerde Türk nüfuzu kırılmıştır. Harzemşah Devletinin yıkılmasının ardından gelen halk Anadolu'yu Türk nüfusu ile beslemiştir. Anadolu ve Hindistan'a sığınan alimler Türk-İslam dünyasına hizmet etmişlerdir.

Anahtar Sözcükler:

1. Türkiye Selçuklu Devleti
2. Delhi Türk Sultanlığı
3. Moğollar
4. Anadolu
5. Hindistan

ABSTRACT

SAYDAM, Özlem. The Occupation of Anatolia and India by Mongols (XII and XIII' th century), Master Thesis, Ankara 2013.

The main objective of this thesis named "The Occupation of Anatolia and India by Mongols (XII and XIII'th century)" is that to explain the effects of Mongols attacks which sprade into very large area in XII and XIII th century about Anotalia and India which are different and far from each other and to explain results of this attacks in Turkish-Islamic world. The thesis has been restricted to XII and XIII th century events because of so many events come into being in this period of time but for the correct evaluation, XI and XIV events have been discussed. Firstly, the sources that written in the same period of thesis' topic have been studied and a data base has been formed. After analyzing and validating of this data base, thesis' text has been written using original and scrutiny works.

While synchronous invasion of Mongols and incapability of II th Gıyaseddin Keyhüsrev and his successors had been termination of State of the Turkey Seljuks, Delhi Turkish Sultanate had succeeded to live because of intelligent steps of Vizier/Grand Vizier Balaban and other monarchies. But after invasion of Mongols, Delhi Turkish Sultanate has not gone forward towards south and Middle India. Also State of Abbasi that is central of Caliphate and Islamic had been demolished by Mongols. Turkish influence in India had been gotten weak because of reducing Turkish migration from Turkistan in far centuries. After demolishing of State of Harzemşahs, Peoples who comes from that place have increased the Turkish population of Anatolia. Turkish omniscients who taken refuge in Anatolia and India had served in Turkish-Islamic world

Key Words:

1. State of the Turkey Seljuks
2. Delhi Turkish Sultanate
3. Mongols
4. Anotalia
- 5.India

ÖNSÖZ

Hindistan ve Anadolu tarihin her döneminde birçok medeniyete ev sahipliği yapmış, jeopolitik olarak önemli iki sahadır. Türklerin bu sahalarla münasebeti Milattan öncesi dönemlere kadar uzanmaktadır. İslâmiyet'in Türkler tarafından kabulünün ardından İslâmiyet bu bölgelerde yayılması sağlanmıştır. Anadolu ve Hindistan da Türkler hakimiyetleri kurduğu sırada anayurtta Türk varlığı yok olma tehlikesi ile yüzyüze gelmiştir. Bunun sonucunda Hindistan da hüküm süren Delhi Türk Sultanlığı ve Anadolu da hüküm süren Anadolu Selçuklu Devleti, Türklerin varlığını sürdürebilmesi açısından büyük önem taşıyordu. Fakat anayurt Türklüğünü tehdit eden tehlike Hindistan ve Anadolu'yu tehdit etmekte gecikmeyecektir. Hiç şüphesiz bu tehlike Moğollardır.

Tüm dünya ile birlikte Türklüğü de hedef alan Moğol istilalarının aynı dönemde Anadolu Selçuklu Devleti ve Delhi Türk Sultanlığı'nı nasıl etkilediği bu çalışmanın amacı olmuştur. Aynı ayrı iki sahanın istila hareketlerinden etkilenmeleri daha önce ortaya konulmuş ise de birlikte ele alınmamıştır.

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde teze konu olan Hindistan ve Anadolu sahaların coğrafi özellikleri, jeopolitik konumu, bölgede ki ilk Türk ve İslâm varlığı, Moğolların tarih sahnesine çıkışı, güçlenmesi, Moğol İmparatorluğunun kurulması ve istila politikaları anlatılmıştır.

Birinci bölümde; Moğol istilaları öncesinde Anadolu ve Hindistan da kurulan Türk devletleri ile bu devletlerin Anadolu ve Hindistan gazaları ve fethi, Hindistan da varlık gösteren ilk Türk devleti Delhi Türk Sultanlığının kuruluşu değerlendirilmiştir.

İkinci bölümde; Moğol İmparatorluğunun kurulmasının ardından onları istila için cezbeden unsurlar ile birlikte istila hareketlerinin başlaması ve Anadolu ve Hindistan da hakim Türk devletleri ve mücadeleleri anlatılmıştır.

Üçüncü ve son bölümde ise Moğol işgalinin Anadolu ve Hindistan'ı etkisi altına alması, Moğolların düzenlediği seferler ve bu seferlerin iki sahada ki sonuçlarının karşılaştırılması yapılmıştır. Moğolları iki farklı Türk sahasını eş zamanlı olarak nasıl etkilediği ele alınmıştır.

Bu çalışmanın yapılması sırasında kıymetli kitapları ile desteğini esirgemeyen Kırıkkale Üniversitesi Kütüphanesi'ne, manevi desteği ile beni hiç yalnız bırakmayan aileme ve arkadaşlarıma, böyle bir çalışmanın yapılması için beni teşvik eden yol gösteren tez danışmanım değerli hocam Prof. Dr. Altan ÇETİN'e teşekkürü bir borç bilirim.

Ankara-2013

Özlem SAYDAM

İÇİNDEKİLER

ÖZET	ii
ABSTRACT	iii
ÖNSÖZ	iii
İÇİNDEKİLER	v
KISALTMALAR	vii
GİRİŞ	1
1. HİNDİSTAN VE ANADOLU COĞRAFYASI: COĞRAFYA’NIN ZAMANI .	2
2. HİNDİSTAN DA İLK TÜRK VARLIĞI: TOPLUMSAL ZAMAN	5
3. ANADOLU’DA İLK TÜRK VARLIĞI.....	7
4. HİNDİSTAN’DA İSLÂM	9
5. ANADOLU’DA İSLÂM.....	10
6. MOĞOLLARIN ORTAYA ÇIKIŞI, YAYILMASI VE İSTİLA	
POLİTİKALARI.....	10

BİRİNCİ BÖLÜM

I. MOĞOL İSTİLASI ÖNCESİNDE TÜRKLER VE HİNDİSTAN	14
A. Gazneli Devleti ve Hindistan Siyaseti	15
B. Harzemşah Devleti ve Hindistan Siyaseti	21
C. Gurlular ve Delhi Türk Sultanlığının Kuruluşu	22
II. MOĞOL İSTİLASI ÖNCESİNDE TÜRKLER VE ANADOLU	27
A. Anadolu’nun Fethi ve Türk Devletleri.....	29
III. MALAZGİRT SAVAŞI VE TARAİN SAVAŞI: VATAN AÇAN İKİ	
SAVAŞ	33

İKİNCİ BÖLÜM

I. MOĞOL İSTİLASI DÖNEMİNDE ANADOLU VE HİNDİSTAN.....	42
A. İstila Sırasında Anadolu ve Hindistan Da Hakim Türk Devletleri ve Moğollar.....	42
B. Moğolların Hindistan Sınırına Dayanması	48
C. MOĞOLLARIN ANADOLU SINIRINA DAYANMASI	51

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

I. MOĞOLLARIN ANADOLU VE HİNDİSTAN'I İŞGALİ	59
A. Selçuklu Türkiye'sinin İşgali.....	59
II. KÖSEDAĞ SAVAŞI VE 1246-1252 MOĞOLLARIN HİNDİSTAN	
SEFERİ	82
III. ANADOLU-HİNDİSTAN İŞGALLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI	85
IV. ANADOLU VE HİNDİSTAN COĞRAFYASINDA SÜREGİDEN	
STRATEJİK HASSASİYET	89
SONUÇ	93
KAYNAKÇA	97

KISALTMALAR

- a.g.e. : Adı geçen eser
b. : Bin (oğlu)
bkz. : Bakınız
c. : Cilt
ev. : Çeviren
Ed. : Editör
MEB. : Milli Eğitim Bakanlığı
vb. : ve benzeri, ve başkaları
yy. : Yüzyıl

KAYNAKLAR

Türklerin Hindistan tarihi ile ilgili ilk ciddi kaynakları, Gaznelilerin Hindistan'a girişlerinden itibaren başlamaktadır. Gazneli hakimiyetinin ardından hakim olan Türk Devletleri dönemlerine ait kaynaklarda bulunmaktadır. Kaynaklar yeterli olmamakla birlikte birçoğu Farsça olarak kaleme alınmıştır. Bu eserlerin bir kısmı Türkçe, bir kısmı da İngilizceye çevrilmiştir.

Türkiye Selçuklu Devleti ile ilgili bilgi veren kaynaklar genellikle Arapça, bazıları da Farsça olarak kaleme alınmış ve tamamına yakını Türkçeye çevrilmiştir. Bunun dışında Ermeni ve Bizans kaynakları da bizim için son derece kıymetli olmakla birlikte ayrıntısızdır ve objektif olarak değerlendirmek oldukça güçtür. Türkiye Selçuklu Devleti'nin kaynaklarının tasnifini ilk olarak Fuat Köprülü yapmıştır. Bu çalışmanın ardından Osman Turan kaynaklar üzerine daha kapsamlı çalışmalar yapmıştır. Son dönemde ise Altan Çetin editörlüğünde Ortaçağ Türk Tarihinin Ana Kaynakları genel bir tasnife tabi tutulmuştur. İslam tarihinin kaynaklarının tasnifini ise M. Şemseddin Günaltay yapmıştır. İslam tarihi kaynakları da Türk tarihi hakkında bilgi edinmemiz açısından önemlidir.

Moğollar Tarihi ile ilgili bilgi veren en önemli kaynak Moğolca yazılmıştır. Bunun dışında münasebetleri dolayısıyla Çince, Arapça ve Avrupa dillerinde yazılmıştır. Türkçeye de çevrilmiş eserler vardır.

Orta Asya Türk Tarihi hakkında ki kaynaklar çoğunlukla Farsça ve Arapça olarak yazılmıştır. Türkçeye çevrilmiş birkaç eserle sınırlı kalmıştır.

Şu detayı belirtmekte fayda var ki, bölgesel yakınlık ve siyasi, ticari, sosyal ilişkiler sebebiyle bir devletin tarihine ait eser başka devletlere ait çok önemli bilgiler ihtiva etmektedir.

I. Kaynaklar

İbnü'l Esir Ebu'l Hasan İzz ed-dîn Ali b. Ebu'l Kerem Muhammed eş-Şeybânî el Cezerî'nin el-Kâmil fi et-Târih adlı meşhur eseri İslam tarihi ve Türk tarihi açısından vazgeçilmez bir eserdir. Gazneliler, Gurlular ve Moğol tarihi hakkında da önemli bilgiler verir. Onüç cilt olarak Türkçe yayınlanmıştır. Ebu Amr Minhâc ed-dîn Osman b. Sirâc ed-dîn Muhammed el-Cüzcânî'nin Tabakât-ı Nâsîri adlı eseri Gurlular ve Gazneliler hakkında ayrıntılı ve güvenilir bilgi verir, Farsça yazılmıştır. Selçuklular ile ilgili kısımları Türkçeye çevrilmiştir. Alâeddîn Ata Melik Muhammed Cüveynî'nin Târîh-i Cihângüşâ adlı Farsça yazılmış eseri Hindistan, Moğollar ve Türk Devletleri hakkında bilgi verir, tamamı Türkçeye çevrilmiştir.

Mahmûd b. Muhammed el-Kerîm Aksarâyî adlı müellif'in Müsâmeret el-Ahbâr ve Musâyeret el-Ahyâr adlı Farsça eseri Moğol istilasından sonra hakkında Anadolu ve Moğollarla ilişkiler hakkında bilgiler vermektedir. Türkçeye çevrilmiştir. İbn Bibî'nin el-Evami'rü'l Ala'îye fi'l-Umuri'l-Ala'îye adlı farsça eseri Türkiye Selçuklu Devleti, Harzemşahlar ve Moğollarla ilgili bilgi vermektedir. Türkçeye çevrilmiştir.

Moğol tarihi hakkında Türk kaynaklarında elde edilen bilgiler dışında Moğol tarihine ait önemli kaynak Moğolca yazılan Moğolların Gizli Tarihi adlı eserdir.

Anadolu Tarihi hakkında Gregory Abû'l Farac'ın Abû'l-Farac Tarihi I-II, Urfalı Mateos Vekâyi-Namesi ve Papaz Grigor'un Zeyli, Anna Komnena'nın Alexiad'ı gibi Ermenice ve Rumca yazılmış Türkçeye çevrilmiş eserler tezin ana kaynakları olarak kullanılmıştır.

II. Araştırmalar

Ortaçağ tarihi konusunda ki araştırmalar oldukça sınırlıdır. Bu duruma neden olan faktör o dönemden günümüze gelen eser sayısının yeteri kadar olmamasıdır. Fakat mevcut kaynaklar üzerinde yapılan çalışmalar çokta az sayılmamaktadır. Hindistan tarihi konusunda kaynaklardan yararlanarak Yusuf Hikmet Bayur, üç ciltlik "Hindistan Tarihi" adlı eseri ile en önemli

Çalışmayı yapmıştır. Enver Konukçu, Halis Bıyıktaı, Salim öhe ve Neslihan Durak yine bu alanda çalışma yapmışlardır.

Türkiye Selçuklu Devleti kaynakları hakkında ilk tasnif çalışmasını Fuat Köprölü, “Anadolu Selçuklu Tarihinin Yerli Kaynakları” adlı eseri ile yapmıştır. Onun ardından en ciddi alışma Osman Turan tarafından yapılmıştır. Yine Mükrimin Halil Yınanç, Mehmet Altay Köymen, Faruk Sümer, Salim Koca, Nejat Kaymaz, Ali Sevim, Erdoğan Merçil bu alanda çalışarak çok önemli eserler vermişlerdir. Önemli kısmı Mürsel Öztürk tarafından çevrilmiş Türk tarihçilerinin hizmetine sunulmuştur. Erdoğan Merçil tarafından yazılan “Gazneliler Devleti Tarihi” ile İbrahim Kafesoğlu’nun “Harzemşahlar Devleti Tarihi ve Aydın Taneri’nin “Harzemşahlar” eseri tarihimiz açısından önemli birer kaynaktır.

Moğol Tarihi hakkındaki önemli kaynak “Moğolların Gizli Tarihi” adlı eser Ahmet Temir tarafından çevrilmiştir. Söz konusu eserler haricinde başvuru alan eserler dipnotlarla tespit edilerek bibliyografyada gösterilmiştir.

GİRİŞ

Türk tarihi söz konusu olduğunda öncelikle akla Anadolu ve Osmanlılar gelmektedir. Anadolu Türklüğü denince Selçuklular ve Avrupa'da oynadığı rollerden dolayıda Osmanlı Devleti gelmiştir. Türk tarihini oluşturan diğer Türk devletleri, İran ve Haçlılarla olan münasebetleri dolayısıyla ilgi çekmiştir. Osmanlı Devleti tarihi araştırılırken Osmanoğullarının kökenlerinden bahsedilir ve Anadolu da başka bir Türk varlığından genelde bahsedilmez iken günümüzde bu anlayış yıkılmıştır. Türkler çağlar boyunca dünyanın farklı coğrafyalarında etkili olmuş köklü ve büyük bir millettir.

Ortaçağ Türk tarihi de tek bir coğrafi bölgenin tarihi olmayıp, geniş ve farklı coğrafyanın tarihidir. Bu coğrafyayı saha esasına göre Orta Asya sahası, İran ve Anadolu sahası, Mısır-Suriye sahası ve Hindistan sahası olarak tasnif etmek, bir devamlılığın tarihi olan Türk tarihini daha kolay incelememizi ve anlamamızı sağlar. Zira özellikle 10.yy'dan itibaren Türklerin Orta Asya'dan batıya ve güneye göçleri hızlanmış ve gittikleri bölgelerde nüfuzlarını arttırmışlardır.

Tasnifin esasını oluşturan sahalarda Türkler yüzyıllar boyunca hakim olmuşlar ve pek çok devlet kurmuşlardır. Çağdaş olan bu devletlerin gerek birbirleri ile gerek komşu ülkeler ile dostça ve düşmanca münasebetleri sebebiyle daima birbirleriyle bağlantılı olmuşlardır. İşte bu sebepten ortaçağ Türk tarihinde bir sahayı incelerken mutlaka diğer sahaları da senkronize incelemek faydalı olacaktır.

Türk tarihinin ihmal edilen bir sahası da Hindistan yani Güney Asya sahasıdır. Günümüze kadar araştırmalar oldukça sınırlı iken son yıllarda araştırmalar artmıştır. Dili, dini ve kültürel özellikleri bakımından tarihin her döneminde kendine has özellikler taşıyan Hindistan ile Türklerin ilgisi milattan önceki dönemlere kadar gitmektedir. Fakat Türklerin burada Hint kültürü dışında kalarak kendi askeri ve idari teşkilatlarını oluşturmaya başlamaları 10. ve 11. yy'larda gerçekleşmiştir.

Bu çalışmanın konusu ise Türk tarihinin en mühim sahalarından olan Anadolu ve ihmal edilen saha olan Hindistan sahasının, Türklerin siyasi,

ekonomik ve kültürel olarak parlak dönemlerini yaşadığı 12. ve 13. yy'da tüm dünyayı etkileyen Moğol istila hareketlerinin bu coğrafyadaki iki Türk devletini nasıl etkilediği hususudur. Bu çalışma ile Moğolların Anadolu'da başarılı olmalarına karşın Hindistan da başarılı olamamalarının sebepleri gösterilmeye gayret edilmiştir. Çalışmanın 12. ve 13.yy ile sınırlandırılmasının nedeni Moğolların bir güç olarak bu dönemde ortaya çıkması ve işgal hareketlerinin bu dönem içerisinde gerçekleşmesidir. Moğol saldırıları özellikle 13. yüzyılda meydana gelen olayları kavrayabilmemiz açısından son derece önemlidir.

1. HİNDİSTAN VE ANADOLU COĞRAFYASI: COĞRAFYA'NIN ZAMANI

Hindistan'ın tabîî kara sınırları, Pamir Yaylasından doğuya doğru uzanan Himalaya, batıya doğru uzanan Hindikuş dağ zincirleri ve bunların türlü kollarıdır. Dolayısıyla Hindistan denilince bu dağ zincirlerinin güneyinde kalan yerler anlaşılacaktır. Farsça "Hint Ülkesi" anlamına gelen Hindistan ismi, eskiçağ'da Kuzey Hindistan da oturan Âriler'in yerleştiği alanı ifade eder. Hindistan'ın coğrafi konumu hakkında kapsamlı bilgi veren ilk müellif Bîrûnî'dir. Ona göre bu ülke "kuzey kıtası'nın" (Asya) Büyük Denize kıyısı olan bölümüdür ve üç tarafından Çin'den Avrupa'ya kadar uzanan yüksek dağlarla çevrili bir ovadır;¹ Asya'nın güneyinde, Hint Okyanusuna doğru uzanan üç büyük yarımada'dan birisi olan Hindistan, kuzeyde Hindikuş ve Himalaya dağları ile ana kıtadan ayrılırken, doğu ve batıda da, güneye doğru gittikçe alçalan dağ silsileleriyle sınırlanır. Eski Arap-Fars kaynaklarında zengin bir ticaret ülkesi olarak tanımlanan ve farklı bölgeleri ifade etmek üzere "Sind ve Hind" şeklinde adlandırılan bu ülke zamanla sadece Hind (İndia) olarak anılamaya başlanacaktır.²

¹ Azmi, Özcan; "Hindistan" **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, XVIII. cilt, İstanbul, 1988, s.73.

² Salim, Çöğçe; "**Hindistan da İlk Türk Hakimiyeti: Kuşanlar ve Akhunlar**" I.cilt, Türkler Ansiklopedisi, , Ankara,Balkan Cildevi, 2002.

Dünyanın en yüksek dağ ve yaylalarını oluşturan Himalaya silsilesi Hindistan'ı sadece bir duvar gibi sarmakla kalmaz aynı zamanda bu ülkenin can damarı sayılabilecek iki büyük nehrin yani Ganj ile İndus'un da kaynağını teşkil eder. Bu nehirlerin suladığı düzlükler Hindistan tarihi bakımından büyük bir öneme sahip olup, Bengal körfezinden Afganistan sınırına, oradan da Belucistan düzlükleriyle Umman Denizine kadar uzanır ve güneyde adeta tabii bir sınır gibi uzanan Vindhya dağları ile Dekken yaylasından ayrılır. Bölgede bu iki nehrin havzası dışında kalan güneybatıda Gücerat ve Malva, güneydoğuda ise Cacnagar önemli bölgelerdir. Bunların haricinde Ganj nehrinin suladığı verimli ovalar kuzeydoğu Hindistan düzlüklerini meydana getirir. Delhi başta olmak üzere Sarsawati, Hansi, Samana, Kuhram, Galyûr, Bedaun, Oudh, Kara, Kannauç, Koil gibi büyük ölçüde tarihi olaylara sahne olan şehirler bu düzlüklerde yani Ganj nehrinin kolları üzerinde veya onlara yakın yerlerde teşekkül etmiştir. Hindistan tarihi açısından batıdaki Sind havzası da oldukça önemlidir. Zira, pek çok tarihi olaya sahne olan Lahor, Multan ve Uç bölgenin en güzide şehirlerini teşkil ederken, bu ülkeyi dışarıya bağlayan kuzeybatıda ki üç önemli yol, yani Kabil, Kandehar, Mekran yolları bu bölgeye açılmaktadır. Dolayısıyla Hindistan tarihinin büyük bir bölümünü oluşturan istila hadiseleri burada ortaya çıkıp, geliştiği gibi insanlığın ilk dönemlerine ait kalıntılar ile en eski medeniyetler bu bölgede tesbit edilmiştir.³

Hindistan coğrafyası üç ana bölgeye incelenir;

a) Kuzeydeki dağlık bölge; Bu bölge Hindistan'ın su hazinesidir. Bu dağlık bölge Hindistan'ın kapılarını kapsar ve ülkenin tarihini bu kapıdan geçen uluslar yapmıştır. Pamir'den Bengal körfezine kadar giden doğu kısmında ordu denilebilecek ölçüde kalabalıkların, az da olsa ağırlıklarıyla birlikte geçmesine uygun değildir, geçit vermez, dolayısıyla tarih bakımından bu kısmın önemi azdır. Pamir'in batısından Arabistan denizine kadar olan kısmında bulunan bu dağ duvarı, orduların geçitler vermektedir.

³ Çöhçe, a.g.e.,s.17.

Pamir'den ayrılan ve Kabil'in kuzeydoğusunda Pamir'e bağlanan o kadar yüksek değilse de yine pek çok çetin dağ zinciri vardır ki en büyük kısmında Süleyman Dağları adını taşır ve daha sonra bu dağlar Belucistan dağlık bölgesini teşkil eder. Bu dağ duvarı Türkistan ve Hindistan arasında ordular ve kalabalıklarca kullanılabilecek iki geçit zümresini kapsar. Bu geçitlerden birinci zümre Bamyân, Kavak ve Hayber geçitleridir. İkinci zümre Herat-Kandehar genel yoludur ki, büyük kısmında denizden bin metre kadar yüksek çöllük bir yayladan geçer. Bu yollar güneyde Bolan geçidiyle Hindistan'a çıkarlar. Tarihte pek az kullanılmış olan bir üçüncü yol zümresi de Belucistan kıyı (Makran) yoludur. ⁴

b) Kuzeydeki büyük düzlük; Hindistan'da göze çarpan ikinci ana bölge kuzeyde, Bengal körfezinden, Arabistan körfezine uzanan ve yukarıda sözü geçen dağlık bölgeye bitişik olan düzlüktür. Bu düzlüğün her bakımdan merkezi Delhi – Agra bölgesidir, bunun kuzey batısında Sind ve ona akan derelerin ovası, doğusunda da Gence ve ona akan derelerin ovası bulunmaktadır. Batı kısmında Gücerat ve Dekken yaylaları bulunur ki bunları çevreleyen Aravallı Dağları kuzeyden gelen uluslara boyun eğmek istemeyenler için bir sığınak olmuş olmaları bakımından tarih de önemlidir. ⁵

c) Dekken: Hindistan'ın üçüncü bölgesi yayla olan Dekken yarımadasıdır. Gence ovasına nispeten yoksul sayılır. Bu yaylanın kuzeyinde Vindiya dağ zincirleri vardır. Çok sarp olan bu dağlar birkaç noktadan geçit verir, kuzeyden güneye yayılmak isteyen devletlerin işini zorlaştırdığı için tarih bakımından önemlidir. Batı kıyılarında ise Gat dağları bulunmaktadır. Her taraftan dağlarla denizlerden ayrılmış olan Dekken yaylasının durumu Anadolu yaylalarına benzer şekilde kuraktır, doğu kısmı ise zengin ve sulaktır. ⁶

Genel olarak Hindistan'ın iklimi çok sıcak ve çoğu bölgesinde fazlasıyla rutubetlidir. Alışık olmayanlar için yıpratıcıdır. Hindistan

⁴ Hikmet Y, Bayur; **Hindistan Tarihi**, I. Cilt, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1987, s.2.

⁵ Bayur, **a.g.e.**, s.2-3.

⁶ Bayur, **a.g.e.**, s.3.

yarımadasının en önemli özelliği muson rüzgârlarına bağlı muson yağmurlarıdır. Bazı zamanlarda aylarca sürebilen sağnak yağmurlar neticesinde yılda iki ürün alınır. Dağlarda bulunan yaylalar ise Anadolu yaylalarına çok benzemektedir.

Anadolu Coğrafyası; Anadolu olarak isimlendirilen kara parçası, bugünkü Türkiye Cumhuriyeti Devletinin sınırlarına tekabül etmekle birlikte Trakya ve yukarı Dicle havzası dışında kalan üç tarafı denizlerle çevrili bir dağlık bir yarım adadır. Anadolu yarım adasının belli başlı coğrafi özellikleri iç bölgelerde bozkır niteliğinde olup yüksek yaylalarla kaplıdır, kuzey ve güneyde dağlar denize paralel uzanır ve bu bölgeler ilkim açısından daha sıcaktır. Batı bölgesinde ise dağların denize dik uzandığı vadiler şeklindedir, sıcaklık iç kesimlere rahatlıkla ulaşır. Doğu ise genelde volkanik dağların yer aldığı oldukça dağlık bir bölgedir.

Kuzey, güney, doğu bölgelerinin dağlık olması, dağların uzanış şekilleri ve yükseltileri neticesinde haberleşme oldukça güçtür.

Dünya üzerinde genel olarak bakıldığında Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarının kesişme noktasında yer almaktadır. Bu nedenle Anadolu kıtalararası köprülÜ bir kavşak özelliğindedir. Üç tarafında bulunan denizler Atlas Okyanusunu Hint Okyanusuna bağlamaktadır. Anadolu bu nedenlerden stratejik olarak çok önemli bir coğrafyadır.

2. HİNDİSTAN DA İLK TÜRK VARLIĞI: TOPLUMSAL ZAMAN

Hindistan'ın bazı özellikleri vardır ki bu özellikleri göz önünde bulundurmak Türklerin oradaki rollerini ve güçlerini anlayabilmek açısından önemlidir. Hindistan'ın kuzeyinde yani Türklerin anayurdunda iklim genel olarak Anadolu yaylalarının iklimine benzemektedir. Hindistan da ise alışmamış olanlar için son derece sıkıcı ve yıpratıcı sıcaklar ve çok ağır bir rutubet vardır. Bu yüzden kuzeyden Hindistan'a girenler ki bunlar büyük

ölçüde Türklerdir.⁷ Buranın zorlu şartlarına rağmen siyasi, sosyal tabanlı sebeplerle Türkler buraya kütleler halinde girmiş ve yerleşmişlerdir.

Hindistan da ilk Türk varlığı Sakalar ile başlamıştır. Orta Asya da 2. yy' da kavimleri yerlerinden oynatan hareketler başlamış ve Hun baskısı karşısında tutunamayan Yüecilerin Türkistan'ın batı kısımlarına kaymaları üzerine bölgedeki Sakaların bir kısmı bunlara iltihak ederken geriye kalanlar güneye göçmek zorunda kalmıştır. Güneye göçen Sakaların bir kısmı Keşmir'e geçerek orada bir devlet kurmuş ise de büyük kısmı Ceyhun üzerinden Merv-Herat yoluyla M.Ö 150-100 yılları arasında Sicistan'a ulaşmıştır.⁸

Sakaları yurtlarından eden Yüeciler, beş ayrı Yabgu'nun hâkimiyeti altında yaşıyorlarken, M.S. 10 yılı civarında Kuşan Yabgusu tarafından birleştirilerek ve Kâbil ele geçirildi. Kuşanlar üçüncü hükümdarları döneminde Hindistan'a yöneldiler ve Hindistan'ın en büyük imparatorluklarından birini kurdular. Sakalar ile başlayan idari teşkilatlanma Kuşanlardan sonra da Hindistan'ın gelecekteki siyasi hayatında önemli bir model olarak ortaya çıkmıştır.⁹

VI. yüzyılda Kuzey Hindistan da Kuşanların yerini Akhunlar aldı. Akhun hükümdarı Mihirakula zamanında Kuzey Hindistan tamamen ele geçirilmiştir. Batı Göktürk-Sasani ittifakı sonucunda 557 yılında Afganistan da hâkimiyetini kaybeden Akhunlar kısa bir süre sonra Hindistan da yıkılmaya yüz tutmuş ve VII. yüzyılın başlarında Hindu asıllı racalar tarafından ortadan kaldırılmıştır. Daha sonra yıllarda Gazneliler, Gurlular ve Timurlular, Gazne şehrinden hareket ederek kendileri için elverişli iklime sahip olan Pencap bölgesine akınlara başladılar. Gazneli Devleti sultanı Anuştiğin'in ilk hazırlıklarını yaptığı Hindistan Seferleri Sebüktiğin döneminde başlamıştır ve Hindistan'a giren ilk Müslüman Türk olmuştur.¹⁰ Bölgede sadece *Türk Şâhiler* adında bir

⁷ Bayur, a.g.e., s.8-9.

⁸ Çöhçe, a.g.e., s.816.

⁹ Çöhçe, a.g.e., s.817.

¹⁰ Erdoğan, Merçil; **Gazneliler Devleti Tarihi**, Ankara, Atatürk Kültür, Dil, Tarih Kurumu Yayınevi, 1989, s.9.

Türk kitlesi Afganistan'ın en dağlık bölgelerinde varlığını sürdürmüş ve Gazneli Mahmud'un Hind seferlerinde önemli roller oynamıştır. Dolayısıyla bu grup Hindistan da kurulacak Türk hâkimiyeti için temel teşkil ettiği gibi bugünkü Pakistan'ın ortaya çıkmasını sağlayacaktır.¹¹

3. ANADOLU'DA İLK TÜRK VARLIĞI

Türklerin Anadolu'ya ilk girişi Hun Türkleri ile başlamıştır. Avrupa Hunları Trakya'dan Bizans topraklarına girerken, Basık ve Kursık yönetiminde ki Doğu Hunları da Kafkas dağlarını aşarak Erzurum üzerinden Malatya'ya, Çukurova'ya ulaştılar, Urfa ve Antakya kalelerini kuşattılar fakat başarısız oldular. Hun atlı birlikleri Suriye ve Kudüs'e akınlarda bulunduktan sonra Doğu Anadolu Azerbaycan yolu ile Kafkasları aşarak tekrar Karadeniz'in kuzeyindeki yurtlarına döndüler. İlk akınlardan iki yıl sonra Hunlardan tarafından ikinci akınlar yapılmıştır. Hunların bu akınlar Türklerin Anadolu'ya ilk girişleri olması bakımından önemlidir.¹²

Hun Türklerinden sonra Anadolu topraklarına ikinci akın, Hun egemenliği altında yaşayan miladi 515/516 yıllarında bağımsız devletlerini kuran Sabar (Sibir, Sabir) Türkleridir. Sabarlar, Bizans ve Sasani devletleri ile çeşitli ilişkiler içerisinde idiler ve Sasani Devleti ile iş birliği yaparak Bizans ile mücadeleye giriştiler, Kayseri, Konya ve Ankara dolaylarını istila ettiler ve bu geçici istiladan sonra Kafkasları aşarak memleketlerine döndüler.¹³

Anadolu'ya üçüncü akınlar VIII. yy'dan itibaren Müslüman Türkler tarafından gerçekleştirilmiştir. Özellikle Abbasiler devrinde Türkistan ve Horasandan getirilen Türkler, Bizans'a karşı gazalarda gönüllü olmuşlardır. Abbasiler, Bizans'a karşı sınır bölgesinde kurduğu askeri mücadele şehirleri *Sugur* ve *Avasım*'a özellikle Türkleri yerleştirmiştir.¹⁴ Anadolu da 300 yıl

¹¹ Çöhçe, a.g.e.,s.818, Bayur, a.g.e., s.245-247.

¹² Ali,Sevim; **Anadolu'nun Fethi-Selçuklular Dönemi**, Ankara,Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2000,s.33-34.

¹³ Sevim, a.g.e., s.34.

¹⁴ Dursun H. Yıldız; **İslâmiyet ve Türkler**, İstanbul, Kamer Yayınları, 2000,s.88-102.

boyunca devam eden gazalar sonucunda Bizans şehir ve kaleleri önemli ölçüde tahrip olmuş ve dolayısıyla XI. yy'da Selçuklu Türklerinin Anadolu'nun yurt haline getirilmesini sağlayan büyük fetih hareketleri öncesinde kolaylık sağlamıştır.¹⁵ X. yy ikinci yarısında Oğuz Yabgu devleti ile siyasi anlaşmazlığa düşen Selçuk Bey idaresinde ki Türk kitlesi Yenikent'den ayrılarak Cend şehrine geldiler. Yerli halkın siyasi ve sosyal şartlarına uyarak Müslüman oldular. Selçuk Bey'in ölümünden sonra Arslan Yabgu oğuzların başına geçerek Selçuk Bey'in torunları Tuğrul ve Çağrı Beyler ile birlikte Cend şehrini boşaltıp Maverünnehir'e inmişlerdir. Fakat burada Karahanlı Devleti baskısı altında idiler. Bunun üzerine kendilerine yeni yurt aramaya başladılar ve Çağrı Bey, Gazneliler hâkimiyetindeki Horasanı geçerek Anadolu'ya ilk keşif akını yaptı. Gazneli Sultan Mahmut bu sırada Hindistan seferinde olduğu için bu geçişe mani olamadı. Arslan Yabgu'nun, Gazneli Mahmut tarafından esir edilip Hindistan'da ki Kalincar Kalesine hapsedilmesinden sonra Tuğrul ve Çağrı Beyler Horasan'a yerleşip Gaznelileri Nesa (1035), Serahs (1038) ve Dandanakan (1040) savaşları ile mağlup ederek, Anadolu gazalarına devam ettiler.¹⁶

Türkmenlerden bazı gruplar Maverünnehir'de Gazneli Devleti baskısı ile kendi varlıklarının tehlikeye düştüğünü görerek batı yönünde harekete geçmişler ve bunların bir kısmı Irak-ı Acem'e, bir kısmı da Azerbaycan'a gitmişlerdir. Bu Türkmenler daha sonra Hakkari bölgesinden girerek Doğu Anadolu'ya akınlara başladılar. Büyük Selçuklu Devleti'nin kuruluşu ile Anadolu'yu Türklerin yeni vatani haline getiren Malazgirt zaferi'ne kadar Anadolu hudutlarını aşarak doğu ve orta kısımlara yayılmışlardır.¹⁷

Sultan Tuğrul Bey'in ölümünün ardından oğlu Alparslan devletin başına geçerek Anadolu'nun kapılarını Türklere tamamen açan Malazgirt Savaşı'nı (1071) kazanmasının ardından sonrasında tutuklu bulunan

¹⁵ Sevim, a.g.e., s.33-34.

¹⁶ Salim, Koca; **Dandanakandan Malazgirt'e**, Giresun, 1997, s.78.

¹⁷ Erdoğan, Merçil; **Müslüman Türk Devletleri Tarihi**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2000, s.236.

yeğenleri Kutalmışoğullarını Anadolu'ya göndererek¹⁸ Anadolu'nun ebediyen Türk vatani olmasını sağlamış, Türkiye Selçuklu Devleti kurulmuştur. (1078)

4. HİNDİSTAN'DA İSLÂM

Hindistan'ın İslâm dini ile ilk karşılaşması 664 yılında Halife Muaviye zamanında Sind'e giren Müslüman Araplar vasıtası ile olmuştur fakat Hindu racalar tarafından kısa sürede geri atılmışlardır. Ancak Halife Velid b. Abd el-Melik zamanında (705–715) Irak valisi Haccac b. Yusuf'un kumandanlarından Muhammed b. Kasım komutasında yeni bir sefer düzenlendi ve Multan ele geçirilerek Pencap'ın tamamına hâkim olundu.¹⁹ Müslüman Türkler Hindistan'a Gazne Devletinin güneye doğru büyümesi ile girmiş ve yerleşmiştir. Bu bakımdan X. yüzyılın sonlarına doğru başlayan Gazneli akınları Hindistan da İslâm fetihleri açısından yeni bir dönemin başlangıcı oldu. Her ne kadar Gazneliler Hindistan seferleri ile bölgeye yerleşmemişlerse de İslâm'ın yayılması için uygun zemin hazırlamışlardır.

XI. yüzyıl boyunca sadece Lahor'a, Orta Asya ve İran'dan çok sayıda ilim adamı ve mutasavvıf gelerek yerleşmiştir. Gazneliler, Pencap civarının İslâm'ın dayanak noktası olmasını sağlayarak yeni fetihlerini kolaylaştırmıştır. İslâm'ın Hindistan'ın başka bölgelerine yayılması XII. yüzyılın ikinci yarısında Gurlular'ın Gazne'ye hakim olmaları ile başladı. Gur'lu sultanı Muizzüddin Muhammed b. Sâ'm'ın komutanı Kudbüddin Aybeg Hindistan da önemli fetihler yapmıştır.²⁰

Kudbüddin Aybeg, Hindistan valisi olmasının ardından Muizzüddin Muhammed'in vefatından sonra bağımsızlığını ilan ederek Delhi Türk Sultanlığı kurmuştur. (1206)

¹⁸ Geniş bilgi için bkz. Kutalmışoğullarının Anadolu'ya gelişleri hakkında farklı görüşler vardır. Salim, Koca; **Türkiye Selçukluları Tarihi**, Çorum, 2003, s.34 - 35.

¹⁹ Neslihan, Durak; **Hindistan'a Kuzeyden Yapılan Seferler**, Ankara, Asam Yayınları,2000, s.7.

²⁰ Azmi, Özcan; "Hindistan" **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, XVIII. cilt, İstanbul, 1988, s.76.

5. ANADOLU'DA İSLÂM

Anadolu'ya İslâm dininin ilk girişi VII. yy'ın ilk yarısına doğru ikinci halife Hz. Ömer döneminde olmuştur. İyad b. Ganem komutasındaki İslâm orduları, Anadolu'ya güneydoğu'dan girmişler ve bugünkü Urfa şehrini fethetmişlerdir. Hz. Ömer döneminden sonra Emeviler ve Abbasiler döneminde zaman zaman Anadolu'ya akınlar düzenlenmiştir. Anadolu'nun Fırat'tan itibaren doğu kısmı ilk olarak Müslümanların gazaları ile açılmıştır. Emeviler zamanında Anadolu'da iki sugur bölgesi yani hudut amilliği tesis olunmuştur. Özellikle Abbasi halifesi Harun Reşid döneminde, Anadolu akınları artmıştır. Türklerin, Abbasi Devleti içerisinde ki nüfuzunun artması ile birlikte Anadolu gazalarında Türkler etkin olamaya başlamışlardır. Sugur adı verilen ve Müslümanların elinde olan Anadolu'nun bu bölgelerine Horasan'dan gelen askerlerin yerleştirilmesi ile Anadolu'nun güney ve doğu tarafları kısmen Maverâünnehir Türkleri tarafından iskân edildi.²¹ XI.yy'dan itibaren Çağrı Bey'in Anadolu'ya başlattığı keşif seferleri ile bu tarihe kadar Müslüman Araplar ve Müslüman Arap Devleti himayesinde bulunan Türkler tarafından gerçekleştirilen Anadolu gazaları, bu tarihten sonra Müslüman Türkler tarafından gerçekleştirilmiş, XI. yy'a kadar Anadolu'da oluşan bu ortam Selçuklu fetihlerine zemin hazırlamış ve Anadolu'nun İslâmlaşmasını Selçuklu Türkleri sağlamıştır.²²

6. MOĞOLLARIN ORTAYA ÇIKIŞI, YAYILMASI VE İSTİLA POLİTİKALARI

XII. asrın sonlarında Asya'nın siyasi manzarası şu şekilde idi: Çin, güneyde Hang-çeu başkent olarak Milli Song İmparatorluğu ile kuzeyde, Pekin başkent olarak Cürcet, Kin Tunguz İmparatorluğu arasında paylaşılmıştı. Çin'in kuzeybatısında, şimdiki Ordos ve Kansu da Tibet ile

²¹ Mükrimin Halil, Yınanç; **Türkiye Tarihi Selçuklular Devri**, I.cilt, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2013, s.21.

²² Yınanç, **a.g.e.**, s.30.

akrabalığı olan Tangut Krallığı teşekkül etmişti. Turfandan Kuca'ya uzanan bölgede Budist kültürde yerleşik hayata geçmiş Türkler olan Uygur Türkleri yaşıyordu. Kaşgar'da Moğol ırkından Çin kültüründen Kara-Hıtay İmparatorluğu bulunuyordu. Maverâünnehir ve hemen hemen bütün İran soyca Türk, dince Müslüman, kültürce Arap-Fars etkisinde olan Harzem Sultanlığına aitti. Onların arkasında Müslüman Asya'nın geri kalan kısmında Bağdat'da ki Abbasi halifeleri, Suriye ve Mısırda Eyyûbî Sultanları, Anadolu da Türk ırkından son derece ilerlemiş, Selçuklu sultanları arasında paylaşılmıştı.²³

“Moğol” sözcüğü ilk olarak Katula Han döneminde ortaya çıkmış ve kaybolmuştur. Moğol sözcüğü saygınlığını 1206 kurultayı sonrasında kazandı, sadece Moğolca konuşanları mı yoksa Türkçe konuşanlarda dâhil olmak üzere Moğolistan'nın tüm unsurlarını mı kapsadığını tam olarak bilmememize rağmen yalnızca o andan itibaren resmi terim olarak kullanıldı.²⁴

Asıl adı Temuçin olan Cengiz Han Onon şehri yakınlarında Deli'un Boldah'ta dünyaya geldi. O doğarken sağ elinde saka kemiğı büyüluğünde pıhtılaşmış kan tutuyordu.²⁵ Henüz sekiz yaşında iken Tatarlar tarafından babası öldürülen Temuçin akrabaları tarafından da dışlanmıştı. Ailesini alarak Burhan Haldun Dağı eteklerinde ki ormanlık alana yerleşerek çok zorlu yıllar geçirmiştir. Onüç yaşında kardeş katili olmuştur ve menfaati söz konusu olduğunda en yakınıni dahi acımasızca yok etmek Temuçin'in özelliğı olmuştur. Otuzlu yaşlara geldiğinde Moğolların yarısını hâkimiyetine almıştır. Sırayla Tangutlar, Tatarlar, Naymanlar, Karluklar, Uygurlar, Merkitler, Kerayitler, Oyratlar, Kafkasya, Kuzey Çin, Kore, Mançurya, Kara Hitaylar, Harzemşahlar, gibi Asya da, pek çok kabile, millet ve devleti egemenliğı altına almıştır.²⁶

²³ René, Grousset; **Bozkır İmparatorluğu**, İstanbul, Ötüken Yayınları,1999,s.186.

²⁴ Roux, **a.g.e.**, s.144.

²⁵ Ahmet, Temir; **Moğolların Gizli Tarihi**, Ankara,Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1995,s.86.

²⁶ Nadir, Devlet; **Liderliğıin Efendisi Cengizhan**, İstanbul, Güzel Dünya Yayınevi, 2007, s.44-46.

1206 yılında toplanan büyük Moğol kurultayında Moğollar, Cengizhan'ı kendilerine Han ilan ettiler. Temuçin, Moğol Han'ı seçildikten sonra "kuvvetli" anlamına gelen *Cengiz Han* adını aldı²⁷ ve yasalarını ilan etti.²⁸ Yasalar, ahlak kurallarını, savaş ve barış dönemlerinde özel, ailevi ve toplumsal davranışları kutsal olan ve olmayana saptayarak insan yaşamının bütünü kapsadığı için, yapılan ve yapılmayan her hareketin ona bağlı olduğunu söyleyebiliriz.²⁹ Cüveyni tatarların okuma yazma bilmediklerini yazmaktadır. Moğollar, okuma yazma öğrenmek için Uygurlara mecbur kalmışlardır.

Kurultay da Cengizhan çeşitli atamalar ve terfiler de yapmıştır. Dört oğlu bulunan Cengizhan'ın oğulları ülkenin önemli işlerini üstlenmiş olup, yönetimin dört ana direğini teşkil ediyorlardı. Her birini önemli işlerde görevlendirmişti. Büyük oğlu Cuci, büyük komutan olmasının yanında Moğolların önemli ve beğenilen işlerden sayılan av işleriyle; ikinci oğlu Çağatay kanunların nasıl uygulanacağı, kanunlara göre suçluya ne ceza verileceği, uyarı, araştırma, soruşturma gibi adalet işleriyle; üçüncü oğlu Ögeday yönetimin danışmanlık (meşveret) işleriyle; dördüncü oğlu Tuli ise orduyu donatıp yönetmekle sorumlu idi.³⁰ Bu örgütlenme büyük bir tarihi olguyu Moğolistan'ın askeri, siyasi ve ahlaki birleşmesini ve bir Moğol ulusunun doğuşunu haber vermektedir.

Cengiz Han, 1206 büyük kurultayının ardından devletinin idaresini tanzim ettikten sonra devletinin sınırlarını genişletmek için hemen sefere çıktı. Kuruluş ve organizasyonu ihtimamla gerçekleştirdiği büyük bir orduya sahip bulunuyordu. Büyük oğlu Cuci ve önemli komutanlarının da desteği ile Moğol devletine komşu Güney Sibiry, Çin, Doğu Türkistan, Kaşgar ülkesi ve birçok kavim ve bölgeyi yaklaşık olarak 15 yıl içerisinde Moğol İmparatorluğuna bağladı. Cengiz Han'ın yaptığı fetihler iktidar alanı

²⁷ Steven, Runciman, **Haçlı Seferleri Tarihi**, III. cilt, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınevi, 2008, s.206.

²⁸ Barthold, W.W; **Moğol İstilasına Kadar Türkistan**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1990, s.411, Geniş bilgi için bkz. Cengiz Han Yasaları, Alaaddin Ata Melik Cüveynî,; **Tarih-i Cihangüşa**, çev.Mürsel Öztürk, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1998, s.86-92.

²⁹ Jean Paul, Roux; **Moğol İmparatorluğu Tarihi**, İstanbul, Kabalcı Yayınevi, 2001, s.141.

³⁰ Cüveynî, **a.g.e.**, s.95.

genişleterek, eski uygarlığa sahip, parlak medeniyet merkezi olan Harezm bölgesine komşu olmasını sağlamış ve Moğolları Harezm ile doğrudan temasa geğirmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

I. MOĞOL İSTİLASI ÖNCESİNDE TÜRKLER VE HİNDİSTAN

Moğol İmparatoru Cengiz Han'ın Harezm bölgesine gelişi 13. yy'ın ilk çeyreğidir, İbn Bibi 1219 tarihi verirken, Cüzcani ise 1216–1217 yıllarını vermektedir. Harezm bölgesinin sınırları neredeyse tüm İran, Afganistan ve Maverâünnehir'i kapsıyor, Basra körfezinden, Sir Derya'ya, Hazar Denizinden, Hindistan sınırına kadar uzanıyordu.

Moğol İstilasası Öncesinde Türkler;

Bölgede ki en önemli Türk devleti 963 yılında Gazne başkent olmak üzere kurulan Gazneliler Devleti idi. Gazneliler, 1186 yılına kadar hâkimiyetlerini sürdürdüler ve Hindistan'ın kuzeyine kadar ilerlediler.

Herat'ın dağlık kesimlerinde yaşayan ve Büyük Selçuklu İmparatorluğunun dağılmaya yüz tuttuğu dönemde 12. yy'ın ortalarına doğru Selçukluların Karahıtaylar, Harzemşahlar ve Oğuzlarla olan mücadelesinden faydalanan Gurlular, Gazneliler Devletine son vererek, hâkimiyet alanlarını genişlettiler.³¹ Gurlu Sultanı Muizziddin Muhammed, 1192 yılında Türk memlûklarını Hindistan içlerine yönlendirdi.³²

12. yy da Harezm bölgesinde hüküm süren Büyük Selçuklu İmparatorluğu, Sultan Sancar'ın vefatı sonrasında dağılmış ve toprakları üzerinde başında Muhammed Şah'ın bulunduğu Harzemşahlar devleti teşekkül etmişti(1157).³³ Fakat henüz sağlam temel kuramamış olan Muhammed Şah bu topraklardaki hâkimiyetini yetenekleri ile değil, siyasi boşluk, rakip eksikliği gibi nedenlerle sağlamıştı. Ayrıca kibirli ve büyük hükümdarların vasıflarına da sahip bir değildi.³⁴

³¹ Durak, **a.g.e.**,s.68.

³² Bayur, **a.g.e.**, s.269.

³³ İbrahim, Kafesoğlu; **Harzemşahlar Devleti Tarihi**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1992, s.72.

³⁴ Nadir, Devlet; “Harzemşahlar”, **Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi Ansiklopedisi**, IX. cilt, Ed. Hakkı Dursun Yıldız, İstanbul, Çağ Yayınları, 1989, s.35.

Doğu ve batı Türkistan topraklarında 840 yılında Uygur Devletinin yıkılmasının ardından kurulan ve ilk İslâmi Türk Devleti olan Karahanlılar Devleti 1212 yılına hâkimiyetlerini sürdürmüşlerdir.³⁵

Moğol İstilası Öncesinde Hindistan;

1000–1001 yıllarında Gazneli Mahmut'un ilk seferinden 1206 yılına Kutbettin Aybeg'in Delhi Türk Sultanlığının temellerini atmasına kadar geçen yaklaşık iki yüzyıllık süre içerisinde Gazneliler, Harzemşahlar ve Gurlular, Hindistan'a pek çok sefer düzenlemiş ve Kuzey Hindistan da Türk-İslâm hâkimiyeti dönemi başlatan Delhi Türk Sultanlığı kurulmuştur. Hindistan'ın iç kesimleri ve Güney Hindistan, Hindu racalar tarafından yönetiliyordu.³⁶

A. Gazneli Devleti ve Hindistan Siyaseti

Gazneliler Devletinin kurucusu olan Alptigin, X.yy'da Buhara Maverâünnehir ve Horasan bölgelerinde hakim olan Samani Devleti hükümdarının hassa askerleri arasına girmiş bir Türk gulamıdır. Samani hükümdarı Abdülmelik zamanına kadar devlet içerisinde önemli görevlerde bulunduktan sonra Abdülmelik üzerinde büyük bir nüfuz elde ederek, Samani siyasetinde aktif görev almaya başladı. Bir süre sonra Alptigin'in etkinliğinden rahatsız olan Abdülmelik onu Horasan sipahsalarlığına tayin etti ve Alptigin Nişabur'a gelerek görevine başladı. Alptigin'in yaptığı vezirlik görevine ise gulamı tayin edildi ve bu sayede devlet işlerinden haberdar oldu. Abdülmelik'in ölümünden sonra Nişabur da tutunamadı, Buhara üzerine yürüdü. Samani hükümdarı Mansûr b. Nuh, Alptigin üzerine kuvvet gönderdi ve Alptigin Belh'e çekilerek bu şehri aldı. Buhara da kendisine karşı koyulmasından çekindiği için Buhara'yı almaktan vazgeçerek ve emirlerine “.... Kılıcımı Müslümanlara karşı değil kafirlere karşı çekeyim ki ahiret sevabı bulayım..... Hindistan'a gidip, gaza ve cihat ile meşgul olacağım...” demiştir. Bir-iki ay hazırlık yaptıktan sonra Hindistan'a doğru yola çıktı fakat Samani

³⁵ Merçil, a.g.e., s.18.

³⁶ Bayur, a.g.e., s.269.

ordusu ile karşılaştı, Samani ordusunu mağlup eden Alptiğin Hindistan'a yapacağı seferler için uygun bir üs olan Gazne şehrine yürüdü. Dört aylık bir kuşatmadan sonra şehri ele geçirdi. Gazne'den sonra Büst ve Kabûl-Şâhlar'ın ülkesinin bir kısmını ele geçirdi, Hindistan'a seferlere başladı. Horasan ve Maverâünnehir de, Hindistan akınlarının duyulması ile bölgeden insanlar Alptiğin'in yanına gelmeye başladı, böylece asker sayısı hızla arttı fakat saltanatı uzun sürmedi 963 yılında vefat etti.³⁷

Alptiğinden sonra Gazneliler Devletinde tahta çıkan üç hükümdar başarılı olamadı, Alptiğin'in Samani sarayından itibaren gulamı ve aynı zamanda damadı olan Sebüktiğin, Gazneli emirlerinin kararı ile tahta çıktı. Sebükteğin, Toharistan, Zemîndâder, Kusdar ve Doğu Gur şehirlerini hakimiyetine alarak batıda ki durumunu sağlamlaştırdıktan sonra Hindistan seferlerine başladı. Hinduşahi hükümdarı Gaznelilerin, kuzey Hindistan da ilerlemesine engel teşkil ediyordu. Önce Hindu hükümdar ile mücadele etti ve onu mağlup ederek Hindistan seferleri için ilk başarılarını elde etti. Lamğan ve Peşaver arasında ki bölgeyi aldıktan sonra İslâm dini Hindistan'a girmiş oldu. Sebüktiğin Hindistan'a giren ilk Müslüman Türk olmuştur. Sebüktiğin'in oğlu Mahmûd, Hind seferinde cesareti ile kendisini göstermiştir. (986)³⁸

Gazneliler güçlü ve fiilen bağımsız hareket eden bir devlet olmalarına rağmen Samanilere bağlı idiler. Samani devleti çoktan çökmeye ve dağılmaya yüz tutmuş olmasına rağmen Sultan Mahmûd dönemine kadar bağlı kaldılar.³⁹

Sultan Mahmûd, Gazneli tahtına oturduktan bir süre sonra 999 yılında Samani Devletine son vererek tam bağımsız hükümdar oldu ve halife'nin gönderdiği hil'atı giydi, hükümdarlık alametlerini aldıktan sonra *"İslâm dinine yardım etmek, İslâm'ın düşmanlarını söküp atmak amacıyla her yıl gaza için Hindistan'a gitmeyi kendisine farz kıldı."*⁴⁰

³⁷ Merçil, **Gazneliler**, s.1-5.

³⁸ Merçil, **a.g.e.**, s.7-9.

³⁹ Merçil, **a.g.e.**, s.9.

⁴⁰ Merçil, **a.g.e.**, s.16.

Sultan Mahmud, Karahanlılar ile anlaşarak kuzey sınırlarını güvence altına aldı ve ardından da sözüne sadık kalarak babasının başlattığı Hindistan politikasına devam etti. Daha önce babasıyla Hindistan'a sefere gitmişti bölgeyi tanıyordu, zenginliğini biliyordu ama seferler için en büyük sebep İslâm dinini yaymaktı. Hindistan'a 1000-1027 yılları arasında on yedi sefer düzenledi. 1030 yılında öldüğünde Hindistan'ın Yukarı Ganj vadisine, Harezm'den Hind okyanusuna kadar geniş sahada hakimiyetini kurmuştu. Hindistan'a yaptığı gazalardan dolayı "*gazi*" lakabını almıştır.⁴¹ Fethedilen yerlerde İslâmiyet'i yaymak için camiler ve mescidler yapılması emreden Gazneli Mahmud, İslâm dininin öğrenilmesi için bölgeye alimler tayin etmiştir.⁴²

Sultan Mahmud'un ölümünden sonra (1030) oğulları arasında başlayan taht mücadelesini Mes'ud kazandı ve 2 Haziran 1031 yılında Gazne de babasının tahtına oturdu. Sultan Mes'ud, önemli görevlere tayinler yaptı ve Hindistan başkumandanlığına da Ahmed Yinaltegin'i tayin etti.⁴³

Sultan Mes'ud tahta geçtiği sırada Gazneli Devletinin toprakları oldukça genişlemişti. Harezm, Hindistan'ı yönetiyor, kuzeyinde ki Karahanlıları da kontrol ediyordu. Büveyhiler ise toprakları için bir tehditti. Bunların yanında Selçuklular yeni bir güç olarak Horasanda ortaya çıkmış ve yurt arayışına girmişti. Bu durumda Sultan Mes'ud, yeni fetihlerden ziyade toprak bütünlüğünü korumaya çalışmıştır.

1034 yılında Harezm valisi Karahanlı ve Selçuklu desteği ile istiklalini ilan etmesine Sultan Mes'ud oldukça üzülmüştür. Horasan, Rey ve Hindistan gibi çok önemli meseleler dururken bir de Harezm meselesi çıkmıştır. Harezm'den sonra Hindistan valisi Ahmed Yinaltegin isyan etmiş fakat bastırılmıştır. Hindistan, Horasan ve Harezm' de karışıklıklar ve Selçukluların tarih sahnesine çıkmaları sebebiyle Gazneliler, Kirman bölgesi ile gerekli şekilde ilgilenememişler ve 1034 yılında Gaznelilerin Kirman hakimiyeti sona ererek, Büveyhiler, kirman bölgesini tekrar topraklarına katmışlardır.

⁴¹ Merçil, **a.g.e.**, s.7.

⁴² Durak,**a.g.e.**, s.22.

⁴³ Merçil, **a.g.e.**, s.57.

Sultan Mes'ud, Harezm, Horasan ve Rey civarındaki Türkmen meselelerinin merkezden çözülemeyeceğini anlayarak harekete geçti. Nesa (1035) savaşında Selçuklu Türklerine mağlup oldu. Selçukluların zafer haberini alan Karahanlılar, Gazneli topraklarında ilerlemeye başladılar, Gazneliler'in asker toplamaya başladığını haberini alınca ise geri çekildiler. Sultan Mes'ud, Türkmenlere karşı çeşitli tedbirler alarak Gazne'ye döndü ve oğlu Mecdud'u Hindistan'a emir tayin etti.⁴⁴

Sultan Mes'ud, 1037 yılında Hindistan'a sefere çıkmak istediğini açıkladı. Hindistan'a sefer yapma isteğini haklı göstermek içinde Gazneliler Devleti'nin iç ve dış siyasetini kendi görüşüne göre tasvir ve hulâsa etmiştir. Kendisinin bu tasavvuruna karşı fikirlerini hiç çekinmeden söylemelerini istediği askeri ricâl, karşı oldukları bu sefer konusunda sultanın vezirinin görüş vermesini istediler. Sultanın veziri Hindistan seferine hiç taraftar olmadığını açıkça belirtti ve hükümdarın görüşlerine hiç uymayan fikirlerini şöyle beyan etti: “ *Doğru olan hükümdarın Belh'e gitmesidir. Horasan'ın ele geçirilmesi ve Rey ile Cibâl'in tutulması için Sultan'ın Belh'te oturmaması Merv'e kadar gitmesidir. Eğer maksat gaza ise gaziler kumandanı, Lahor ordusu ve saraydan gönderilecek bir hâcip bu iş için kafidir. Bu suretle hem murad yerine gelir hem de Horasan yerinde kalır. Eğer efendimiz Horasan'a gitmezde Türkmenler bir nahiye alırlar, bir nahiye değil bir köy alırlar ve ibret olarak cezalandırmak, öldürmek ve yakmak gibi adetleri olanları yaparlarsa, on Hansi gazasının sevabı bunu karşılayamaz. Amul'a gidildi bu bela geldi. Hindistan'a bu gidiş daha fenadır.*”⁴⁵ Gazneli Devleti vezirinin sözleri Gazneli Devleti'nin içinde bulunduğu durumu ve Büyük Selçuklu Devleti'nin, Gazneliler için nasıl bir tehlike olduğunu son derece açık bir şekilde ortaya koymuştur.

Vezirden sonra söz alan Sâhib-i divân risâlet, vezirin sözlerine tamamen katıldığını beyan ederek şunları ilave etmiştir: “ *Eğer efendimiz münasip görürse gizlice adamlar gönderilsin ve halka, Horasan, Harezm, Rey*

⁴⁴ Merçil, **a.g.e.**, s.61-63.

⁴⁵ Mehmet Altay Köymen; **Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi-Kuruluş Devri**, I.cilt, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 2000, s. 242-243.

*ve Cibal bu şekilde karışıklık içinde iken Sultan'ın Hansi'ye gitmesinin doğru olup olmadığı sorulsun, eminim ki hepsi doğru değildir diyeceklerdir.*⁴⁶ demiştir.

Vezirleri ve devletin ileri gelenleri Horasan ve Irak-ı Acem karışıklık içerisinde iken Hindistan seferinin doğru olmayacağını belirttilerse de Sultan devlet adamlarının fikirleri dinlemeyerek “ *Eğer Horasan'da çok karışıklık olursa kabul ederim. Çünkü ulu Tanrının himayesine sığınmışımdır, o her şeyi düzeltir*”⁴⁷ dedi ve sefere çıktı. Hansi kalesi ve bölgede ki başka kaleleri fethetti. Ancak Sultan'ın Hindistan gazası sevinci uzun sürmedi, Hindistan seferinden önce Gazneli vezirinin söylediği gibi, Selçuklular Gazneli şehirlerini yağma etmişlerdi. Sultanın Gazne şehrini terk etmesinin üzerinden 15 gün geçmeden Horasan ve Rey'den önemli mektuplar gelmeye başladı ama Sultan hiçbirini önemsemeden, vezirine havale etti. Fakat Horasan ve Rey'den gelen mektuplar Hindistan'a kadar ulaştı. Sultanın yokluğunda Horasan, Talikan, Faryab, Cüzcan şehirlerinin yağma edildiği ve Rey'in de kuşatıldığı haberini alan Sultan Mes'ud, Hindistan seferine çıktığına pişman oldu. 1038 yılında Tuğrul Bey, Nişabur'a gelerek Gazneli tahtına oturdu⁴⁸ ve Gazneliler, Selçuklular ile karşı karşıya geldiler, 1039 yılında Serahs savaşının ardından da 1040 yılındaki Dandakan Savaşı ile Sultan Mes'ud mağlup oldu. Horasan Gaznelilerin topraklarından çıktı. Selçukluların Gazne'ye gelmesinden korkan Mes'ud, Hindistan'a gitmeye karar verdi.⁴⁹ Devlet hazinesini de yanına alarak yola çıktı, Sind nehrini geçtikten sonra Türk ve Hindli gulamlar tarafından hazinesi yağmalandı, Gazne de kardeşi Muhammed tahta çıkarıldı ve Muhammed'in taraftarları tarafından yakalanarak Giri kalesine hapsedildi ve orada öldürüldü.⁵⁰ Hindistan seferi öncesinde görüşünü aldığı vezirinin ve devlet adamlarının tavsiyelerine uymayan Sultan Mes'ud'a Hindistan seferi felaket getirmiştir. Sultan

⁴⁶ Köymen, **a.g.e.**, s. 244.

⁴⁷ Köymen, **a.g.e.**, s. 244.

⁴⁸ Merçil, **a.g.e.**, s.67-68. Köymen, **a.g.e.**, s. 244.

⁴⁹ Barthold, **a.g.e.**, s.323.

⁵⁰ Merçil, **a.g.e.**, s.77.

Mes'ud'dan sonra Sultan İbrahim ile Çağrı arasında barış yapıldı (1059). Bu antlaşmaya göre, her iki Sultan elindeki yerlere hakim olacak ve birbirlerinin topraklarında hak iddia ederek başlattıkları çekişmelere son verecekti. Bu antlaşmanın sebebi, Her iki devletinde birbirlerinin topraklarını ele geçirecek durumda olmaması, halkın, askerlerin ve devlet ekonomisinin fazlaca yıpranması iki devlet arasında barış yapılmasına sebep olmuştur.⁵¹ Sultan İbrahim, Selçuklularla yaptığı antlaşmanın ardından Gazneliler Devleti siyasetine uygun olarak Hindistan gazalarına yönelmiştir.

Sultan Mes'ud'un saltanatının sona ermesi ile Gazneli Devletinin Gurlular tarafından yıkıldığı tarih olan 1186 yılına kadar geçen sürede tahta geçen hükümdarlar atalarının Hindistan politikalarını devam ettirirken, Selçuklu ve Gurlular ile de mücadelelerine de etmişlerdir.

Alptiğin devleti kurmadan önce hedefini Hindistan'a yöneltmişti, devletini kurduktan sonra da ilk olarak Hindistan seferine çıkmıştı fakat muvaffak olamadan hayatını kaybetmişti, Sebüktekin tahta çıkana kadar geçen sürede Gazneliler Hindistan'a doğru herhangi bir fetih hareketinde bulunmamışlar, Sebüktüğün hükümdar olduktan sonra Alptiğin'in hedef gösterdiği Hindistan'a seferler düzenlemiş ve Hindistan'ın fethi için ilk başarılarını elde etmiştir. Sebüktüğün'in oğlu Mahmud ise Hindistan'a giren ilk Türk ünvanını alarak çok sayıda sefer düzenlemiştir. Gazneli Devleti için Hindistan'ın Türkleşmesi ve İslâmlaşması en önemli amaç olmuştur, devletin kuruluşundan yıkılışına kadar hemen tüm hükümdarları Hindistan'a seferler düzenlemiş ve kuzey Hindistan da hakimiyet kurmuşlardır. Zaman zaman iç meseleler ve Selçuklu Devletinin saldırıları neticesinde seferlere ara vermiş olmalarına rağmen ilk fırsatta yönlerini tekrar Hindistan'a dönmüşlerdir. Ayrıca Hindistan, tahta kavgalarının sonuçlarından ve Selçuklulardan kaçan Gazneli hükümdarlarının da sığınma bölgesi olmuştur.

Gazneli Devletinin, Hindistan'ın fethine verdiği önemi Sultan Mahmud ile Arslan Yabgu arasında geçen bir konuşma ortaya koymaktadır. Sultan

⁵¹ İbnü'l Esîr; **el-Kâmil fi't-Târih**, X.cilt, çev.Abdülkerim Özaydın, İstanbul, Bahar Yayınları, 1987, s.25-26.

Mahmud, Arslan Yabgu'ya *“biz her zaman Hind tarafına, kafirlerle gazaya gitmek zorundayız, Bu durumda Horasan ihmal ediliyor. Sizden ümidimiz odur ki, iki taraf arasında bir akit ve yardımlaşma olsun, zira bir taraftan kuvvetli bir düşman peyda olursa yardıma ihtiyaç olacaktır. Siz yardımı esirgemezsiniz.”* demiştir.⁵²

Gazneli Devletini büyük Türk devleti yapan en önemli tarihi unsur kuzey Hindistan'ın fethini sağlaması ve bu büyük yarımada da İslâm dininin yayılmasına önderlik yapmış olmasıdır.

Gaznelilerin, Pencap da kuvvetli bir dayanak noktası elde etmesi daha sonraki Hindistan fetihlerine sağlam bir zemin hazırlamıştır. Yarımada da İslâm dininin tohumlarını atmakla yıllar sonra kurulacak olan Pakistan Devletinin kurulmasında birinci derecede etken olmuşlardır.⁵³

B. Harzemşah Devleti ve Hindistan Siyaseti

Harzemşah tabiri İslâmiyetten önceki devirlerden beri buraya yerleşenler tarafından kullanılan bir unvandır. Barthold, tarih boyunca Harzemşahları dört kısma ayırmıştır.⁵⁴ Burada biz son Harzemşahlar olan Anuştiğinoğullarından bahsedeceğiz. (1092-1229)

Harzemşah bölgesi Selçuklu Devletine bağlı bir yerd. 1097 yılında Selçuklulara bağlı vali olan Kutbüddin Muhammed b. Anuştiğın, Sultan Sancar tarafından atanmış ve ölümüne kadar Sultan Sancar'e bağlı kalmıştır. Kutbüddin Muhammed'in ölümünden sonra Sancar'in şahsi teveccühünün kazanmış olan oğlu Atsız Harzemşah olmuştur. (1128) Sultan Sancar'in İl-

⁵² Köymen, **a.g.e.**, s.84.

⁵³ Merçil, **a.g.e.**, s.94.

⁵⁴ Tarih boyunca Harzemşahlar; 1.İslâm'dan önce mevcut olup 995'e kadar devam eden Harzemşahlar (Afrig-oğulları) 2. 995-1017 arasında Me'mûn-oğulları Harzemşahları, 3. Gazneli Sultan Mahmud'un 1017 de Harezm'i zabtı ile vali tayin ettiği Altuntaş ile başlayan Harzemşahlar, 4.1097'den itibaren gittikçe genişleyen büyük bir imparatorluk halini alan son Harzemşahlar, yani Anuştiğın-oğulları. Kafesoğlu, **a.g.e.**,s.33.

Arslan döneminde ölümü üzerine de bağımsız bir devlet gibi hareket etmeye başlamıştır.⁵⁵

1217-1218 yıllarına Sultan Celaledin Muhammed dönemine kadar Kara-Hıtaylar, Gazneliler, Karahanlılar gibi kendisine komşu devletlerle siyasi ilişkilerini sürdürmüşler, ayrıca ilim ve sanat merkezi haline gelmişlerdir.

1217 yılında Kara-Hıtay hükümdarı Güçlük, Budizm'i benimseyerek İslâmiyet'e karşı cephe almıştır. Hatta İslâmiyet'i savunanları eziyet içinde öldürmüştür. Tam bu zamanda Cengiz Han tarafından gönderilen Cebe Noyan, Kara-Hıtaylar arazisine girerek halkı dininde serbest bırakmış ve Güçlük Han'ı öldürmüştür. Bu olay Moğollar'ın itibarını artırdığı gibi Harzemşahlar'la komşu olmalarını sağlamıştır. Sultan Celaledin Muhammed de halkın gözünde itibar kaybetmiştir.⁵⁶

Sultan Celaledin Muhammed 1220 yılında Moğol istilasını sonucunda Belh'e kaçmış ve kısa bir süre sonrada ölmüştür. Oğlu Celaledin Harzemşah(Mengübirt*) devlete sahip çıkmaya çalışmışsa da başarılı olamamış Moğollardan kaçarak Hindistan'a sığınmıştır.

Harzemşahlar, çağdaşı Gazneliler ve Gurluların güçlü hakimiyetinde bulunan

Hindistan da fetih hareketlerine girişmemişlerdir. Gazneliler Devletinin yıkılmasından kısa bir süre önce Selçuklu vassallığından ayrılmışlardır, Gazneliler Devleti yıkıldıktan sonra ise Hindistan'da Gurlu hakimiyeti başlarken, Harzemşahlar Moğol tehdidiyle yüz yüze gelmiştir.

C. Gurlular ve Delhi Türk Sultanlığının Kuruluşu

Genel olarak Gur halkı ve emirleri XI. yy'dan itibaren etkin olarak, Herat'ın doğu ve güneyi, Orta Afganistan'ın dağlık kesimleri ile Gürcistan'ın

⁵⁵ Aydın, Taneri; **Harzemşahlar**, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993, s.23.

⁵⁶Nadir, Devlet; "Harzemşahlar", **Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi Ansiklopedisi**, IX. cilt, Ed. Hakkı Dursun Yıldız, İstanbul, Çağ Yayınları, 1989, s.47.

* Mengü=Tanrı/Tanrıya mahsus, birti=verdi, Mengübirti, Allahveri-Tanrıverdi anlamına gelmektedir.

güneyindeki topraklarda derebeyi hayatı sürmekte idiler. Gurlular, 1000-1215 yılları arasında ve özellikle XII. yy'da güçlenerek, Horasan, Afganistan ve Kuzey Hindistan da hüküm süren İslâm hanedanıdır.⁵⁷ Gazneli Sultan Sebüktekin, Sultan Mahmud ve Sultan Mes'ud Gurlular üzerine birçok sefer düzenlemiştir. Gur ülkesine tam anlamıyla giren ilk Müslüman hükümdar sultan Mes'ud'dur ve bu zamana kadar henüz Müslüman olmayan Gur halkı İslâmiyet'i kabul etmiştir.⁵⁸

Gazneli Mahmud döneminde Gurluların, Gazne topraklarını yağmaladıkları bilinmektedir. Sultan Mes'ud döneminde Selçukluların güçlenmesinden itibaren Selçuklulara tabi olmuşlardır. Gazneliler Devleti ve Büyük Selçuklu İmparatorluğunun dağılmaya yüz tuttuğu dönemlerde, Sultan Sancar'ın de esaretinden faydalanarak Horasan da cereyan eden olaylara katılan Gurlu Sultanları Şihâbeddin Muhammed ve Gıyaseddin Muhammed kardeşler Gurluları dönemin en büyük devletlerinden biri haline getirecektir.⁵⁹

XII. yy'ın ortalarına doğru Selçukluların, Karahıtaylar, Harzemşahlar ve Oğuzlarla mücadelelerinden istifade ederek güçlenen bu topluluk, Gaznelilerinde toparlanmasına fırsat vermeden hakimiyet alanlarını Hazar Denizi kıyılarından Hindistan düzlüklerine kadar genişletmişlerdir. Şihâbeddin Muhammed, 1183 yılında tıpkı Sultan Mahmud gibi Hindistan seferlerine başlamıştır. Kuzeyde Harzemşahlar Devletinin olması onu kuzeye değil Hindistan'a yöneltmiştir. Şihâbeddin Muhammed, komutasında ki Gurlu ordusu, 1173 yılında Oğuzların hakimiyetinde bulunan Gazne'ye hakim olduktan sonra Kirman ve Şenevran'ı şehirlerini ele geçirdi. Şihâbeddin, yönünü Hindistan'a çevirerek Sind ırmağını geçti ve Lahor'a doğru hareket etti. Gaznelilerin Hindistan'a hakim bulunan valisi Hüsrevşah, onun Lahor'a gelmesini engelledi fakat Şihâbeddin, Harşabur'a yöneldi ve Hint dağları ile Afgan şehirlerini ele geçirdi. Şihâbeddin'in Hint dağlarına hakim olması onu kuvvetlendirdi ve 1183 bahar aylarında büyük bir ordu ile tekrar Lahor

⁵⁷ İqtıdar, Husain, Siddıqui; "Gurlular" **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, I.cilt, Ankara, s.207-211.

⁵⁸ Bayur, **a.g.e.**, s.251.

⁵⁹ Barthold, **a.g.e.**,s.361. Durak, **a.g.e.**,s.66-67.

üzerine sefere çıktı. Hüsrevşah, teslim olmakta dirense de neticede şehri teslim etmek zorunda kalmıştır.⁶⁰ Gaznelilerin son toprakları olan Lahor'u da ele geçiren Gurlular, Gazneliler Devletine tamamen son vererek bu tarihten sonra onların cihad geleneklerinin de mirasçıları olacaklardır.⁶¹

Gurlular, Lahor'a yerleşip hakimiyet sahaları genişleyince, askerleri ve malları da çoğalınca Gıyaseddin, kardeşi Şihâbed-din'e Sultan olarak kendi adına hutbe okutmasını emretti. Gıyaseddin, sultan olunca "Şemseddin" unvanını almıştı. Kardeşi Şihâbeddin'e ise "Muizzüddin" unvanını verdi. Şihâbeddin bu emri yerine getirdi ve adına hutbe okuttu. Muizzüddin Muhammed, Lahor'daki işlerini bitirdikten sonra kardeşi ile birlikte Horasan ve Herat üzerine sefer için yola çıktı. Herat'da Sultan Sancar'a bağlı bir Türk taifesi vardı. Bu Türk taifesi Herat kuşatmasına fazla direnemeyip şehri Gurlulara teslim ettiler. Muizzüddin Muhammed, Herat seferinden sonra tekrar Hindistan'a döndü ve Âcura şehri ile birlikte Hinduların pek çok şehrini ele geçirdi, hükümdarlarını itaat altına aldı. Hindulardan, kendisinden önce hiçbir Müslüman hükümdara nasip olmayan ganimetler aldı, şehirler ele geçirdi.⁶²

Muizzeddin Muhammed'in Âcura şehrini fethetmesi ile Hindistan'da düşmanı mağlup edip, halkı kendine itaat ettirmesi ve Hint topraklarını ele geçirmesi üzerine Hindu racalar toplanıp fikir teatisinde bulunup, işbirliği yapmaya karar verdiler. Askerlerini ve adamlarını topladılar. Hindular uzun yollar kat edip, perişan halde toplanmaya başladılar. Muizzeddin Muhammed, onların toplandığı haberini aldığı zaman Gurlu, Horasanlı, Halaç ve diğer kavimlerden müteşekkil büyük bir ordu hazırladı. İki ordu savaş için karşılaştığında Gurlu ordusu kısa süre de bozguna uğradı. Muizzeddin Muhammed savaş meydanında yaralandı. Akşam olduğunda ölümler arasında ağlayarak kendisini arayan bir grup Türk gulamını fark etti. Türk gulamlar yaya vaziyette onu taşıyarak Acura şehrine ulaştırdılar. Muizzeddin'in kurtulduğu haberi halk arasında yayıldı ve ilk iş olarak kendisini savaş

⁶⁰ İbnü'l Esîr, **el-Kâmil...**, XI.cilt, s.147.

⁶¹ Durak, **a.g.e.**,s.68.

⁶² İbnü'l Esîr, **el-Kâmil...**, XI.cilt, s.148-150.

meydanında yalnız bırakıp kaçan Gurlu emirleri yakalattı. Yenilgi haberini alan kardeşi Gıyaseddin, onu aceleciliğinden dolayı kınadı ve ona büyük bir ordu gönderdi.⁶³ 1191 yılında ki I. Tarain savaşında Gurlu ordusu Hindu racalar karşısında büyük bir mağlubiyet almıştır. Sultan Muizziddin bu yenilgiyi unutmamıştır. Bir yıl boyunca intikam hırsı ile yaşamıştır. Hindular karşısında aldığı yenilgiden bir yıl sonra 1192 yılında sultan muazzam bir ordu hazırladı. Tarain yakınlarında kamp kurmuş olan Ecmir racasına elçi göndererek Muhammed b. Kasım döneminden beri Müslümanlara ait olan bölgelerin yeniden Müslümanlara verilmesi ve İslâmiyet'i kabul etmelerini istedi. Sultanın teklifini reddeden Hindularla savaş artık kaçınılmaz oldu ve çok kısa süren savaş da Ecmir racası ağır yenilgi aldı.⁶⁴ Ecmir'den sonra Delhi üzerine yürüyen Sultanı Muizzeddin Muhammed, Delhi'nin haraç vermeyi kabul etmesi ile yetindi ve en ünlü komutanı Kudbeddin Aybeg'i Hindistan'a genel vali ve ordu komutanı olarak tayin ederek Gazne'ye döndü. Ölümüne kadar geçen sürede Gurlu sultanı Hindistan'a iki kere daha gelecekse⁶⁵ de bu tarihten itibaren Hindistan'ın tüm konularla Aybeg ilgilenecek ve Kuzey Hindistan'da Türk hakimiyet dönemi başlayacaktır.

Tarain zaferinden sonra Hindistan'ın kuzey şehir ve kasabaları Türk kumandanlarının faaliyetleri neticesinde arka arkaya Gurluların hakimiyetine girmiştir. Dolayısıyla bu dönemde Kuzey Hindistan'ın Gurlular adına fethi Türk memlukluları tarafından yürütülmektedir. Hindistan'ın fethi görevini alan Aybeg, hemen harekete geçmiş ve fethettiği yerleri İslâmiyet'e kazandırmış ve tapınakları yıkarak camiye dönüştürmüştür. Aybeg, 1192 yılında ki Tarain zaferinin ardından bir yıl sonra Delhi'yi ele geçirmiştir. 1193 yılından bu yana Kuzey Hindistan düzlüğünde resmen değilse de fiilen Delhi Türk Sultanlığını kurmuştur. Delhi'ye yerleşip orayı merkez yapmak Müslüman Türkler için tarihi dönüm noktası olmuştur. Aybeg, Delhi'yi fethettikten sonra yıldızı

⁶³ İbnü'l Esîr, **el-Kâmil...**, XI.cilt, s.150-151.

⁶⁴ Durak, **a.g.e.**,s.72-74.

⁶⁵ Bayur, **a.g.e.**,s.260.

parlamış ve başarıları sayesinde Hindistan da görevlendirilen “*Mu’izzi Melikleri*”⁶⁶ arasında sivrilmesine sebep olmuştur.⁶⁶

Aybeg’in zaman içerisinde Hindistan da güçlenmesi ve kısa bir süre içerisinde de Delhi Türk Sultanlığının temellerini atmasına ve devleti kurmasına neden olan etken Hindistan da ki fetihlerini başarıyla sürdürmesinin yanı sıra Harezm ve Maveraünnehir’de Büyük Selçuklu İmparatorluğu’nun yıkılmasının ardından Gurluların, Harzemşah Devleti ile girmiş oldukları mücadeledir. Bu mücadele ile ilgilenen Muizzeddin Muhammed, Hindistan siyaseti ile pek fazla ilgilenememiş ve Aybeg tüm yetkiyi elinde toplamıştır. Aybeg’in Hindistan fetihlerinde başarılı olması sağlayan bir diğer etken de, Gur fetihleri döneminde Hindistan’ı savunacak güçlerin yani Rajputların kendi aralarında bölünmüş olmaları ve birbirleriyle savaşmalarıdır. Karşılıklı kin ve kıskançlıklar neticesinde kastlar arasında ki fark daha katı hale gelmiştir. Bahsi geçen krallıkların birbirleriyle çatışma halinde olmaları savaş gücünün önemli ölçüde azalmasına, milli direnme gücü ve birliğin kurulamamasına neden olmuştur.

1205 yılına kadar Hindistan’ı yöneten Aybeg, Gurlu Sultanına bağlılığını sürdürmüştür. Aybeg, Gurluların iç işlerinin karışık olduğu bir sırada Gurlu Devletine karşı yapılan isyanları bastırmış ve bağlılığından dolayı Muizzeddin Muhammed tarafından “çetr” ve “melik” ünvanı ile taltif edilmiştir.⁶⁷

1206 yılında Muizzeddin Muhammed, Karahıtay üzerine sefere giderken suikast sonucu öldürülmüştür. Onun ölümünden sonra Gazne ve Hindistan hakimiyeti Türk asıllı Muizzi Meliklerine kalmıştır. Sultan Muizzeddin Muhammed, hayatta iken Türkleri alıp yetiştirmiştir. Bir tane kızı olan Sultan; “*Benim oğullarımın sayısı birkaç bine ulaşır, ölümünden sonra bunlar ülkelerimi benim adıma yönetecektir*” diyerek Türklere verdiği değeri ortaya koymuştur. Sultan bu tahmininde de yanılmamıştır. Muizzi

* “Muizzi Melikleri” ifadesini ilk olarak Cüzcani kullanmıştır.

⁶⁶ Bayur, a.g.e.,s.269-275.

Meliklerinden Taceddin Yıldız, Afgan dağlarında, Nasıreddin Kabaca İndus'da, Aybeg ise Delhi'de iktidara geçmiştir.⁶⁸ Zira Hindistan'ın Gurlu hakimiyetine girmesi sadece Muizzeddin Muhammed'in başarısı olmayıp, tamamen onun adına hareket eden Muizzi Meliklerinin ortak faaliyetlerinin başarısı ile olmuştur. 1206 yılına kadar Türk asıllı melikler Muizzeddin Muhammed'e sadakatle bağlı kalmışlardır. Ölümünün ardından elindeki toprakları müstakil olarak idare etmeye başlamıştır. Tarain zaferi sonucunda vali olarak atanan Aybeg 1206 yılına kadar başarı ile Hindistan'ı yönetmiş ve 17 Mart 1206 tarihinde Kudbeddin ünvanını alarak Lahor'da Türk-Hind tahtına oturmuş ve devletin merkezini Delhi'ye taşıyarak Delhi Türk Sultanlığını resmen kurmuştur.⁶⁹ Delhi Türk Sultanlıkları tarihi bu Türk meliki ile başlamış ve onun halefleri veya yakınları tarafından kurulan hanedanlar vasıtasıyla devam etmiştir.

Moğol istilası öncesinde Türkler ve Hindistan da bahsettiğimiz durumlar hakimken, Moğollarda Türkistan da güçlenmeye ve Harzemşahlar Devleti ile olan münasebetleri dolayısıyla güneye doğru yayılmaya başlamıştır.

II. MOĞOL İSTİLASI ÖNCESİNDE TÜRKLER VE ANADOLU

Anadolu'nun XI. yy'ın ilk çeyreğinden günümüze kadar gelen Türkiye oluş süreci dört ana bölüme ayrılmaktadır.

- 1) *Kuruluş, Yerleşme ve Birleşme Devri*: XI. yy'ın başlarından XIV. asrın başlarına kadar olan dönem,
- 2) *Fetret veya Beylikler (Mülûk-i Tavâif) Devri*: Selçuklu hanedanının düşmesinden Anadolu'da siyasi birliğin bozulması ve müstakil devletlerin teşekkülü, birbirleri ile mücadele dönemi. XIV. yy başlangıcından XVI. yy başlangıcına yani Osmanlı

⁶⁸ Ahmed M. Aziz; *Siyasi Tarihi ve Müesseseleriyle Delhi Türk İmparatorluğu*, İstanbul, 1975, s.30.

⁶⁹ Salim, Çöhçe, *"Şemsi Melikleri"*, Basılmamış Doktora Tezi, Elazığ, 1986, s.21.

hanedanının Dulkadiroğulları Beyliğinin hakimiyetine son verip Doğu Anadolu'yu birleştirdiği 1522 yılına kadar olan dönem,

3) *Osmanlı Devri*: 1522-1922 yılları arasındaki Osmanlı İmparatorluğu dönemi,

4) *Cumhuriyet Devri*: 1922 yılından günümüze kadar gelen dönem,

Anadolu'nun Türkiye oluş sürecini ifade etmektedir.⁷⁰

Moğolların Anadolu Topraklarına gelişleri XIII. yy'ın ikinci çeyreğine rastlamaktadır. Türklerin Anadolu topraklarına giriş ve ilerleme süreci XII. yy'ın ilk çeyreğinde Çağrı Bey'in 1016-1021 yılları arasında yaptığı keşif seferleri ile yurt edinme amaçlı başlamış, 1071 yılında Anadolu'yu Türklerin yeni vatanı haline getiren Malazgirt zaferi ile Anadolu'da Türkiye tarihi veya Anadolu tarihi dönemi açılmıştır.⁷¹ Malazgirt zaferi sonrasında Anadolu'ya gönderilen Kutalmışoğlu Süleyman Şah'ın 1078 yılında kurduğu Türkiye Selçuklu Devleti, 1243 Köseadağ bozgununa kadar olan zamanda Anadolu da güçlü hakimiyetini sürdürürken, Selçukluların Anadolu'ya gelmesinden önce Anadolu'nun hakimi olan Bizans İmparatorluğunun sınırları küçülerek İstanbul ve çevresinden ibaret kalmıştır.⁷²

Moğol istilası öncesinde ve 1071 sonrasında Türkiye Selçuklularının haricinde Doğu Anadolu da Anadolu'nun fethine katılan Türkmen beyleri tarafından Ahlatşahlar, Saltuklular, Artuklular, Mengücekler, Danişmedliler, Çobanoğulları, Dilmaçoğulları adları ile ilk Türk beylikleri kurulmuştur. Bu beyliklerin büyük çoğunluğu 1243 Köseadağ bozgunundan önce Anadolu da Türk siyasi birliğini sağlama politikası doğrultusunda Türkiye Selçuklu Devleti topraklarına katılırken, Eyyûbîler ve Artuklular elinde bulunan küçük bölgeler Selçuklu sultanlarının hakimiyetini kabul etmekle birlikte henüz merkeze bağlanmamışlardır. Bu beyliklerin dışında Anadolu da alınamayan belli başlı üç bölge kalmıştı: Bu bölgeler; İznik, Batı Anadolu'nun büyük kısmı ve

⁷⁰ Geniş bilgi için bkz. Yınanç, **a.g.e.**, s.3-9.

⁷¹ Yınanç, **a.g.e.**, s.3.

⁷² Geniş bilgi için bkz. Osman, Turan; **Selçuklular Zamanında Türkiye**, İstanbul, Ötüken Neşriyat, 1998, Koca, **a.g.e.**, s.82.

İstanbul'dan ibaret olan Bizans İmparatorluğu, Trabzon bölgesinde Trabzon Rum İmparatorluğu ve Kilikya bölgesinde ki Ermeni Krallığı idi. Bu üç devlet Selçuklulara vergi vermekteydiler. Trabzon Rum İmparatorluğu ve Ermeni Krallığı saltanata bağlı birer beylik vaziyetinde bulunuyorlardı. Anadolu'yu birleştiren Türkiye Selçuklu Devleti'nin takip ettiği ülkenin her parçasını merkeze bağlama siyaseti gereğince bu beylik ve devletleri de ortadan kaldıracak hiç şüphesizdi fakat Moğol saldırıları buna engel olmuştur.⁷³

A. Anadolu'nun Fethi ve Türk Devletleri

X. yy'da siyasi anlaşmazlık neticesinde Oğuz kütlesinden koparak, İslâm ülkelerine yönelen ve Cend şehrine gelen Selçuklu Türkleri Maverâünnehir de güçlenerek tutunmaya çalışmışlar, bunun içinde İslâm dinine girmişlerdir. Selçuk Bey'in bu kararı almasının gerekçesini Ebu'l Ferec: *"Biz içinde yaşamak istediğimiz bu memleket halkının dinini kabul etmez ve onların törelerine uymazsak bir kimse bize iltifat etmez ve biz tek başımıza yaşamaya mahkum bir azınlık halinde kalırız"* şeklinde aktarmıştır.⁷⁴

Selçuk Bey'in vefatının ardından torunları Tuğrul ve Çağrı beyler, hem Karahanlı Devletine güvensizlikleri hem de sürekli yer değiştirmenin verdiği sıkıntılardan dolayı Maverâünnehir de daha fazla tutunamayacaklarını anlayarak, hakkında daha önceden bilgi sahibi oldukları Anadolu topraklarına keşif seferleri düzenlemeye karar verdiler ve Çağrı Bey beraberinde Türkmen beyleri ile 1016-1021 yılları arasında 4-5 yıl sürecek olan keşif seferlerine çıktı.⁷⁵ Doğu Anadolu'dan Van Gölü havzasına girdi. Bu sırada Anadolu da hakim devlet, Bizans İmparatorluğu idi. Halkının tamamı Rum olmamakla birlikte Ermeni ve Gürcü halkta Bizans topraklarında yaşıyorlardı. Ermeni ve

⁷³ Yinanç, a.g.e., s.3-6.

⁷⁴ Gregory Abû'l Farac; **Abû'l Farac Tarihi**, I.cilt, çev. Ömer Rıza Doğrul, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 1999, s.293.

⁷⁵ Koca, a.g.e.,s.56.

Gürcü prensleri Bizans ordusunda kumandan ya da devlet teşkilatında yönetici olarak bulunuyorlardı.⁷⁶

Urfalı Mateos, Çağrı Bey'in Anadolu'ya geliş tarihini 1018-1019 olarak kaydederken, Ermenilerin, Türklerden korktukları ifadelerinin yanında *“bu zamana kadar bu cins Türk atlı askeri görülmemiştir”* ifadelerini de kaydetmiştir.⁷⁷

Çağrı Bey, keşif seferinden döndükten sonra kardeşi Tuğrul Bey'e; *“biz burada ki güçlü Karahanlılar ve Gazneliler ile mücadele edemeyiz ancak Horasan, Azerbaycan ve Doğu Anadolu'ya gidip oralarda hükümlanabiliriz zira oralarda bize karşı koyabilecek hiçbir kuvvete rastlamadım”* diyerek onu batı yönüne teşvik etti ve Anadolu'nun Türk yurdu haline getirilmesine yol açtı.⁷⁸ Çağrı Bey'in bu seferleri aynı zamanda Bizans hakimiyeti altında olan Anadolu'da ki otorite boşluğunu da gözler önüne sermiştir.

Bu tarihten (1021), Dandanakan Zaferi (1040) ile Büyük Selçuklu Devletinin kurulmasına kadar geçen zaman içerisinde Türkmenlerin, Anadolu'ya geçişleri akın ve istila niteliği taşır.⁷⁹ Dandanakan Zaferi sonucunda Horasan ve İran, Oğuzların akınına uğradı çok kısa süre sonra da Diyar-ı Rum diye anılan Anadolu da büyük kitleler halinde gelen Oğuz akınlarına uğradı. Asırlarca Emevi ve Abbasi devletine karşı Anadolu'yu savunan Bizans İmparatorluğu, Oğuzların büyük göç dalgaları ve Selçuklu askerleri karşısında mağlup oldu. Asırlarca devam eden bu dini, askeri ve kültürel gelişmeler doğrultusunda Anadolu, Türk-İslâm medeniyetinin uzantısı olarak yeniden yapılanma sürecine girmiştir.⁸⁰

Büyük Selçuklu Devletin kurulmasından sonra Anadolu gazası zaman zaman yapılan akınlardan ziyade devlet politikası haline gelmiş ve Tuğrul

⁷⁶ Sevim, **a.g.e.**, s.40.

⁷⁷ **Urfalı Mateos Vekayi-Nâmesi ve Papaz Grigor'un Zeyli**, çev. Hrant D. Anderson, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınevi, 2000, s.48.

⁷⁸ Sevim, **a.g.e.**, s.40.

⁷⁹ Sevim, **a.g.e.**, s.42.

⁸⁰ Mikail Bayram, “Türkiye Selçuklularında Köy Teşkilatı”, **Selçuk Üniversitesi Türkiyat Dergisi**, Sayı 5, 2011, s.70.

Bey kardeşi İbrahim Yınal ve amcası Arslan Yabgu'nun oğlu Kutalmış'ı Türkmen Beyleri ile birlikte Anadolu gazasına göndermiştir.⁸¹

Tuğrul Bey, 1064 yılında vefat ettiği sırada Anadolu da büyük ölçüde fetihler ve Türkmen yayılışı olmasına rağmen Anadolu hala Türkler için emniyetle oturulacak bir ülke değildi.⁸² 1071 yılına kadar düzenlenen seferler sonucunda Anadolu da tam olarak Türkmen yerleşmesi sağlanamamıştır. Tuğrul Bey'den sonra tahta geçen yeğeni Sultan Alp Arslan⁸³ zamanında kalıcı bir yerleşme için Anadolu fetihlerin ilk hedefi haline geldi. Ani kalesinin fethi sonrasında kaleyi muhafaza için bir komutan ve birlik bırakan sultan Anadolu da Selçuklu askeri teşkilatının ilk çekirdeği oluşturdu, ayrıca bir cami inşa ettirerek bölgedeki İslâmlaşmanın da temelini attı.⁸⁴ 1071 yılında Malazgirt Savaşı ile Anadolu'nun kapıları Türklere açıldı ve hızla kalıcı fetih hareketlerine başlandı. Malazgirt zaferinin ardından Bizans İmparatoru ile yapılan sulh bozulunca, Alp Arslan Türk beylerini Anadolu'nun fethi ve iskanı için görevlendirmişti. Artık Bizans ordusunun da mukavemeti kalmadığı için Türk beyleri süratle Anadolu'nun fetih ve iskanına başladılar. Sultan Alp Arslan zamanında tutuklu olan Kutalmışoğulları, Sultan Alp Arslan'ın ölümünden sonra oğlu Melikşah tarafından Anadolu'nun fethi ve için görevlendirildiler. 1075 yılında İznik'e yerleşen Süleyman Şah, Bizans'ın içinde bulunduğu buhrandan ve zayıf imparator Mihael'e yapılan isyanlardan faydalanarak süratle devletini genişletmek ve kuvvetlendirme imkanı buldu. Türkler, Bizans'ın iç işlerine karışarak hakimiyetlerini Akdeniz, Karadeniz, Marmara sahillerine kadar genişlettiler. Süleyman Şah, Malazgirt zaferinden birkaç yıl sonra Anadolu da yeni bir devlet kurarken Anadolu yaşayan ve yeni gelen Türkmenleri bir araya toplamaya başlamıştır. Süleyman Şah'ın başarıları arttıkça İran ve Türkistan'dan gelen Türkmen akınları hızlanmıştır. Nitekim 1080 yılında Azerbaycan'dan Anadolu'ya çok büyük bir Türkmen

⁸¹ Turan, **a.g.e.**, s.75.

⁸² Turan, **a.g.e.**, s.51.

⁸³ Azim-i Tarihi, Sultan Alp Arslan'dan "Adil Sultan" olarak bahseder. **Azimi Tarihi**, çev. Ali Sevim, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 2006, s.22.

⁸⁴ Salim, Koca; **Türkiye Selçukluları Tarihi**, Çorum, Karam Yayınları, 2003, s.15 - 16.

akını gelmiştir. Onun başarıları Anadolu da Türk Nüfusunu arttırırken, Bizans'ın kötü idaresi, savaşlar ve isyanlar ile perişan olan yerli halk huzura kavuşmuştur. Türkiye Selçuklu Devleti böylelikle sağlam temellerle kurulmuştur. Bizans'ın izlediği Ortodokslaştırma ve Rumlaştırma siyaseti, Anadolu topraklarında yaşayan Süryaniler ve Ermeniler gibi toplumları Bizans'a düşman hale getirirken, Türkiye Selçuklu Devletine yaklaştırmıştır. Bizans İmparatorluğu, Ermenileri şarktan Orta Anadolu'ya sürerken, Balkanlardan naklettiği Slav, Ulah ve Türklerde gayrimemnun olarak yeni idareyi tercih ediyorlardı. Bütün bunların yanında Anadolu da büyük toprak sahiplerinin elinde esir veya topraksız bulunan köylüler de Selçuklular sayesinde toprağa ve hürriyete kavuşuyordu. Zira Süleyman Şah ve halefleri, eski Türk göçebe hukukuna göre toprakları köylülere dağıtıyor ve devlet mülkiyeti altında herkesin tasarrufuna imkan veren bir *Miri* toprak rejimini kuruyorlardı.⁸⁵

Anadolu da İznik'te Türkiye Selçuklu Devletinin temelleri atılırken, Doğu Anadolu da Türkmen beylerinin öncülüğünde Anadolu Beyliklerinin temeli atılmaya başlanmıştır. Selçuklu fetihleri esnasında 1071, Malazgirt Savaşını müteakiben Sultan Alp Arslan'dan fetih emrini alan Türkmen beyleri Anadolu da beyliklerini kurmaya başladılar. Doğu Anadolu da kurulan ilk beylik Erzurum ve çevresi ikta olarak verilen Ebû'l Kasım Saltuk, Saltuklular Beyliğini kurarak 1202 yılına kadar varlığını sürdürmüştür. Selçuklu Türkmen Beylerinden Mengücek Ahmed Gazi, Erzincan ve Divriği dolaylarında Mengücekli Beyliğini kurarak, 1277 yılında Moğol Han'ı Abaka Han'ın Mengücek Beyliğine son vermesine kadar hüküm sürmüştür. Bizans İmparatorluğunun eski ve önemli bir şehri olan Ahlat'ta 1100 yılında kurulan Ahlatşahlar (Sökmenliler) 1207 yılına kadar bölgede varlığını sürdürmüştür. Selçuklu devrinde Anadolu da kurulan en önemli siyasi teşekküllerden biride Artuklu Beyliğidir. Artuk Bey, Sultan Alp Arslan ve Sultan Melikşah'ın önemli komutanlarındandır. Doğu Anadolu da ve Kuzey Suriye de Haçlılara karşı

⁸⁵Anna Komnena; **Alexiad**, çev. Bilge Umar, İstanbul, İnkılâp Yayınevi, 1996, s.18, Turan, **a.g.e.**, s.85-86.

cihad eden ve önemli eserler bırakan Artuklular XII. yy'ın başlarında beyliklerini kurmuşlardır. XV. yy'a kadar varlığını sürdüren beylik Türk tarihinin uzun ömürlü beyliklerinden birisidir.⁸⁶

Bizans İmparatorluğu ve Büyük Selçuklu İmparatorluğu arasında 1071 yılında gerçekleşen Malazgirt savaşı Anadolu'nun fethinde önemli bir dönüm noktası olmuştur. Bundan sonra Türkmenler tarafından Anadolu'nun içlerine doğru kalıcı fetihler başladı. Sultan Alparslan'dan fetih emrini alan⁸⁷ Türkmen beyleri ve Kutalmışoğulları, 1078 yılında Türkiye Selçuklu Devletini ve Anadolu Beyliklerini kurdular. Türkiye Selçukluları kuruluşundan itibaren Bizans ve Haçlı saldırıları ile başarılı bir şekilde mücadele etmişler ve Anadolu'nun fethinde ikinci dönüm noktası ve Malazgirt Zaferi ile hemen aynı büyüklükte bir zafer olan 1176 Miryakefalon Savaşı ile yüzeli yıldan beri devam eden Anadolu'nun fethi sürecini tamamlayarak, 1243 Köseadağ Savaşına, Moğolların Anadolu'ya gelmesine kadar geçen süreçte hakim güç olarak Anadolu'nun Türkleşmesi sağladılar. Bizans İmparatorluğu bu ikinci bozgunundan sonra Anadolu'ya ebediyen veda etmiş, Türklerin üstünlüğünü bir kere daha kabul etmiştir. Anadolu sonsuza dek Türk vatanı olmuştur.

III. MALAZGİRT SAVAŞI VE TARAİN SAVAŞI: VATAN AÇAN İKİ SAVAŞ

Türkler Malazgirt meydan muharebesine kadar Anadolu da birçok fetihler yapmışlar, muntazam ordular ve kuşatma makineleri ile düşürülebilecek bazı kaleler, Türkmenler tarafından ele geçirilmiştir. Arapların fethi için uzun asırlarca uğraştıkları Anadolu'nun göçebe akınlarla alınması yine çok zordu. Her türlü teçhizatla donanmış Bizans ordusu karşısında göçebe Türkmenler harbe girişmeyerek geri çekiliyorlardı. Bu sebeple Selçuklu ordusunun seferlerine ve Türkmen yayılışlarını himayelerine ihtiyaç

⁸⁶ Faruk Sümer; **Selçuklular Devrinde Doğu Anadolu'da Türk Beylikleri**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınevi, 1998, s.1,15,47. Osman Turan; **Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi**, İstanbul, Boğaziçi Yayınları, 2001, s. 3,55,83,134.

⁸⁷ Farac,a.g.e.,s.144.

vardı. Aksi takdirde Anadolu'nun Türkmenler için devamlı ve güvenli yurt olması mümkün değildi. Sultan Alp Arslan, henüz Anadolu'nun fethi ile meşgul olamıyor, Selçuklu beyleri ve Türkmen boylarının fetih ve yayılışlarını yeterli görüyordu. İslâm dünyasının koruyucusu olarak aşırı Şii hareketi ve onların başı olan Mısır Fâtîmi Devleti ile olan meseleyi ilk plana almış durumda idi.⁸⁸

Sultan Alp Arslan 1070 yılında Şii temayülleri benimseyen Fâtîmi devletini yıkmak ve İslâm dünyasının siyasi ve manevi bütünlüğünü sağlamak için İsmaili mezhebinden bir Fâtîmi halifenin hüküm sürdüğü Mısır'a hareket etti. Fâtîmi devleti, Abbasi halifesinden ayrı olarak kendi halifesine bağlı olarak yaşıyordu. Bu durum Abbasi ve Fâtîmi halifeleri arasında iktidar mücadelelerine yol açarken, Türklerin İslâmiyet'e girişleri ile birlikte İslâm'ın koruyuculuğu üstlenmeleri, onları Fâtîmilerle karşı karşıya getirmiştir. Alp Arslan Azerbaycan üzerinden Anadolu'ya girerek Tuğrul Bey'in kuşatıp da alamadığı, ertesi yıla bıraktığı Malazgirt kalesini onun vasiyeti üzerine kuşattı ve süratle fethini tamamladı. İslâm kimliğini koruyan Ahlat üzerinde Diyarbakır ve oradan da Halep üzerine sefere çıktı. Şehri muhasara eden Sultan *“Rumlar karşısında bulunan bu İslâm şehrini kılıç ile almaktan korkarım”* diyerek İslâm mefkuresine bağlılığını göstermiştir. Halep'i teslim alıp tekrar emirine bıraktıktan sonra Fâtîmiler üzerine yürürken Bizans elçisinin geldiği haberini aldı. Bizans İmparatoru, Sultan'a Ahlat, Menbic ve Erciş şehirlerinin derhal Bizans'a teslim edilmesini istemiş aksi halde büyük bir ordu ile hareket edeceğini bildirmiştir. Elçiyi geri çeviren Sultan, kısa süre sonra Bizans İmparatoru Romanos Diogenes'in Erzurum'a doğru ilerlemekte olduğu haberini aldı ve telaşa kapıldı. Çünkü ordusunun önemli kısmı Fâtîmi Devleti önlerinde kalmıştı. Hassa ordusu ile birlikte Anadolu'ya girdi. Ahlat'a dönen Selçuklu kumandanı Afşin, Sultan'a gönderdiği mektubunda *“İşte Rum ülkesini istila edip büyük ganimetlerle geldim, Rumlar bizimle savaşıacak*

⁸⁸ Turan, *Selçuklular...*, s.52.

kudrette değildir” ifadesi ile zaferlerinin gururunu belirtiyor ve Sultan’ı ümitlendiriyordu.⁸⁹

Anadolu’nun Türklerle dolduğu ve Afşin’in bu memleketi baştan başa istila ettiği zamanda Romanos Diogenes, Bizans tahtına çıkmış ve Türklerin yıllardır devam eden Anadolu akınlarına bir son vermek, Türkleri Anadolu’dan atmak için, içerisinde Balkan ve Anadolu halklarından Ermenilerin haricinde Gürcü, Slav, Frank ve Peçenek, Uz, Kıpçak gibi ücretli Türk askerlerinden oluşan Bizans tarihinin en büyük ordularından birini hazırlamıştı. Buna karşın Selçuklu ordusunun sayıca Bizans’a göre daha azdı.⁹⁰ Urfalı Mateos, Bizans ordusu ve Romanos Diogenes için *“deniz kumu kadar çok olan askerle muazzam bir ordu teşkil etti, İmparator bu korkunç ordunun başında olduğu halde içinde dolu yağışı bulunan bir ordu gibi yürüyüp Sivas şehrine geldi ”* ifadesini kullanmıştır.⁹¹

Hiç şüphesiz Bizans imparatorunun böyle muazzam bir ordu hazırlamasının tek nedeni Türkleri Anadolu’dan atmak değildi. Bağdat’a girerek Abbasi Hilafetine son vermek, Rey de bulunan Selçuklu payitahtını ele geçirmek ve tüm Horasan, Irak ve Suriye topraklarında hakimiyet kurmak niyetinde idi.

Sultan Alp Arslan, Türk savaş geleneklerine uygun şekilde komutanlarından Savtekin’i Bizans’a elçi olarak göndererek, tarafların ülkelerine dönmeleri koşuluyla sulh teklif etti. Fakat Ebu’l Farac’ın aktardığına göre, Romanos Diogenes, *“ben hazinemde ne varsa hepsini sarf ederek bu askerleri topladığım ve zaferi kazandığım halde geri mi döneceğim? Size kılıçtan başka bir şey yok”* diyerek gurura kapılmıştır. Sivas’a gelen Bizans İmparatoru, Ermeni mezhebini yok edeceğine dair yemin ederek Sivas şehrini yağmaladı ve hızla Malazgirt’e doğru hareket etti. Halep’ten hareket eden Sultan Alp Arslan Urfa’ya geldi ve şehir halkına zarar vermeden İrana üzerinden Malazgirt’e doğru yürüdü.⁹² Sultan Alp Arslan, askerlerine dönerek

⁸⁹ Urfalı Mateos, **a.g.e.**, s.138-139., Farac,**a.g.e.**,s.320, Koca, **a.g.e.**, s.18., Turan, **a.g.e.**, s.52.

⁹⁰ Farac,**a.g.e.**,s.321, Urfalı Mateos, **a.g.e.**, s.137, Turan, **a.g.e.**, s.53.

⁹¹ Urfalı Mateos, **a.g.e.**, s.140-141. Yinanç, **a.g.e.**, s.63.

⁹² Farac,**a.g.e.**,s.321, Urfalı Mateos, **a.g.e.**, s.141-142.

*“Ben Allah rızasını umarak savaşacağım, sağ kalırsam bu Allah’ın lütfudur, eğer şehit olursam oğlum Melikşah veliahtımdır.”*⁹³ dedi ve çok geçmeden Bizans ve Selçuklu ordusu karşı karşıya geldi. Sultan Alp Arslan askerlerine cesaret verici bir konuşma yaptıktan sonra atının kuyruğu bağladı, askerleri de onun gibi yaptı ve Cuma günü öğleden vakitlerinde⁹⁴ Türklerin Anadolu’daki kaderini belirleyen en mühim savaş başladı. Kısa süren savaş, Bizans İmparatorluğu için ezici yenilgi ile sonuçlanırken ilk kez bir imparator Müslümanlar tarafından esir alındı.⁹⁵ Esir İmparator Diogenes için muhteşem bir otağ kuruldu ve Sultan’ın huzuruna çıkarıldı. Sultan Alp Arslan, kendi eli ile ona dört tokat attı ve *“biz sana sulh için rica ettiğimiz halde nasıl oldu da ricamıza değer vermedin”* dedi. Diogenes dikkatle seçtiği sözlerle; *“Ben hiçbir hususta kusur etmedim, bu gibi haller insanların ve hükümdarların başına gelebilir. Allah ne diledi ise o oldu. Sizde beni kınamayı bırakın da bana ne arzu ediyorsanız onu yapın”* dedi. Bunun üzerine Sultan’ın *“Şayet ben sizin elinize düşmüş olsaydım siz bana ne yapardınız bunu bana anlatın”* sorusuna karşılık İmparator, *“Size mümkün olan her türlü fenalığı yapardım”* cevabını verdi ve Sultan, *“doğru söyledin, başka türlü cevap vermiş olsaydın inanamazdım, şimdi benim sana ne yapacağımı sandığını anlat”* dedi. İmparator *“Bana yapacağınız üç şeyden biridir. Birincisi beni öldürmek, ikincisi, bütün ülkelerde beni teşhir ederek kazandığın zaferi duyurmak, üçüncüsü, akla gelmemesi hezeyan sayılması icap eden, tasavvurun fevkinde olan bir şey, beni payitahtıma çevirmektir. Ben de sizin asilzadelerinizden olurum, siz beni davet ettikçe geliri, bana şunu yap dedikçe yaparım”* dedi ve Sultan şu mukabele de bulundu: *“Siz yeis içinde olduğunuz için bende üçüncü olanı yapacağım”* dedi. Antlaşma sağlanıp, kurtuluş akçesi aldıktan sonra otağında ağırladı. Bizans İmparatorluğu tahtına başka İmparator geçmeden dönmek istediği için derhal yola çıkarıldı.

⁹³ İbnü’l Esîr, **el-Kâmil...**, X.cilt, s.71.

⁹⁴ Farac, **a.g.e.**, s.321.

⁹⁵ Faruk, Sümer; **İslâm Kaynaklarına Göre Malazgirt Savaşı**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1988, s.54., Azimi Tarihi, **a.g.e.**, s.22 , Claude, Cahen; **Osmanlılardan Önce Anadolu da Türkler**, İstanbul E Yayınları, 1979, s.4.

Fakat, Diogenes'in esir düştüğü haberini alan Bizans İmparatorluğu tahta yeni bir imparator getirdi ve Diogenes, İstanbul'a yaklaşmak üzere iken gözlerine mil çekildi. Daha sonra ise bir duvara başını vurarak kendini öldürdü. Bu olay Malazgirt bozgununu Bizans açısından gerçek bir felakete çevirmiştir.⁹⁶

Romanos Diogenes'in, Alparslan ile yaptığı anlaşma Bizans İmparatorluğunun, Selçuklu Devleti hakimiyetini tanıdığını göstermektedir. Türk ve İslâm alemini yok etmek için çıktığı sefer sonucunda Türk-İslâm dünyasının üstünlüğünü kabul etmiş aynı zamanda tahtını ve hayatını da kaybetmiştir.

Selçuklu sultanı Alp Arslan ile Bizans İmparatoru Romanos Diogenes'i karşı karşıya getiren ve Anadolu'nun kaderini değiştiren Malazgirt Savaşı Türk, Bizans ve İslâm alemleri için değil dünya tarihi açısından da dönüm noktalarından biridir. Selçuklu Devletinin kurulmasından itibaren Anadolu'ya Türkmen akışı başlamıştır. Türkmenler, Anadolu'ya girdikten sonra hiçbir ciddi askeri ve idari güç ile karşılaşmamışlar ve yine hiçbir güç onları aldıkları ganimetle tekrar Doğu'ya dönmeye zorlamamıştır. Malazgirt zaferi sonucunda Anadolu'nun kapıları Türklere ardına kadar açılırken İslâm ülkelerinde yurt bulamayarak kitleler halinde gelen Türkmenler Malazgirt zaferinden sonra kalıcı yerleşme için Anadolu'nun fethine yöneldiler. Anna Komnena'nın, Malazgirt Savaşı sonrası Anadolu için; "*Türklerin bahtının, Rumların bahtına üstün geldiği ve Rumların egemenliğinin pek sarsılmış bulunduğu, Türklerin ayakaltında çıtırdayan kum taneleri kadar kalabalık sayıda sökün ettiği zaman da...*"⁹⁷ ifadesini kullanması, Türkmenlerin Anadolu'ya çok büyük kitleler halinde geldiğini kanıtlar niteliktedir. Dönemin Rum kaynakları, Türklerin Anadolu'ya eskisinden farklı olarak, işgal ettikleri bölgenin gerçek sahibi sıfatıyla girdiklerini beyan eder.⁹⁸

⁹⁶ Georg, Ostrogorsky; **Bizans Devleti Tarihi**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2011, s.319, Farac, **a.g.e.**, s.322-324, İbnü'l Esîr, **el-Kâmil...**, XI. cilt, s.73.

⁹⁷ Komnena, **a.g.e.**, s.16.

⁹⁸ Turan, **a.g.e.**, s.69.

Fetihname'yi alan Abbasi halifesi tarafından zafer takdir edilmiştir. Abbasi halifesi el-Kaim Biemrillah Sultan Alp Arslan'a; *"Efendi evlat, Tanrının desteğine mazhar, galip ve muzaffer evlat, en büyük sultan, Arap ve Acem hükümdarı, dünya hükümdarlarının efendisi, dinin ışığı, Müslümanların yardımcısı, İmam'ın yardımcısı, insanların sığınağı, devletin kahredici bileği, dinin parlak tacı, İslâm ülkelerinin sultanı, Emîr'ül-mü'minîn'in burhanı"* unvanları ile hitap etmiştir.⁹⁹ Müslüman Araplar en güçlü olduğu dönemlerde birçok kez Hristiyan Anadolu topraklarına gelmişler Bizans İmparatorluğunu yıpratmışlar fakat daimi cihada rağmen kalıcı bir sonuç elde edememişlerdir. Anadolu'nun Türkleşmesinin yanında İslâmlaştırılması başarısı da Türkler sayesinde olmuştur. Savaş sonunda ilk kez bir Bizans İmparatoru esir edilmiştir. İmparator, savaş öncesinde ordusuna güveniyor ve Malazgirt savaşını kazanarak Türkleri Anadolu'dan atamak ve İslâmiyet'i yok etmek için Bağdat'a gitmeyi amaçlıyordu. İslâm tarihinde görülmemiş ve eşi olmayan bir zaferdir. Bizans İmparatoru, Sultan'a karşı büyük bir hırs ile yürümüşü. Hatta Rey'e girdiği takdirde İslâm ülkelerini kumandanları arasında taksim etmeyi kararlaştırmış ve Bağdat'ı verdiği kumandana Halife'yi kast ederek: *"Şu iyi mizaçlı ihtiyara dokunma, çünkü o bizim dostumuzdur"* demiştir. Kumandanlarda *"Rey'de kışlar, Irak'ta yazı geçirir, dönüşte de Suriye ülkesini alırsız"* demişlerdir¹⁰⁰.

Zafer neticesinde İslâm dinini tehdit eden önemli bir tehlike bertaraf edilirken, Bizans ordusu Anadolu da mukavemet gücünü tamamen kaybetmiştir. Bizans İmparatorluğu, Türklerin Anadoludaki ilerleyişini tek başına durduramayacağını anlayarak asırlar boyu sürecek olan Haçlı Seferlerini başlatmıştır. Haçlı Seferleri sırasında Türk ve İslâm dünyası çökme tehlikesi ile yüz yüze gelmiştir. Selçuklu Türkleri sayesinde tarihin akışının nasıl değiştiği gösterilmiştir.

⁹⁹ Şadrüddîn Ebu'l-Hasan Ali İbn Nâşır İbn Ali El-Hüseynî; *Ahbârü'd-Devleti's-Selçukiyye*, çev.Necati Lügal, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınevi, 1999, s.37.

¹⁰⁰ Sıbt İbnu'l- Cevzî; *Mir'âtü'z-Zamân Fî Târîhi'l-Âyân'da Selçuklular*, çev. Ali, Sevim Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2011, s.170. , Sümer, a.g.e., s.17.

Türklere 1071 yılında Anadolu kapılarını açan Malazgirt Zaferi ile 1192 yılında Hindistan kapılarını açan Tarain Zaferi, Türk tarihinin iki farklı coğrafyada dönüm noktası olan aynı nitelikte zaferlerdir¹⁰¹. XI. yy'da Harezm de Gazneli ve Karahanlı baskısına maruz kalan Selçuklu Türkleri Anadolu'yu yurt olarak seçerken, XII. yy'da Büyük Selçuklu ve Gazneli Devleti'nin tarih sahnesinden çekilmesi ile Harezm'de yaşanan karışıklıklardan dolayı Türkler Hindistan'a yönelmişlerdir. Malazgirt Savaşına kadar Selçuklular, Anadolu'ya seferler düzenlemişler fakat tam yerleşmeden Maverâünnehir'e dönmüşlerdir. Anadolu'nun Türkleşmesi Kutalmışoğullarının Anadolu'nun fethi ile görevlendirilmeleri neticesinde kalıcı iskan politikaları ve Türkiye Selçuklu Devletini kurmaları ile olmuştur.

Gurlu Sultanının 1191'de Tarain savaşında Hindu racalara yenilmesinin ardından, bu mağlubiyete sebep olan askerlerine karşı kin besledi. Bu kin ve öfke ile Sultan ertesi yıl askerlerini toplayıp tekrar Hindistan seferine çıktı. Peşaver yakınlarında Gur'lu bir ihtiyarın Sultan'a *“düşmana yaklaştık, fakat hala hiç kimse nereye gittiğimizi bilmiyor. Emirlerle selamı kestik, bu doğru bir hareket değildir.”* dedi ve bunun üzerine Sultan, *“Hindistan'daki yenilgimin ardından ne karımın yanına uğradım ne de elbiselerimi değiştirdim. Bütün yılım hep öfke ve kızgınlıkla geçti. Sadece tanrıya güveniyorum ve ilk yenilgimin intikamını almak için Hindistan'a gidiyorum, eğer mağlup olursam beni mağluplar arasında aramayın, atların ayakları altında ezilsem bile.”* cevabını vermiştir. Gurlu ihtiyar tekrar Sultan'a *“Gurlu amca oğullarının neler yapacağını göreceksin, bana kalırsa onlarla konuşup selamlaşmalısın”* dedi ve Sultan, onun sözünü tuttu ve emirleri sultan'a yalvarıp zafer sözü verdiler.¹⁰² Gur Sultanı, Hindistan yenilgisini unutmamış, bir yıl boyunca intikam için hazırlanmıştır. Onun bu kararlılığı ve hırsı emirlerini de etkilemiştir.

Gur Sultanı Muizzidin (Şihâbeddin), ilk savaşın cereyan ettiği Tarain yakınlarına geldi ve orayı dört günlük mesafe kadar geçerek kamp kurdu.

¹⁰¹ Durak, a.g.e., s.75.

¹⁰² İbnü'l Esîr; **El-Kâmil Fit-Târih**, çev.Abdülkerim Özeydın, XII.cilt, İstanbul, Bahar Yayınları, 1987, s.85.

Lahor halkının İslâmiyet'i ve kendi Gurlu hakimiyetini kabul etmesini istedi ise de Hindi race tarafından bu isteği sert bir şekilde reddedilmiştir. Tarain'de savaş meydanında toplanan yüzelliye yakın Rajput racası, Sultan'a bir elçi göndererek Gazne'ye dönmesini aksi takdirde ordusunu ezeceklerini belirttiler. Sultan ise akıllıca bir oyalama taktiği ile *"ben kardeşim tarafından görevlendirilmiş bir kişiyim, Sarhind, Mutlan ve Sind'in sizde kalması için antlaşma yapmadan önce kardeşime danışmam gerekir"* cevabını gönderdi. Bu cevabı alan racalar, o gece çadırlarında uykuya daldılar ve ertesi sabah Müslüman askerlerin saldırısı ile bozguna uğratıldılar. Böylelikle II. Tarain Savaşı sonucunda Hindulardan pek çok kişi öldürüldü. Yakalanan Hindu hükümdar Gur Sultanı Şihâbeddin'in huzuruna çıkarıldı. Sultan, Hindu hükümdara *"eğer sen beni esir almış olsaydın ne yapardın?"* diye sordu. Hindu hükümdar *"Altın zincir yaptırır ve seni onunla bağlardım"* dedi. Bunun üzerine Sultan, *"Hayır biz seni öyle değerli şeylerle bağlamayacağız"* dedi. Savaş sonunda Gurlu askerleri muazzam ganimet elde ettiler. Hindu hükümdar, Sultan'a *"eğer ülke peşindeysen zaten Hindistan da şehirleri müdafaa edecek kimse kalmadı, eğer mal peşinde isen yanımda senin bütün develerinin zor taşıyacağı kadar mal var"* dedi. Şihabettin, Hindu hükümdarı da yanına alarak, onun için çok önemli olan Ecmir Kalesini gitti ve kaleyi zaptetti. Ayrıca oraya yakın tüm şehirleri fethetti ve memlûkü Aybeg'e iktâ ederek Gazne'ye döndü. Hindu hükümdarı da öldürdü.¹⁰³

Tarain Savaşına kadar Gazneli Devletinin fetih politikasının temelini Hindistan'ın fethi oluşturmalarına ve sayısız sefer düzenlemelerine rağmen Anadolu da olduğu gibi tam yerleşmeden Harezm'e dönmeleri neticesinde Hindistan da güçlü hakimiyet kuramamışlardır. Gazneli Devletinin yıkılmasından sonra Gurlu sultanının Tarain Zaferi sonunda Hindistan'ın fethi ile görevlendirdiği Türk memlûkları, tamamen Hindistan'ın fethine yönelmiş ve Hindistan da Türk adı ile ilk devleti Gurluların Türk valisi Aybeg kurmuştur.

XI. yy'a kadar Türkistan, Harezm ve Maverâünnehir de yaşayan Türkler, XI. yy'dan itibaren, batıya ve güneye yönelerek, Anadolu da Bizans

¹⁰³ Ahmed, a.g.e., s.101-102, İbnü'l Esîr, el-Kâmil..., XII.cilt, s.86.

İmparatorluğunun güç kaybetmesi, Hindistan da ise Rajput racalarının kendi içlerinde yaşadıkları mücadeleler neticesinde savunma gücünün azalması sebebiyle, hakimiyetlerini Anadolu ve Hindistan topraklarına kadar genişlettiler.

Anadolu'nun fethi Hristiyan Bizans'da infial meydana getirerek etkileri ile Türk-İslâm dünyasını asırlarca uğraştıracak Haçlı Seferlerine neden olurken, Budist Hindistan da böyle bir gelişme yaşanmamıştır. Hindistan'ın yerli halkı olan Hindu racalarla mücadele edilmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

I. MOĞOL İSTİLASI DÖNEMİNDE ANADOLU VE HİNDİSTAN

A. İstila Sırasında Anadolu ve Hindistan Da Hakim Türk Devletleri ve Moğollar

Moğolların Harezm ve Hindistan'a istila akınları XIII. yy'ın hemen başlarıdır. 1206 yılında Gur Sultanı ölürken, Çin ve Tabgaç ülkelerinde Moğollar yükseliyordu. Moğolların aniden ortaya çıkışları Aziz M. Ahmed'in D'ohsson'da aktardığı şu sözleri ile tanımlanabilir: *"Daha önce komşularının bile isimlerinden haberdar olmadığı bu bozkır göçebelerinin patlaması, aniliği, tahribatı, yırtıcılığı, soğukkanlı acımasızlığı, dayanılmaz ama kısa süreli sertliğiyle insan tarihinin bir bölümünden çok tabiat kuvvetlerinin meydana getirdiği kör ve insafsız afetlere benzer."*¹⁰⁴ şeklinde ifade ederken, Yine İbn Esir: *"Keşke annem beni doğurmasaydı, keşke bu büyük felaketten önce ölüp gitseydim... İnsanoğlunun yeryüzünde kartılaştığı en büyük felaketlerden birisi olarak Buhtunnasr'ın İsrailoğullarına karşı giriştiği katliam ve Kudüs şehrinin tahrip edilmesi olarak kaydedilir. Bu lanetli heriflerin tahrip ettiği ve Müslümanlar'ın başına getirdiği felaket ne İsrailoğullarının başına gelen felakete ne de Kudüs'ün tahribatına benzer. Harabeye çevrilen her şehir Kudüs'ün başına gelen felaketi yaşamıştır. Müslümanlardan öldürülenlerin sayısı İsrailoğulları ile kıyaslanamaz..."*¹⁰⁵ şeklinde Moğol istilasını ve tahribatını ifade etmiştir.

Moğolların ortaya çıktığı dönemde Harezm'de güçlü Harzemşahlar Devleti hüküm sürerken, Kuzey Hindistan'da Delhi Türk Sultanlığı, Anadolu'da ise Türkiye Selçuklu Devleti ve Anadolu'nun fethi sürecine katılan Türkmen beylerinin kurduğu beylikler hüküm sürmekte idi.

¹⁰⁴ Ahmed, a.g.e., s.108.

¹⁰⁵ İbnü'l Esîr, el-Kâmil..., XII.cilt, s.316-317.

Gaznelilerden sonra tam bir Türk hakimiyeti şekline dönüşen Hindistan'daki İslâm hakimiyeti aynı dönemde Anadolu'da meydana gelen gelişmeler ile tam bir benzerlik göstermektedir. Türkistan'da iktidarlarını kaybedip yeni yurt aradıkları dönemde Anadolu'da Selçuklular, Hindistan'da Delhi Türk Sultanları eliyle birer hakimiyet tesis eden Türkler¹⁰⁶, Moğol istilalarından da aynı dönemde etkilenmişlerdir.

1206 yılında büyük kurultayda Han ilan edilen Cengiz Han¹⁰⁷, Moğollardan ve Müslüman olmayan Türklerden¹⁰⁸ meydana gelen ordusu ile Türkistanda hakimiyet kurmuş ve Çin'i de baskı altına alarak, batıya düzenleyeceği seferleri için Doğuda kendisine sorun olabilecek tehlike bırakmamıştı. Türk-İslâm tarihini derinden etkileyecek olan olaylar 1218 yılında başlayacaktır.

1197 yılında Harzemşah Devleti tahtına geçen Alaaddin* Muhammed'in fetih politikasının temelini Gurlular oluşturmuyordu. Tahta geçmesinden itibaren Gurlularla mücadele ederek 1207 yılında Gurluları tarih sahnesinden silmiştir. Sultan Alaeddin'in bundan sonraki hedefi olan Maverâünnehir Karahanlılarını da hakimiyeti altında tutan Kara-Hıtaylar üzerine seferine çıktı. Buhara'yı zapt ederek "*İskender-i Sanî ve Sancar*" lakaplarını da aldı. Almış olduğu bu lakaplar onun İslâm dünyasının liderliği ve cihangirlik iddiasının yanı sıra kendisini Büyük Selçuklu İmparatorluğunun varisi olarak addettiğini de göstermektedir.¹⁰⁹

Nüfuz ve kudretini doğuya kaydırmak isteyen Sultan Alaeddin, Nayman hükümdarı Güçlük Han'ın Müslümanlara karşı yaptığı mezalimi durdurmak istemiş ancak muvaffak olamamıştır. 1215 yılında sınırlarını Afganistan ve İran'a kadar genişleten sultan, Gurluların Hindistan dışındaki tüm topraklarını ele geçirdi ve Gazne ve çevresini oğlu Celaleddin'in yönetimine verdi. İslâm dünyasının liderliğini için Halife en-Nasr Lidinillah'ı

¹⁰⁶ Salim Çöhçe, "Türk İstiklal Savaşı ve Hindistan Müslümanları", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, sayı 37, c. XIII, Mart 2008

¹⁰⁷ Temir, **a.g.e.**, s.134.

¹⁰⁸ Bayur, **a.g.e.**, s.278.

* Aydın Taneri "Kutbed-dîn" adını vermiştir.

¹⁰⁹ Taneri, **a.g.e.**, s.35.

kendi nüfuzuna almak Büveyhiler ve Büyük Selçuklu Devleti zamanında olduğu gibi halifeyi sadece “*ruhani reis*” şekline sokma çabaları olumlu sonuç vermedi. Halifenin cismanî hakimiyet kurmaya çalışması ve bu yüzden siyasi olaylara fiilen ve askeri kuvvetle müdahalesi; diğer taraftanda Muhammed Harzemşah’ın, Halifenin otoritesini kırmak için dini meselelere el atarak vicdanlar üzerinde tahakküme kalkması dolayısıyla çok karışık bir hal almıştı. Her iki tarafta birbirleri aleyhine tedbirler almak ve icraatta bulunmakta hiçbir fırsatı kaçırmıyordu. Hatta Halife mümkün olursa Harzemşahlar Devletini yıkmayı bile göze almıştı. Gurluları Harzemşahlar üzerine kışkırtıyordu. Elçiler vasıtası ile aralarındaki gerginlik neticesinde Halife Nasr, o dönemde maddi ve manevi nüfuzlarını arttırmak için her yolu mübah gören İsmaili fedailerini kullanarak Harzemşahların Bağdat emirini öldürttü. Gazne’nin zaptı esnasında ele geçirdiği belgelerle, halifenin Gur sultanlarını kışkırttığına öğrenen Alaeddin, ulemadan fetva alarak Abbasi halifesini reddetti, hutbelerden adını çıkarttı ve onun yerine Seyyîd Alâ Tirmizî adında bir seyyidi halife kabul etti.¹¹⁰ Sultanın bu davranışı için Bağdat’a yönelik askeri bir hareket için meşru zemin oluşturduğunu söylemek mümkündür.

Sultan Alaeddin, Halife ile mücadele etmeye devam ederken, Karahıtay Hükümdarı Güçlük Han ezan ve namaz’ı kaldırmış, medrese ve camileri de kapatarak her türlü İslâmî kisvenin terk edilmesini emretmişti. Güçlük karşısına çıkan İslâm alimi Alaaddin Muhammed Hoteni’yi de acımasızca öldürdü.¹¹¹

Doğu’nun en büyük İslâm devletinin Sultanı, Güçlük’ün zulmünü görmezden gelerek halife ile mücadele ederken, Müslümanların kurtarıcısı olarak Moğollar, Güçlük topraklarına girdi ve Cengiz Han’ın komutanı Cebe Noyan, Güçlük’ü mağlup ederek Moğol İmparatorluğu topraklarına yeni topraklar kattı.

Burada önemli mesele; Cengiz Han, Güçlük topraklarında yaşayan Müslümanları dinlerinde özgür bırakması ve halk nazarında İslâm’ın

¹¹⁰ Alaeddin Ata Melik Cüveyni; **Tarihi-i Cihangüşa**, çev.Mürsel, Öztürk, , Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları,1988,s.38, Kafesoğlu, **a.g.e.**, s.214-217., Barthold, **a.g.e.**,s.396.

¹¹¹ Cüveyni,**a.g.e.**,s.128-129.

kurtarıcısı olarak hürmet görmesidir. Zira Harzemşahlar, Güçlük'le mücadele edemeyip çekilmişler ve son olaylarda da yardıma gelmemişlerdi. Moğollar artık Naymanlar'ın topraklarının fethi ile Harzemşahlar Devleti'nin sınır komşusu olmuşlardı(1218). Cengiz Han, sınırlarını hızla genişletmeye çalıştığı sırada Asya'da güçlü bir devlet olan Harzemşahlar, Maverünnehir, Horasan, Afganistan ve Batı Türkistan'ın büyük bölümünde hüküm sürüyordu. Gücünün daha da artması için ticaret yollarının üzerinde bulunan ve ticari faaliyetleri çok gelişmiş olan Harzemşah Devleti ile münasebetlerinin olmaması imkansızdı.

Harzemşahlar ile Moğolların ilk ciddi temasları Harezmi diyarından gelen üç tüccarın (Ahmed Hocendi, Emir Hüseyin oğlu ve Ahmed Balcıh) Cengizhan'a mal satma girişimleri ile olmuştur. Tüccarları mal satmak için en kârlı ve güvenilir yerin Moğol ülkesi olduğu biliniyordu. Çünkü halk belirli şehirlerde oturuyordu. Dolayısıyla tüccar kesimi Moğollara sık uğramaz, uğrayınca da her türlü kumaşı pahalya satma imkanı bulurdu. Cengiz Han tüccarlar sayesinde Harezmi diyarından ve Asya'nın diğer yarısı hakkında bilgi sahibi olmuştur.¹¹² Alaaddin Muhammed ise bu dönemde Moğollarla ilgileniyordu. Çünkü iki hükümdarda Çin ile ilgili fetih politikası güdüyordu.¹¹³

Alaaddin Muhammed, iç siyasetinde annesi Terken Hatun ile sorun yaşamasına rağmen dış siyasette kuvvetli görüldüğü sırada kendi siyasi hayatına son verecek, Müslüman doğu ve dünya tarihi üzerinde derin izler bırakacak olan Cengiz Han'ın kurduğu Moğol Devleti ile 1215-1216 yıllarında Kıpçak seferi sırasında karşılaşmışlar ve birbirlerinin askeri gücü hakkında bilgi sahibi olmuşlardır. Sultan Alaeddin, Moğolların kudretini anlamak için bir heyet göndermiş, Moğollarda karşılık olarak 1218'de Harzemşahlara karşı heyet göndererek ticari ilişkileri geliştirmek istemiştir. Cengiz Han, Sultan Alaaddin Muhammed'e hediyeler göndererek "*Ben doğunun Hakanıyım, sen batının*" diye hitap etmiştir. Sultan Muhammed kendisi ile aynı derecede iktidar hırsına sahip bir rakibe tahammül edecek bir şahsiyet değildi. Neticede

¹¹² Cüveyni, a.g.e., s.135.

¹¹³ Ahmet, Özdemir, **Moğol İstilası, Cengiz ve Hülagü Dönemleri**, İstanbul, İz Yayıncılık, 2005, s.129.

Cengiz Han'ın heyetinin Otrar* denilen yerde öldürülmesi ile Cengiz Han, tarihe *Otrar faciası* adıyla geçen olayın ortaya çıkmasına sebebiyet veren, Otrar valisi İnalçuk'un teslimi ve malların tazminini istemiştir. Sultan Alaeddin Muhammed, bu teklifi hakaretle reddetmesi Moğolları İslâm dünyasının üzerine yürütmüştür.¹¹⁴ Cengiz Han olayı duyduktan sonra "*Altın dizginlerimin Müslümanlar tarafından koparılmasına nasıl müsaade edebilirim*" diyerek sefer hazırlıklarına başlamıştır.¹¹⁵

Harzemşahlar, Moğollar karşısında büyük bir yenilgi alırken Sultan Alaeddin Muhammed, iltica ettiği Hazar denizinde küçük bir adada hastalanarak ölmüş, ölmeden önce de oğlu Celaleddin Harzemşah'ı veliaht tayin etmiştir. Moğol ordusu Harzemşah ülkesini yakıp yıkmış, sanatkârları ayırıp halkını katletmiştir. Celaleddin Harzemşah, Moğol felaketi için; "*At sürdüğü her yeri kana buluyordu*" demiştir. Celaleddin Harzemşah, Moğollarla yer yer başarıyla mücadele etmişse de böyle bir ordu karşısında tutunamayacağını anlamış ve Sind nehrini geçerek Delhi Türk Sultanlığına sığınmıştır(1221).¹¹⁶ Moğol istila seli bütün engelleri aşarak büyük bir hışımla İslâm alemine girmiştir. Cengiz Han'a batı seferinin yolunu açan Otrar faciası Ortaçağ Türk-İslâm tarihinde derin izler bırakacak olayların başlangıcı olmuştur.

Bu facia, sadece Harzemşahlar'ın ani ve korkunç bir şekilde yıkılması ile kalmayarak İslâm dünyasında yüz binlerce insanın ölmesine, birçok kentin yakıp yıkılmasına, ilim ve ticaret hayatının büyük darbe almasına, Maveraünnehir'den Hindistan ve Anadolu'ya Türkmen göçü gibi birçok tarihi sonuçlara neden olmuştur. Sultan Alaeddin Muhammed'in cihan hakimiyeti fikri ile birlikte dar görüşü, gururu, bu durumun başlıca sebepleridir. Eğer Otrar faciası yaşanmasaydı Moğol istilasının önüne geçilebilir miydi bilinmez

* Otrar, Seyhun Nehri'nin sağ yakasında Aris kolunun biraz güneyinde eski bir kasabadır. Cengiz istilasını sırasında oynadığı rol nedeniyle önemlidir.

¹¹⁴ Fuad M. Köprülü; *Tarih Araştırmaları I-Hârizmşâhlar*, Ankara, Akçağ Yayınevi, 2006, s. 199-200, Aksarayî, *Tarih-i...*,s.135-138, Kafesoğlu, *a.g.e.*,s.234-236, Ahmed, *a.g.e.*, s.110, Runciman, *a.g.e.*, s.209.

¹¹⁵ Barthold, W.W; *Orta Asya Türk Tarihi Hakkında Dersler*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2006, s.131, Temir, *a.g.e.*, s.174.

¹¹⁶ Cüveynî, *ag.e.*,s.181-182.

ama Sultan Alaaddin Muhammed'in hırsı ve gururunun Moğol istilasını çabuklaştırdığı bir gerçektir.

Güçlük Han, Çin ve Tangut hareketlerini henüz neticelendirmemiş olan Moğolların, dışarıdan azametli görünen Harzemşahlar'a güçlü olduğu bir dönemde saldırması beklenemezdi. Bunun en büyük delili Cengizhan'ın seferden önce uzun hazırlıklarda bulunması ve Güçlük meselesini halletmek için derhal Cebe Noyan'ı Kara-hıтай topraklarına göndermesidir (1219).¹¹⁷

Cengiz Han'ın efsanevi fütuhâtı Suriye ve çevresinde yaşayan Hristiyanlar tarafından öğrenildi ise de Nasturî Hristiyanlar, Cengiz Han'ın kendilerine karşı o kadar kötü niyet beslediğini düşünmemekle birlikte kendilerine müttefik olarak kullanılabilmesini mümkün görüyorlardı.¹¹⁸ Fakat bu umutları kısa zaman sonra sarsılmış ve Cengiz Han din ayrımı yapmaksızın tüm milletlere saldırmıştır.

Harezm'de olaylar bu şekilde gelişirken, Hindistan'da Delhi Türk İmparatorluğu hükümdarı, Kudbettin Aybeg'in, 1209 yılında Lahor'da aniden vefat etmesinin ardından oğlu olmadığı için yerine emir ve melikler seçimi ile kukla olarak kullanılabilecek olan Aramşah sultan oldu. Aybeg'in damatları Hüseyin Kabaca ve Şemseddin İltutmuş*, seçim mahalinde bulunmuyordu, Aramşah'ın tahta geçtiği haberi üzerine Kabaca ve İltutmuş ile birlikte sınırda ki bazı bağımsız racalar isyan ettiler. İltutmuş, başkenti kuşattı ve Aramşah'ın ordusu kısa bir direnmeden sonra dağıldı, böylece Aramşah'ın bir yıllık iktidarı ölümü ile son buldu. İltutmuş 1210 yılında Delhi'de tahta çıktı,¹¹⁹ 1236 yılına kadar tahta kaldı.¹²⁰ Moğollar'ın, Hindistan'da ilk münasebetleri Sultan

¹¹⁷ Köprülü, **a.g.e.**, s.200.

¹¹⁸ Runciman, **a.g.e.**, s.211.

* "İltutmuş" ismini, Barthold ve Y.H. Bayur, bu ismin "İletmiş" olarak belirtirken, İbn Batuta, "Lelmiş" olarak kaydetmiştir. Orta Asya Türk geleneğini yaşatan bu ismi, O Hindistan'a geldikten sonra fethettiği ülkelerden dolayı almış olmalıdır.

¹¹⁹ İltutmuş, Türk tarihinin az bilinen ama en önemli kumandanlarındadır. Adaletli bir hükümdardır. Halkın beyaz elbise giymesini, sadece mazlumların renkli elbise giymesini isterdi. Halkın dertlerini dinlediği özel günlerde zulme uğrayanı bu sayede görür ve hakkını korurdu. Geceleri zulme uğrayanlar için sarayının kapısına iki mermer aslan koydurdu, aslanların boynuna da iki çan astırdı. Böylece geceleri zulme uğrayan bu çanı çalar, İltutmuş'da çanı duyduğu zaman yerinden kalkarak, tarafları dinler sorunlarını çözerdi. İbn Battûta; **Seyahatnamesi**, II. Cild, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2000, s.622.

¹²⁰ Ahmed, **a.g.e.**, s.161-162.

Şemseddin İltutmuş ile olacaktır. Hindistan'da güçlü bir devlet kurma niyetinde olan Sultan Şemseddin İltutmuş'u en çok meşgul eden mesele Otrar faciası üzerine harekete geçen ve tüm İslâm ülkelerine yönelen Moğol istilasıdır. Celaleddin Harzemşah'ın Hindistan'a sığınması birden bire bu meselenin Moğollar nezdinde ön plana çıkmasına sebep olmuştur.

Moğolların Anadolu'ya gelişleri ise XIII. yy'ın ortalarına doğrudur. Malazgirt zaferinin ardından 1078 yılında kurulan Türkiye Selçuklu Devleti ve Anadolu'nun fethi sürecine katılan Türkmen beylerinin kurduğu beylikler hüküm sürmekte iken, İstanbul ve çevresinde, Ege denizi kıyı şeridinde Bizans İmparatorluğu ile Trabzon civarında Trabzon Rum İmparatorluğu hüküm sürmekte idi. Moğol İstilası öncesine kadar Türkiye Selçuklu Devleti, Anadolu'da Haçlı Seferleri ile başarılı bir şekilde mücadele etmiş ve 1176 Miryakefalon zaferi ile de Anadolu'yu tamamen Türk vatanı yapmışlardır.

B. Moğolların Hindistan Sınırına Dayanması

Celaleddin Harzemşah, Sind nehri önlerinde Moğollar tarafından muhasara edilince yakalanmamak için annesi ve beraberindeki askerleri ile birlikte nehre atladı.¹²¹ Kendisi ile birlikte iki bine yakın askeri nehri geçmeyi başardı ve Lahor tarafına sığındı. Daha sonra Sind, Uçç ve Multan'a geçmek zorunda kalırken Cengiz Han, Sind'i geçmeye lüzum görmeyerek Gazne'ye döndü.¹²²

Celaleddin Harzemşah'ın Hindistan'da zaman kazanmak ve güç toplamak istiyordu fakat onun bu çabalarından Cengiz Han'ın haberdar olmaması mümkün değildi.

Kış Gazne'de geçiren Cengiz Han, Çağatay kumandasındaki yirmi bin kişilik ordusunu Hindistan'a gönderdi. Çağatay, Celaleddin'i bulamadan dönünce Törbay Tokşin komutasında iki tümen daha gönderdi. Moğollar,

¹²¹ Cengiz Han, Celaleddin Harzemşah'ın kahramanlığı karşısında "böyle bir evladı olan babaya ne mutlu" demiştir. Cüveyni., **ag.e.**, s.182.

¹²² Durak, **a.g.e.**, s.83.

Sind ırmağını geçerek Multan'a girdi. Celaledin karşı koyamayacağını anlayınca Delhi'ye doğru çekildi. Multan'ı kuşatan Moğollara karşı Hüseyin Kabaca, büyük yiğitlik gösterdi, fakat Multan'ı yağmaladılar.¹²³ Moğol askerlerinin pek çoğu Hindistan'ın havasına alışamamalarından dolayı hastalandı ve daha fazla ilerleyemeden geri çekildiler.¹²⁴

Askerler iyileştikten sonra Cengiz Han, 1223 yılında Çin, Tingit ve Tamgaç topraklarında isyan başlaması üzerine Şemseddin İltutmuş'a elçi göndererek Delhi Türk Sultanlığı üzerinden Çin'e geçmek istemiştir fakat İltutmuş buna izin vermemiştir. Moğol ordusu Tibet üzerinden dönmek zorunda kalmıştır.¹²⁵

Celaledin Harzemşah'ın, Hindistan'a sığınması Delhi Türk Sultanlığını Moğol tehlikesi ile karşı karşıya getirdi. Bu süreçte Moğol tehlikesi kadar önemli bir tehlikede Moğollarla kahramanca savaşan, halkın gözünde kahraman olan ve babasının kaybettiği devleti yeniden tesis etmek isteyen Celaledin'in, Hindistan'da güçlenmesi ve Delhi Türk Sultanlığını tehdit etmesiydi. Sultan Şemseddin İltutmuş bu tehlikenin farkındaydı, yabancı bir hükümdarın ülkesinde yer edinmesine müsaade edemezdi. Bu sırada Sultan İltutmuş, elçi göndererek kendisine yer gösterilmesini ve Moğollara karşı işbirliği teklif eden Celaledin'e nazikçe *"sizin gibi asil bir şehzadeye bu ülkenin iklimi yaramaz"* cevabını yolladı ve aynı zamanda ordusu ile harekete geçti, Celaledin bu orduya karşı koyamayacağını ve Hindistan da daha fazla barınamayacağını anlayarak Sivistan ve Sind taraflarına çekildi. Burada Kabaca ile birkaç çatışmadan sonra 1224 yılında Mekran yolu ile Kirman'a geçti.¹²⁶ Akıllıca yürüttüğü politika sayesinde Sultan Şemseddin İltutmuş, Celaledin Harzemşah'ı Delhi Türk Sultanlığı için tehlike olmaktan çıkarmış ve saltanatı süresince Moğolları da Hindistan toprakları dışında bırakmıştır.¹²⁷

¹²³ Durak., a.g.e.,s.83-84.

¹²⁴ Cüveyni, a.g.e., s.183.

¹²⁵ Durak., a.g.e.,s.84-85.

¹²⁶ Ahmed, a.g.e., s.171.

¹²⁷ Enver, Konukçu; "Hindistan'daki Türk Devletleri" **Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi Ansiklopedisi**, IX. cilt, İstanbul, Çağ Yayınları, 1989, s.382.

Cengiz Han istila politikası gereğince girdiği hiçbir ülkenin topraklarını talan etmeden, hanedan üyelerini ve halkını katletmeden bırakmamıştır. Cengiz Han ülkesine dönmek zorunda kalmıştır ama Hindistan'da bıraktığı Celaleddin Harzemşah'ı unutmamıştır, Celaleddin, Kirman'a geçmesi Moğollar için yeni toprakların istilası için bahane olacaktır.

1227 yılında Çin seferi devam ederken Cengiz Han öldü. Halefi olarak üçüncü oğlu Ögeday'ı belirlemişti. Büyük oğlu Cuci, babasından birkaç ay önce ölmüş, Cuci'nin oğlu Batu Han, Altın Ordu veya Kıpçak Hanlığı adıyla anılan İmparatorluğun en kuzey bölgesine hükmediyordu. Altın Ordu Hanlığı, Moğol politikası gereği Avrupa yönünde fethedilmiş ve fethedilecek topraklardan sorumlu idi. İkinci oğlu Çağatay, eski Karahıtay topraklarına hükmediyordu. Dördüncü oğlu Tuluy, babasının sağlığında, sağ kolu olarak merkezde bulunurken, onun soyu, Hülagü vasıtası ile İran da İlhanlılar Devleti'ni kuracaktır.¹²⁸ Sınırları çok genişleyen Moğol İmparatorluğu her ne kadar hükümlerlik hakları hükümdarlara tanınsa da bu devletler Moğol yasasına boyun eğmek ve merkezi Karakum'da olan Ögeday'ın kurduğu idarenin kararlarını itiraz etmeden kabul etmek ve bu kararlara uymak zorunda idiler. Böylelikle Çağataylılar, Altın Ordu ve İlhanlılar olarak merkeze bağlı, Moğol siyasetine hizmet eden üç devlet ile yönetilmeye başlanmış, Moğol devletinin birliği ve bütünlüğü muhafaza edilmiştir.

Uzun bir kurultay sürecinden sonra Cengizhan'ın emri gereği oğlu Ögeday, iki yıl sonra 1229 da Moğol tahtına geçti. Kardeşleri tarafından dört şilteli tahta oturtuldu. Bu dört şilteli taht, dünyanın dört bir köşesi anlamına gelirken¹²⁹ Ögeday'ın saltanatı sırasında da Cengizhan'ın istila politikasının devam edeceği anlamına da geliyordu.

Tarihi kaynaklarda Ögeday, cömertliği ve mütedilliği ile anılmaktadır. Cengiz Han dönemindeki dehşet verici katliamlar hemen hiç görülmemektedir. İslam tarihçileri ise Ögeday'ın Müslümanlara sempatisinden ve İslamiyet'i diğer dinlerden üstün tuttuğundan

¹²⁸ Roux, a.g.e., s.252.

¹²⁹ Temir, a.g.e., s.175-179-191.

bahsetmektedir.¹³⁰ Cengiz Han'da Ögeday'ı seçme gerekçesini *“onu akıllığı, uzak görüşlülüğü, tecrübesinden dolayı bu göreve layık gördüm. Halkın refah ve huzuru, askerin sevk ve idaresi onun dirayetli yönetimi ile mümkün olacaktır. Bunun için onu kendime veliaht tayin ediyor ve ülkenin yönetimini onun becerikli ellerine bırakıyorum”*¹³¹ diyerek açıklamıştır.

C. MOĞOLLARIN ANADOLU SINIRINA DAYANMASI

Asya kıtasını alt-üst eden Moğol saldırıları ile devrin en büyük İslâm devleti olan Harzemşahlar İmparatorluğu yıkılmış, Sultan Alaeddin Muhammed ise Hazar denizinde bir adada vefat etmişti. Oğlu Celaleddin Harzemşah, Moğollara karşı emsalsiz bir kudret ve kahramanlıkla mücadele ederek, Moğol istila selini durdurmaya çalışmıştır.

Celaleddin Harzemşah, 1224 yılında Hindistan'dan çıkarak Kirman'a geçti ve Kirman'ı kendisine bağladı. Kirman'dan Fars ülkesine geçti ve Fars hükümdarı Atabeg Sa'd B. Zengi de Celaleddin'e bağlılığını bildirdi. Daha sonra İsfahan'a ve Irak-ı Acem'e gelerek kardeşi Gıyaseddin Pirşah'ı kendisine bağladı.¹³² Böylece veliaht tayin edildikten dört yıl sonra tahta cülus etti. Horasan, Irak-ı Acem ve Mazenderan'daki emirleri itaat altına aldı. Kurduğu yeni devleti düzene koydu, az çok sükuneti temin etti.¹³³ Celaleddin, Azerbaycan'ın Merağa şehrini kendisine payitaht olarak belirledikten sonra Moğollarla mücadele edebilmek için Abbasi halifesi en-Nasr'a elçiler göndererek yardımcı kuvvetler göndermesini istedi. Fakat halife onun Irak-ı Arab'a inmesinden endişelendiği ve muhtemelen babası Alaeddin Muhammed Harzemşah ile yaşadığı gerginlikten dolayı yardım gönderecek yerde üzerine kuvvetler sevk etti. Celaleddin, bu kuvvetleri yendi ve Bağdat'ı yağmaladı. 1225 yılında Tebriz'e geldi ve Anadolu Selçuklu Sultanı

¹³⁰ Barthold, **Moğol...**,s.490, Cüveyni,**a.g.e.**,s.193-194.

¹³¹ Cüveyni,**a.g.e.**,s.182.

¹³² Nadir, Devlet; “ Harzemşahlar”, **Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi Ansiklopedisi**, IX. cilt, İstanbul, Çağ Yayınları, 1989, s.51.

¹³³ Taneri, **a.g.e.**,s.,56.

I.Alaeddin Keykubat'dan ve Mısır, Suriye hakimi Eyyûbîlerden yardım istedi.¹³⁴ Elçi mektubu getirdiği sırada Alaeddin Keykubat ordusunu Haçlılar ve Ermenilerle cihada sevk etmiş bulunuyordu. Mektubunda, Hindistan'dan geldikten sonra devletinin kuvvetlendiğini, İslâmiyet uğrunda cihad yaptığını ve bundan sultanın memnun olacağını, şimdiye kadar dostluk ve haberleşme kapılarını açmaya fırsat bulamadığını, bundan sonra dostluk ve ittifak yolunda bulunmak, elçi ve tüccarların gidip gelmelerini sağlamak maksadıyla Horasan'ın büyük alimi Müciriddin Tahir'i gönderdiğini bildirmiştir. Sultan I. Alaeddin Keykubat, Harzemşahlar'ın Türk dünyasının Moğol istila ve felaketlerine karşı ittifak yapmak istemesini memnuniyetle karşıladı.¹³⁵

Sultan Celaleddin 1226 yılında Gürcistan'a girdi ve yaklaşık bir asır önce Müslümanların elinden çıkmış olan Tiflis'i geri aldı. Ahlat'ı kuşattı fakat Azerbaycan'da Türkmenlerin isyan etmesi üzerine Azerbaycan'a döndü. Gence valisi Emir Orhan'ın İsmaililer tarafından öldürülmesi üzerine, Alamut ve Kumis bölgelerini tahrip etti. 1228 yılında Eyyûbîlere karşı sefere hazırlanmaya başladı. Bu sırada üç Eyyûbî kardeşin el- Kâmil, el- Muazzam ve el-Eşref'in, beşinci Haçlı seferi sırasında kurdukları ittifak bozulmuş ve el- Muazzam hakimiyetinde bulundurduğu Suriye topraklarını kardeşlerinin aralarında paylaşmayı tasarladığından şüpheleniyordu. Eyyûbîlerin doğusunda, Harzemşahlar güçlenirken, Sultan Celaleddin'i, arkasında bulunan Moğolların tehdidi batıya ilerleme hususunda tedirgin etse de, yine de Eyyûbîler için büyük tehlike arz ediyordu. Melik el-Muazzam, kardeşlerine karşı Celaleddin Harzemşah'a ittifak etti ise de 1227 yılında ölümünün ardından yerine geçen oğlunun tecrübesizliği neticesinde amcaları Suriye topraklarına hakim oldu ve ittifak sonuç vermedi. Sultan Celaleddin Harzemşah, hakimiyetini güçlendirmeye ve çevresinde bulunan Türk-İslâm devletleri ile Moğollara karşı ittifak çabaları içerisindeyken, Moğollar, Cengiz Han'ın ölümünden sonra tekrar batı seferine çıkmıştı. Hindistan da bulamadıkları Celaleddin'in Azerbaycan da hakimiyet kurması,

¹³⁴ Nadir, Devlet; “ Harzemşahlar”, **Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi Ansiklopedisi**, IX. cilt, İstanbul, Çağ Yayınları, 1989, s.51.

¹³⁵ Turan, **a.g.e.**, s.384-385.

Maveraünnehir'e kadar gelmiş olan Moğol ordusunu daha da batıya getirmiştir. Fakat Sultan Celaledin, 1228 yılında Damgan ve İsfahan da iki kez Moğolları mağlup etti ve Moğollar tekrar Maveraünnehir'e döndüler.¹³⁶ Moğollar bu yenilgilerinin ardında daha güçlü bir ordu ile döneceklerdir.

Sultan Celaledin kardeşi Gıyaseddin ile Moğollarla savaş halinde iken onun ihaneti sebebiyle ters düşmüşlerdi. Gıyaseddin kaçarak Alamut'a İsmaililer'e sığındı. İsmaili lideri Alaeddin, Gıyasedin'i teslim etmeyince, Alamut civarını yağmaladı. Bunun üzerine Alamut'dan kaçan Gıyaseddin, Kirman'da öldürüldü.¹³⁷

Sultan Celaledin Harzemşah, kaçarak kurtulmuş ve devletini kurmuştu, fakat iç siyasette ve dış siyasete yaşadığı sorunlardan bir türlü kurtulamamıştı. Fethettiği bölgelerde isyanlar baş gösteriyordu. Mamafih o bu isyanlarla başarılı bir şekilde mücadele ediyordu. Bunun yanında dönem dönem gelen Moğol akınları da onu çok zorluyordu.

Moğollar'ın durumunu dikkatle takip eden Alaeddin Keykubat, Celaledin ile ittifak yaptığı takdirde Moğollarla karşı karşıya kalacağını tahmin etmiş olmalıdır ki, çekingen bir politika izlemeye başlamıştır. Sultan Celaledin ise 1229 yılında Selçuklu hakimiyetini yıkıp Anadolu'yu ele geçirme planını harekete geçirdi ve Ahlat'ı zaptetti. Sultan Celaledin'in Ahlat muhasarası devam ederken Alaiye de bulunan Sultan Alaeddin Keykubat, Şemseddin Altun-Aba'yı Ahlat'a göndererek, Tiflis ve Ahlat'daki kuşatmayı kaldırmasını, İslâm ülkelerinde kan dökmekten vazgeçmesini ve Moğollarla anlaşma çareleri aramasını tavsiye etti. Şayet tavsiyesini göz önünde bulundurursa para ve asker yardımı yapacağını aksi halde cephe alacağını bildirdi. Sultan Celaledin, Alaeddin Keykubat'ın tavsiyelerine uymayacağını belli ederek Altun-Aba'yı geri göndermedi. Bunun üzerine Sultan Alaeddin, Kemalettin Kamyar'ı göndererek, Celaledin'e, bu zamana kadar yaşadıkları ile ilgili hatırlatmalarda bulundu ve Eyyûbîlerle iyi

¹³⁶ Nadir, Devlet; “ Harzemşahlar”, **Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi Ansiklopedisi**, IX. cilt, İstanbul, Çağ Yayınları, 1989, s.52. Runciman, **a.g.e.**, s.161.

¹³⁷ Nadir, Devlet; “ Harzemşahlar”, **Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi Ansiklopedisi**, IX. cilt, İstanbul, Çağ Yayınları, 1989, s.53.

geçinmesini tavsiye etti ise de Celaleddin, bu tavsiyelere de uymayarak, Anadolu da ilerleme politikasına devam etti. Yaşanan bu gelişmeler üzerine Sultan Alaeddin, Eyyûbîlerle ittifak yaparak, Harzemşahlar üzerine yürüdü, 1230 yılında Erzincan yakınlarında **Yassıçemen** ovasında, Sultan Celaleddin Harzemşah, Selçuklular karşısında ağır bir yenilgi aldı ve Hoy'a kaçtı. Bu sırada Moğollar tekrar harekete geçtiler. Celaleddin, aleyhine olsa da, Eyyûbîlere ittifak teklif etti. Çünkü ordusunun önemli bir kısmını Yassıçemen savaşında kaybetmişti. İttifak için fırsat bulamadan ani Moğol baskını ile Amid dağlarına kaçtı ve 1231 yılında Kürtler tarafından öldürüldü. Halk Celaleddin'in ölümüne inanmadı. Onun hakkında efsane ve söylentiler yayıldı. Ölümünden senelerce sonra dahi Moğolların endişe duymalarına sebep oldu. 1254 yılına kadar onu gördüğünü iddia edenler oldu. Moğollar, iddialar üzerine Mazenderan da, Celaleddin'i aramıştır. ¹³⁸ Celaleddin Harzemşah'ın ölümünden sonra Harzemşahlar Devleti tarih sahnesinden silinmiştir. Onu takip eden Moğollar, Türkiye Selçuklu Devleti topraklarına girmiş hatta Sivas'a kadar bir keşif harekâtında bulunmuşlardır. Artık aradaki Harzemşahlar devleti yıkılınca Moğollar ile Türkiye Selçuklu Devleti komşu olmuştur. ¹³⁹

Sultan Alâeddîn Keykubâd'ın Celâleddin Harzemşah ile bir ittifak oluşturarak Moğol istilasını Anadolu sınırları dışında karşılama projesi Yassıçemen savaşından sonra tamamen çökmüştür. Celâleddin Harzemşah İslam'ın büyük mücahidi olmuş iken askerî kudret ve dehâsına mukabil siyasi hataları yüzünden sadece kendi felaketini hazırlamakla kalmadı, tüm İslam dünyasının da felaketini hazırladı. Moğollara karşı kuracağı Eyyûbî, Selçuklu ittifakının kendisine karşı oluşmasını sağladı. Böylelikle Moğollarla İslam dünyası arasında ki set yıkılmış ve Moğollar İslam dünyasına akmıştı.

¹³⁸ Taneri, **a.g.e.**, s.79-91, Turan, **a.g.e.**, s.393.

¹³⁹ Emine, Uyumaz; **Sultan I. Alâeddîn Kaykubâd Devri, Türkiye Selçuklu Devleti Siyasi Tarihi (1120-1237)**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2003, s.63.

Bundan sonra Moğolların en çok zarar vereceği devlet Harzemşah'ın karşısında yer alan Selçuklular ve Eyyûbîlerdi.¹⁴⁰

Sultan Celaleddin'in ölümü ile Harzemşahlar Devleti son defa ve kesin olarak tarih sahnesinden silinmiş ve güçler dengesi bozulmuştur. Türkiye Selçuklu Devleti'nin doğu Anadolu'da rakibi kalmazken, Moğollar için artık hiçbir engele çarpmadan batıya doğru ilerlemelerini önü açılmıştır.

Harzemşah birliklerinin önemli kısmı birkaç yıl içerisinde Türkiye Selçuklu Devletine tabi olmuşlardır. Bir kısmı ise el-cezire'ye yerleştiler ve Eyyûbîler'in hizmetine girdiler. Moğollara karşı kahramanca mücadele eden Sultan Celaleddin Harzemşah, siyasi görüşten yoksun olması sebebiyle kendisine bu sonu hazırlamıştır. Moğollar gibi önemli bir düşmanla yıllardır savaşıyor ve Hindistan'dan Anadolu'ya kadar kaçan Celaleddin, asıl sorunun Moğollar olduğunu unutarak, Anadolu Selçuklu Devleti ve Eyyûbîler gibi güçlü bir devletleri karşısına almıştır. Alaeddin Keykubat, Ahlat muhasara altına alındığında Celaleddin'e, Moğol tehlikesi dururken, İslâm kültürünün büyük merkezi, âlim, zâhid ve sanatkarların vatani *Kubbet-ül İslâm* ünvanı taşıyan Ahlat'ın muharasından vazgeçmesini tavsiye ederken, istila hareketleri karşısında Selçuklu sultanı olarak görevini yapacağını tarih şuuruyla bağlı olduğunu belirtiyordu. Milli birlik duygusunu Moğollara karşı dostluk ve ittifak düşüncesini anlatırken Büyük Selçuklu Sultanları Melikşah ve Sancar'da örnekler veriyor, Moğol Tehlikesine karşı almayı teklif ettiği tedbirler ile İslâm dünyasında ve tarihte iki Türk hükümdarı olarak nam bırakacaklarında emin olduğunu söylüyordu.¹⁴¹ Buna karşılık Sultan Celaleddin, Ahlat fetihnemesine Anadolu ve Suriye'nin fethedileceğini¹⁴² yazdırmaktan çekinmemiştir. Böylece Moğollara karşı birlik olması gereken iki Türk hükümdarı Yassıçemen de savaşa tutuşmuşlardı.

¹⁴⁰ Turan, **a.g.e.**,s.393, Salim Koca, "Moğol İstilâsına Karşı Sultan I. Alâeddîn Keykubâd'ın Güvenlik Politikası", **Gazi Türkiyat Dergisi**, Sayı 5, Güz,2009 s. 197.

¹⁴¹ Turan, **a.g.e.**,s.411.

¹⁴² Alaeddin Ata Melik; **Tarih-i Cihangüşa**, çev.Mürsel Öztürk, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1998, s.369.

Moğollar ise ele geçiremedikleri Celaleddin'i unutmamışlar, onu yakalamak için her fırsatta sefere çıkmışlardır. Nihayetinde önce Celaleddin'i takip etmek için topraklarına toprak katarak daha önce gelmedikleri Hindistan ve Anadolu topraklarına gelmişler, Celaleddin'in ölümünden sonra ise daha güçlü olarak istila amaçlı geleceklerdir.

Sultan Celaleddin Harzemşah'ın, Alaeddin Keykubat'a ittifak teklif edip birkaç sene sonra da Anadolu Selçuklu Devleti topraklarında fetih politikası izlemesi, Delhi Türk İmparatorluğu Sultanı Şemseddin İltutmuş'un, Celaleddin'e güvenmeyip onu Hindistan'dan çıkararak ne kadar isabetli bir karar verdiği açıkça ortaya koymaktadır.

Sultan Celaleddin'i takip eden Moğollar 1231 yılında, Doğu Anadolu'ya girerek Eyyûbî ve Artuklu kentlerini tahrip ettiler, hatta Sivas yakınlarına kadar ilerlemeleri üzerine Kemalettin Kamyar'ı Sivas'a gönderdi. Moğolları Gürcülerin kışkırttığını öğrenince de Gürcü seferine çıkarak Gürcistan'ı vassalı yaptı. Fakat Moğolların Sivas'a kadar gelmesi Sultan Alaeddin'i, Moğollara karşı savunma tedbirleri almak zorunda bıraktı. Ögeday'a barış elçisi gönderdi, sınırdaki sur ve kaleleri onarttı, Doğu Anadolu başıboş dolaşan Harezmli askerlerin beyleri ile Selçuklu hizmetine girmelerini sağladı.

143

Sultan Alaeddin Keykubat 1237 yılında vefat etti¹⁴⁴, yerine büyük oğlu II.Gıyaseddin Keyhüsrev tahta geçti. Tahta geçer geçmez Ögeday'a elçisini babasının hazırladığı şekilde gönderdi. 1242 yılına kadar Saadettin Köpek¹⁴⁵ ve Baba İshak¹⁴⁶ gibi devletin iç meseleleriyle ilgilenen II. Gıyaseddin

¹⁴³ Sevim, a.g.e., s.177-178.

¹⁴⁴ Geniş bilgi için bkz. Salim Koca, "Türkiye Selçuklu Devletine Damgasını Vuran Menfur Bir Cinayet Sultan I. Alâeddîn Keykubâd'ın Zehirlenmesi", **Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, Sayı 27, Güz,2010 s. 347.

¹⁴⁵ Saadettin Köpek, II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in döneminde etkili olmuş bir başarılı devlet adamıdır. Zekası ve başarıları sayesinde ihtiras ve gurura kapılarak fiili olarak idare ettiği topraklara hukukende sahip olmak istemiş ve soyunu Selçuklulara dayandırmak için I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in gayrimeşru oğlu olduğunu iddia etmiştir. Nejat, Kaymaz, **Anadolu Selçuklu Sultanlarında II.Giyâsü'd-dîn Keyhüsrev ve Devri**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2009, s.52.

¹⁴⁶ Gregory Abû'l Farac; **Abû'l Farac Tarihi**, II.cilt, çev. Ömer Rıza Doğrul, Ankara,Türk Tarih Kurumu, 1999, s.540.

Keyhüsrev, babasından iç meseleleri çözülmüş güçlü bir devleti miras almıştı.

Moğolların, Alaeddin Keykubat'a, Selçuklu devletinin kudretine ve onun anlayışlı siyasetine gösterdikleri saygı II. Gıyaseddin Keyhüsrev zamanında da devam etti. Aslında Moğollar bu sırada Kıpçak (Rusya) toprakları ve Orta Avrupa'nın fethi ile meşgullerdi. İran, Gürcistan ve Irak'a akınlar yaptıktan sonra Türkiye Selçukluları sınırlarında dolaşıyor ve İslâm ülkeleri sınırlarında ordu topluyorlardı.¹⁴⁷ Moğolların Anadolu topraklarını gelişi hakkında Ananonim Selçukname 'de, *"Gıyaseddin Keyhüsrev'in eğlence ile meşgul olduğunu, zayıf şahsiyette bir kişi olduğunu öğrenince memnun oldular ve Selçuklu ülkesine saldırdılar"* ifadesi yer almaktadır. Anadolu Selçuklu Devleti'nin Moğol İstilas arifesinde görünen güçlü manzara gerçeği ifade etmiyordu. Alaeddin Keykubat'ın ölümünün ardından idare mekanizmasında başlayan ve kısa zamanda sosyal olaylara yansıyan buhran Babailer hadisesini yaratmıştır. Babailer isyanı kanlı bir şekilde bastırılmış fakat memleketin asayiş ve refahı bozulmuş, askerlerin manevi kudreti de sarsılmıştı. Baba İshak isyanını Selçuklu kuvvetlerinin bastırmakta güçlük çekmesi devletin içinde bulunduğu zafiyeti de ortaya çıkarmış bu durum Moğolları cesaretlendirmiştir. Bu durumu fırsat bilen Moğollar Alaeddin Keykubat tarafından kabul edilen ve ölümünün ardından II. Gıyaseddin Keyhüsrev tarafından Moğolistan'a gönderilen elçinin dönüşünü beklemeden saldırıya geçmişle, Baba İshak isyanından yaklaşık bir yıl sonra istilaya hareketine başlamışlardır.¹⁴⁸

Cormagon Noyan komutasındaki Moğollar Gürcistan'ı işgal, Kars ve Ani beldelerini zaptedince, II. Gıyaseddin Keyhüsrev, doğuya asker yığdı ve bu sayede Moğolların istila cesaretleri kırıldı. Fakat Baba İshak hareketi ile devletin zaafı ve Erzurum'daki ordunun isyanı bastırmak üzere nakli

¹⁴⁷ Erkan, Göksu; *Tabakât-ı Nâsır'î Selçuklular*, Tokat, Taşhan Kitap, 2011, s.72.

¹⁴⁸ Kaymaz, a.g.e..., s.85.

Moğolların cesaretlerini arttırdı. Kış mevsiminin geçmesinin ardından Erzurum'a hücum ile ilk istila yoklamasına giriştiler.¹⁴⁹

Aslında Celaleddin Harzemşah'ı takip eden Moğollar hem Hindistan'a hem de Anadolu'ya gelerek bilgi sahibi olmuşlardır. Bu akınlar bir anlamda keşif seferleri niteliği taşımaktadır. Gittikleri topraklarda başarılı olmalarının sebeplerinden biri de o topraklara daha evvel birçok kez gitmeleri ve bölgenin siyasi, ekonomik ve kültürel hayatı konusunda yeterince bilgi sahibi olmalarıdır.

¹⁴⁹ Turan, **a.g.e.**, s.449.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

I. MOĞOLLARIN ANADOLU VE HİNDİSTAN'I İŞGALI

A. Selçuklu Türkiye'sinin İşgali

1241 yılında felç geçiren Cormagan Noyan¹⁵⁰ yerine Moğol ordu kumandanlığına tayin edilen Baycu Noyan, içinde Gürcü ve Ermeni askerlerinin de bulunduğu ordusu ile 1242 sonbaharında Anadolu'ya girdi. Türkistan ve Türkiye kervan ticaret yolu üzerinde bulunan Erzurum, zenginliği ve Anadolu'nun kapısı olmakla her zaman önemini muhafaza ediyordu. Baycu Noyan, Erzurum'a geldiğinde şehrin Subaşı Sinaneddin şehri savunuyordu. Türklerin kahramanca savaşı Moğolların cesaretini kırıyordu. Sinaneddin ise yardımcı kuvvetler bekliyordu. Erzurum ordusunun Babai isyanının bastırılması için merkeze çağırılması şehrin zayıflamasına ve mukavemet gücünün azalmasına yol açmıştı. Şehri teslim etmeyen Sinaneddin, Moğollar karşısında daha fazla dayanamadı. Erzurum Türk tarihinde ilk defa tahrip edildi, yağma ve katle uğradı, esirler şehir dışına çıkarılarak, Moğol adetlerine göre, sanatkarlar, işe yarayan kız ve erkekler ayrıldıktan sonra halk kılıçtan geçirildi. İbn Bibi şehrin ihanet sonucunda Moğolların eline geçtiğini belirtmektedir. Sinaneddin ve oğulları Baycu'nun huzuruna götürülerek şehid edildi. Böylece Erzurum Moğol istilasının ilk kurbanı oldu ve Moğollar, Türkiye'yi istila kapısını açmış oldular. Dünyayı istila ve tahrip eden Moğollar, hızını kaybetmeden Anadolu kapılarına dayanmış ve Erzurum da yaşanan felaket ile tehlike başlamıştı. Erzurum'dan sonra Moğollar cesaret kazanmış ama kış mevsimi geldiği için geri çekilmişlerdi. Bu geri çekiliş aslında Selçuklular içinde bir zaman kazanma fırsatı idi. Sultan, devlet erkanı ile durumu müzakere ettikten sonra Vassal devletler ile Moğol tehlikesinin müşterek olduğu devletlerle birlikte ordu

¹⁵⁰ Grousset, a.g.e., s.332.

oluşturabilmek için elçiler gönderdi. Eyyûbî devletinden isteği gibi bir yardım alamadı.¹⁵¹

1243 Haziran ayında tekrar harekete geçen Moğol ordusu, Erzurum'dan Erzincan'a ilerleyerek Erzincan'ı da istila ettiler.¹⁵² Sultan, Selçuklu ordusu içerisindeki ücretli askerler ve Halep'ten gelen birliklerle beraber Sivas'da beklemeye karar verdi. Bu sırada Moğollar Erzincan halkını kılıçtan geçiriyordu. Sultan bu durumu gurur meselesi yaparak orduya hareket emrini verdi ve Zara ve Su-şehri arasında bulunan *Kösedağ* mevkiine yerleşti. Emirler arasında birlik yoktu, sultan ise savaştan bir gün önceki geceyi bazı emirleri ile içki sofrasında geçirmişti. Savaş başladıktan sonra Moğollar, Türk muharebe taktiğine göre ilk defa *sahte ric'a'l*la geri çekildiler ve Selçuklu askerleri bunu zafer olarak görerek ovaya indiler, Baycu Noyan dönüp hücum emri verince de Selçuklu öncüleri şehit edildi. Sultan, dağ üzerinde ki ordugâhından şaşkın vaziyette savaşı takip ediyordu. Mağlubiyeti anlayınca da bir kısım hazineleri ve ailesini Tokat'a gönderdi. Askerler canını kurtarmaya çalışıyordu. Tabakât-ı Nâsirî'de Cüzcanî; "...adamları/ordusu ansızın onu terk ettiler" ifadesini kullanmaktadır.¹⁵³ Bir süre sonra da sultan taşınır mücevheratını yanına alarak Tokat'a kaçtı. Selçuklu ordusu, sultanın kaçtığından habersiz gece yarısına kadar tepelerde mücadele ettiler, Sultanın kaçışını öğrendikten sonra askerlerde firar ettiler. Moğollar, Selçuklu çadırlarında insan göremeyince bunun bir harp taktiği olduğunu düşünerek Selçuklu karargahına ancak iki gün sonra girdiler. Çadırlarda hiç Türk göremedikleri gibi eşyalarını, altın ve gümüşlerini de bırakarak kaçmışlardı. Böylelikle ilk öncü çarpışmadan sonra hiçbir güçlü çarpışma yaşanmadan Selçuklu ordusu utanç verici bir şekilde dağılmıştır (3 Temmuz 1243). Moğollar, savaşın sonunda tahminlerinden çok daha fazla ganimet elde ettiler.¹⁵⁴

¹⁵¹ Turan, **a.g.e.**, s.450-451.

¹⁵² Turan, **a.g.e.**, s.452.

¹⁵³ Göksu, **a.g.e.**, s.72.

¹⁵⁴ Farac, **a.g.e.**, s.542. , Turan, **a.g.e.**, s.454-457.

Sultan Alaeddin Keykubat'ın miras bıraktığı güçlü Türkiye Selçuklu Devleti, altı yıl gibi kısa bir sürede Köseadağ felaketine uğraması, devletin kaderinde önemli rol oynayacaktır.

Köseadağ'da Selçuklu ordusunu ve Sultanını bulamayan Baycu, hiçbir mukavemetle karşılaşmadan Sivas'a geldi. Sivas kadısı Kırşehirli Necmeddin, Harezm'den gelmiş, Harezm'deki olayları görmüş ve Moğollardan yarlıg almış bir kişiydi. Baycu ile görüşerek Sivas halkının can güvenliğini sağladı ise de malları yağma edildi. Moğollar, Sivas'tan Kayseri'ye geldiler. Kayseri, Ahilerin desteği ile şehri uzun müddet savundu. Moğollar, kuşatmayı kaldırmayı düşünürken bir ermeninin ihaneti ile saldırıyı arttırdılar ve şehri ele geçirdiler. Kayseri tarihin en büyük felaketine uğruyordu. Moğollar Türkistan'da, İran'da ve gittikleri her yerde yaptıklarını tekrar ettiler, şehri talan edip yaktılar, halkı kılıçtan geçirdiler, genç kız ve erkekleri esir aldılar. Kayserinin istilasından sonra ilerlemeyerek, Azerbaycan'a döndüler, dönerken de Erzincan'ı bir kez daha yağma ettiler. İstilanın dehşeti karşısında insanlar Halep ve Suriye'ye kaçıyorlardı. Sultan I. Gıyaseddin Keyhüsrev de kaçanların başında geliyordu. Babai isyanında Beyşehir gölünde bir adaya kaçan sultan Köseadağ'dan Tokat'a, oradan Ankara'ya, Antalya'ya son olarak da Menderes havzasına kaçmıştır. Moğolların geri döndüğünü öğrenince Konya'ya dönmüştür.¹⁵⁵

Baycu Noyan kolayca kazandığı Köseadağ zaferi ile bazı şehirleri yağmalayarak geri döndü, fakat ikinci bir sefer ile istilayı tamamlamak niyetinde idi. Vezir Mühezzibiddin Ali, memleketi sulha kavuşturmak için Baycu ile görüşmeye karar verdi ve Moğolları Erzurum'da yakaladı. Onlar ateş ve kan içerisinde bıraktıkları bir memlekette elçilerin kendilerini takip ettiğini görünce hayretle karşıladılar. Mühezzibiddin Ali, Baycu ile çok vakur ve siyasi bir dil ile sulh talebini ilettiler ve *Anadolu Selçuklu Sultanlarından başka kimse nizamı kuramaz, vilayetlerin halkı da gönül rızası ile onlardan başkasına itaat etmez, yabancı hükümdar da halkın rızasına dayanmadan bu memleketi idare edemez* diyerek Moğolları ikna etti. Mühezzibiddin Ali'nin

¹⁵⁵ Farac, a.g.e., s.543, Turan, a.g.e., s.459-468, Kaymaz, a.g.e..., s.95-97.

abaları sonucunda, Giyaseddin Keyhüsrev Konya'ya döndü ve Anadolu ikinci Moğol istilasından bir süre korunmuş oldu. Selçuklu Devleti sulh sağlanınca devlet işlerini nizama koymaya başladı, Türkiye, Moğollara haraç veren bir ülke durumuna düşmüş ise de devlet istiklalini muhafaza ediyordu.¹⁵⁶ Baycu Noyan ile yapılan sulhun, Moğol hükümdarına da onaylatılması gerekiyordu. Yeni bir elçi heyeti Batu Han'ın huzuruna çıktı ve sulh onaylandı. Batu Han, Selçuklu sultanına hakimiyet alametleri gönderdi.¹⁵⁷

II. Giyaseddin Keyhüsrev'in 1246 yılında ölmesi üzerine, devlet adamlarının seçimi ile İzzeddin Keykavus tahta geçti. Aynı yıl Moğol tahtına Güyük Han geçti. Güyük Han'ın tahta geçişi için yapılacak büyük kurultay'a tabi hükümdarlar ve dünya devletlerinden hükümdarlar davet edildi. 1243 yılında Türkiye Selçuklu Devletinin Köseadağ bozgununu yaşaması, Hristiyan aleminin dikkatini Moğollar üzerine çekmişti. Moğol büyük han'ı Hristiyan değildi ama İslâm devletlerine saldırıları göz önüne alındığında Moğollar, Hristiyan aleminin için doğuda kudretli bir müttefik olabilirdi ve yeni bir Haçlı seferi başlatılabilirdi. Bu amaçla 1246 ve 1247 yılında Papa IV. Innocentius, Moğol büyük hanına iki elçi heyeti göndermiştir. Elçi 1246 yılındaki Güyük Han'ın Moğol tahtına geçiş kurultayınada katılmıştır. Güyük Han elçi heyetini dostane karşılamış ve papa'nın Hristiyanlığa davetini reddederek, batı dünyasını tüm hükümdarları ile birlikte kendisine biat etmesi için Karakum'a davet etmiştir. Papa ümidini kaybetmeyerek ikinci elçi heyetini de göndermiş fakat ittifak gerçekleşmemiştir.¹⁵⁸ Moğollar Konya'ya gelerek İzzeddin Keykuvas'un, Güyük Han'ın tahta geçiş merasiminde bulunmasını ve itaat etmesini istediler. İzzeddin Keykavus ise kısa zamanda Karakum'a gelip itaatini bildireceğini ifade etti ve vekil olarak Kurultay'a şehzade Kılıçarslan gönderildi.¹⁵⁹ Kurultaya katılan Ermenistan Konnetablı Sımbat Sparapet kurultay için Karakum'a gitmiş ve gözlemlerini Kıbrıs kralına mektup yazarak

¹⁵⁶ Farac, **a.g.e.**, s.544, Turan, **a.g.e.**, s.463.

¹⁵⁷ Turan, **a.g.e.**, s.469.

¹⁵⁸ Runciman, **a.g.e.**, s.219.

¹⁵⁹ Farac, **a.g.e.**, s.547.

anlatmıştır. Sparepet, mektubunda; “ *Birçok ülkeyi geçtik Hindistan topraklarını da geride bıraktık, bu yolu iki ayda kat ettik, yol boyunca Tatarların tahrip ettiği büyüklüğü ve zenginliği sınırsız olan pek çok şehir gördük. Şehirlerde Tatarların öldürdüğü insanların iskeletlerinden oluşan dağları üç günlük mesafeden gördük.* Bize öyle geliyor ki putperestleri yok eden Tatarları, Tanrı buraya göndermeseydi buradaki insanlar denize kadar olan yerleri fethedecek ve oralara yerleşecek güçteydiler.*”¹⁶⁰

Sultan II. Gıyaseddin Keyhüsrev’in üç oğlu vardı, küçük oğlu Alaeddin Keykubat’ı doğduğu zaman veliaht tayin etmişti. Fakat yaşı çok küçüktü, devlet erkanının tercihi ile İzzeddin Keykavus tahta geçmişti. Diğer oğlu Rükneddin Kılıçarslan da taht iddiasında idi. Selçuklu devleti Moğol baskı ve müdahaleleriyle varlığını sürdürürken taht mücadeleleri de başlamıştı. Vezir Celaeddin Karatay döneminde bir süre istikrar sağlansa da onun ölümü ile istikrar tekrar bozuldu.¹⁶¹ Bir de İzzeddin Keykavus içkiye ve eğlenceye düşkünlüğü sebebiyle tepki almasına neden oluyordu.¹⁶²

Kösedağ bozgunu Selçuklu Türkiye’si için tam manasıyla yıkıcı bir darbeydi. Bu darbe ile yalnız devletin fiziki yapısı değil bugünün Türkiye’sinin hayatiyet kaynağı beşeri unsorda ağır bir yara almıştır. Memlekette refah ve asayişten eser kalmamıştır.¹⁶³

Kösedağ bozgununun ardından devletin en önemli sorunu Moğol tabiyetinde olması idi. Fakat taht kavgaları ile devlet yıpranıyordu. Moğollarla mücadele edecek kudretten de yoksundu. Selçuklu devleti, Moğol tabiyetine girmiş, bir takım müdahale ve baskılara maruz kalmış ama ikinci bir istila ve işgal meydana gelmemiştir. Sultanların çocuk yaşta ve liyakatsiz olmaları, onların etrafında kümelenen devlet adamlarının siyasi ihtiraslarına Moğollar

* Burada bahsedilen durum, 1246 yılında Güyük Han’ın tahta geçişi ile Moğolların, Multan, Uç, Pencap ve Lahor’a düzenledikleri ancak Sultan Balaban’ın aldığı savunma tedbirleri ile Hindistan’ın içlerine ilerlemelerinin engellendiği fakat şehirlerin tahrip edilmekten kurtulamadığı Moğol akınlarının hemen sonrası olmalıdır.

¹⁶⁰ A.G.Galstyan; **Ermeni Kaynaklarına Göre Moğollar**, çev. İlyas Kamalov, İstanbul, Yeditepe Yayınları, 2005, s.124.

¹⁶¹ Turan, **a.g.e.**, s.477-478.

¹⁶² Turan, **a.g.e.**, s.521.

¹⁶³ Kaymaz, **a.g.e.**, s.101.

nezdinde destek aramalarına rağmen bazı hamiyetli ve faziletli şahsiyetler yinede devletin birliğini korumaya çalışırken yabancı istilasını önlemişlerdi. Fakat Karatay'ın ölmesi, müşterek saltanatın yürütülememesi, Kılıçarslan'ın hapse atılması, hala Karakum'a gidip itaatini bildirmeyen İzzeddin Keykavus, gibi nedenler Moğolları Türkiye'yi istilaya kıskırtıyordu. Baycu'yu Anadolu'ya sefere sevk eden başka bir neden de büyük kağan'ın kardeşi Hülagü'nün İran'ı yönetmesine, Batı Asya'daki fetihlerin tamamlanmasına ve o zamana kadar Rusya Moğollarının hanı Batu'ya bağlı olan Selçukluların korumacılığını üstlenmesine karar vermesiydi. Hülagü, 1256 yılında İran'a yerleşip ve kışlak olarak Mugan'ı seçmesi¹⁶⁴, Baycu'nun da ailesi, askerleri ve hayvanları ile birlikte Mugan'dan Anadolu'ya göçmek zorunda kalmasına neden oldu. Baycu, İzzeddin Keykavus'a haber göndererek Anadolu'da kendisine yaylak ve kışlak tayin edilmesini istedi. Sultan bu haberdan tedirgin olarak Baycu'ya elçi gönderdi ama bir taraftan da orduyu hazırlamaya başladı. Neticede Baycu'nun isteğini kabul etmedi ve Baycu, Erzurum'dan Aksaray'a kadar şehirleri tahrip ederek geldi. Aksaray'dan Konya üzerine yürüdü fakat şehri yağmalamadı. Mevleviler bu durumu Mevlana'nın kerametine saymaktadır. Sultan İzzeddin Keykavus İstanbul'a kaçtı.¹⁶⁵ İlkbaharda Baycu, Hülagü'den gelen ferman üzerine Anadolu'dan geri çekildi. Baycu'nun dönme nedeni, Hülagü'nün Mezopotamya/Bağdat hareketına katılması için onu çağırmasıydı.¹⁶⁶

Baycu ve Moğollar bir süre Anadolu topraklarında görülmeyecekti. Çünkü Hülagü, Moğollar'ın asıl hedeflerinden biri olan Hilafet makamını ortadan kaldırmak ve Abbasi Devleti yıkmak üzere Bağdat seferine çıkmıştı.

Hülagü, Bağdat seferine çıkmadan önce Horasan ülkesine girdi ve kendisine itaat eden yerlerin halkına iyi ve adaletli davrandı. Horasan'da tüm devletler için sorun olan, etkileri geniş coğrafyaya yayılmış birçok hükümdar ve kumandanı öldüren Haşhaşiler'in muhtemelen kendilerine de zarar

¹⁶⁴ Cahen, **a.g.e.**,s.251.

¹⁶⁵ Turan, **a.g.e.**, s.500-501.

¹⁶⁶ Kerîmüddin Mahmud-i Aksarayî; **Müsâmeretü' l-Ahbâr**, çev.Mürsel, Öztürk, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınevi, 2000,s.38., Cahen, **a.g.e.**,s.254.

vereceğini düşündüklerinden ilk olarak İsmaililer'in merkezi olan **Alamut Kalesi**'ni kuşattı.

Alamut Kalesinde bulunan Haşhaşiler, kökleri, felsefeleri ve organizasyonları bakımından, İslâm dünyasında hüküm süren anlaşmazlıklar sonucunda ortaya çıkmıştır. Hz. Muhammed'den sonra Hz. Ali'nin, hem akrabası hem de damadı olması sebebiyle Peygamberin tek gerçek varisi olduğu öne sürmeleri ve Hz. Ali'yi gözlerinde büyüterek, ilahi bir karakter vermeleri Müslümanlar içerisinde ayrılığa neden olmuştur. Altıncı imam Cafer Sadık'ın torunu olan İsmail'in İmam olarak seçilmesi aşırı Şiiler tarafından tepkiye neden oldu ve İsmaililer olarak adlandırılan grup kendi yollarını çizdiler. İsmaililer kendi gizli propagandalarını planlayıp, imamlarını peçe arkasına soktular. Büyük vekile bağlı taşra temsilcileri bulunuyordu. Büyük vekil "*Dai-i Duat*" veya Büyük Efendi "*Dai-i Kebir*", baş propagandistler "*Dai*" ler, aşağı propagandistler "*Refikler, Laikler*", ve en sonda da hükümdarlara korku saçan "*Fedai*" ler, İsmaili tarikatını oluşturuyordu. İsmaili propagandası doğuda ve batıda bütün yıkıcılığı ile yayılmış bulunuyordu. X. yy'da Fatımî devletinin kurulmasıyla İsmaililerin politik önemi arttı. Hz. Ali ve Hz. Fatma'nın soyundan geldiğini iddia eden Muhammed Ubeydullah, Fatımî halifeliğinin temelini attı ve Ehl-i Sünnet hilafetin ciddi rakipleri haline geldi. İsmaili reisi Hasan Sabbah, aslen Rey'li olup Mısır'ı ziyareti sırasında İsmaili itikadını benimsemiştir. Mısırdan çıktıktan sonra Kazvin'in kuzeyinde ki Cibal bölgesinde çok müstahkem bir kale olan Alamut'u ele geçirip, Gird-kuh ve Lambasar gibi kaleleri de topraklarına katınca Alamut devlet haline geldi.¹⁶⁷ Alamut da bulunan İsmaili fedaileri büyük hükümdar ve devlet adamlarını suikast sonucunda öldürmüşlerdir. Selçuklu hükümdarları İsmaililere karşı sefer düzenlemiş fakat başarılı olamamıştır.

Moğol Büyük Hakanı Mengü Han, Hülagü'yü Abbasi Hilafetine son verme görevini verirken İsmailileri de ortadan kaldırma görevini de vermiştir. Zira Büyük Hakan 1253-1255 yıllarında kırk kişilik bir Haşhaşi grubunun,

¹⁶⁷ Geniş bilgi için bkz. Bernard Lewis; **Alamut Kalesi ve Hasan El-Sabbah**, İstanbul, Nokta Yayınları, 2009.Ahmed, **a.g.e.**, s.115-118.

Moğol topraklarına girdiğini öğrenmiştir.¹⁶⁸ Aynı dönemde başarılı hükümdar ve komutanların katili olan İsmaililerin, Balaban'ı öldürmek maksatlı bir İsmaili fedaiyi Hindistan'a gönderdiği ve sarayda yakalandığı bilinmektedir. Mengü Han, 1253 yılında, Hülagü'nün Abbasi seferi öncesinde Ermeni Kralı Hetum ile antlaşma yapmıştır. Antlaşma şartlarına göre Moğollar toplu olarak Hristiyan olacak, eskiden Ermenilere ait olup şuanda Müslümanların elinde olan topraklar onlardan alınarak tekrar Ermenilere verilecek, kutsal topraklar Müslümanlardan alınarak Hristiyanlara verilecek, Moğol Han'ı Müslümanların önderi Bağdat Halifesi ile savaşıacak. Mengü Han, Ermenilerin tüm şartlarını kabul etmiş ve kendisi yerine kardeşi Hülagü'yü görevlendireceğini ifade etmiş ve ermeni kralına "...o gerekeni yapacaktır. Kudüs'ü kuşatıp ele geçirir, bütün kutsal topraklardan Müslümanları kovar ve buraları Hristiyanlara verir. Türk krallığında ki komutanımız Baycu ve komşu ülkelerdeki komutanlarımızdan ve kardeşimizin emirlerine uymalarını ve hazır olmalarını isteyeceğiz. Bizim isteğimiz Bağdat halifesinin düşmanımız gibi yok edilmesidir..."¹⁶⁹ demiştir.

Hülagü, Mengü Han'ın emri ile önce Alamut Kalesini fethederek çocuklar dışında herkesi öldürmüştür. Aksarayî, Alamut'un fethi ile ilgili; "o rezillerin kökünü kazımdan daha iyi bir fetih olamazdı. o şekilde ülke bahçesinde bitmiş fitne fesat dikenine benzeyen onların hepsini keskin kılıcıyla temizlemiş oldu" ifadelerini kullanmıştır.¹⁷⁰

Alamut kalesinin fethinden sonra Irak üzerine yürüdü ve Irak'ı istila etti. 1257 yılında Bağdat'a hilafet makamına yürüdü. Sefer sırasında alimler ve müneccimlerle müşavere etti. Onların hepsi Hilafet hanedanı büyüktür, Halife'nin öldürülmesi dünyanın ahvalinin bozulmasına sebep olur. Dünya'nın dört bucağına göğün yağmur yardımı kesilir, Halife'nin ortadan kaldırılması uğursuzluk getirir dediler. Onların maksadı inanç ve dindarlık açısından Halife'yi korumaktı. Hülagü, onları dinledikten sonra Alamut Veziri olan ve kendisine itaat eden Hacı Nasir'e döndü. Hacı, bu konuşmaların akla aykırı

¹⁶⁸ Ahmed, a.g.e., s.118

¹⁶⁹ Galstyan, a.g.e., s.130-131.

¹⁷⁰ Aksarayî, a.g.e., s.37.

olduğunu, Müminlerin Hz. Ali ve Hz. Osman'ı öldürdüğünü, o zaman göğün yağmur yardımının kesilmediğini, Halife Mutasım'ın öldürülmesi ile neden kesilsin dedi ve bu sözler Hülagü'nün Bağdat seferi isteğini arttırdı. Mengü'nün, Ermeni kralı ile yaptığı antlaşmada bahsettiği gibi Baycu'nun da Moğol ordusuna katılmasıyla birlikte Moğollar Bağdat'a girdi. Bağdat'ı kuşatan Halife Hülagü Han'a elçi göndererek ordusu ile uzaklaşmasını istedi, fakat Hülagü bu isteği alaycı bir üslup ile karşılayarak *"Tanrının yardımı ve Cengiz han'ın emri doğrultusunda halifenin bu mesajı ile övünen herkesi kılıçtan geçireceğim"* demiştir. Netice de Halife Muta'sım, Moğollar karşısında yenildi ve ağır yara aldıktan sonra yakalandı. Son halife'nin şehit edilmesi ile 11 Şubat 1258 tarihinde Abbasi Devleti son buldu.¹⁷¹ Bağdat'ın yağma ve tahribi, Harezm'deki tahribattan daha büyük olmuştur. İslâmiyet'in merkezi durumunda olan Bağdat'ta Halifeliğin yok edilmesi paha biçilmez edebiyat, sanat eserinin tahribi ve bütün alimlerin katliamı İslâm medeniyeti için büyük bir darbe olmuştur.¹⁷²

Ortaçağ'ın en büyük Müslüman seyyahı olan İbn Battûta, 1326-1327 yıllarında geldiği Bağdat'ta, Moğollar ve Halife ile ilgili *"Burası çok eski bir şehir, Abbasi hilafetinin başşehri, Kureyş kökenli imamların davet merkeziydi. Lakin onların inşa ettiği her şey mahvolmuş yalnız ismi kalmıştır. Zamanın vahşilerinin oraya kılıçlarını uzatmadan önceki haline nispetle şimdi hiçbir eser kalmamış denilebilir..... Bilindiği gibi Mutasım, Abbasi halifelerinin sonuncusu, onun devrinde Tatar girdi Bağdat'a, birkaç gün sonrada öldürülmüştür. O zamandan beri, Bağdat'ta Abbasi hilafetinin adı sanı kalmamıştır."* ifadelerini kaydetmiştir.¹⁷³

1246 yılında Moğol tahtına geçen Güyük Han, İslâm'a düşmanlığının yanında, İslâm'ın ve İslâm ilimlerinin gelişmesine daima engel teşkil etmiştir. İsmaililer'i ve Abbasi Devletini tamamen ortadan kaldırmak niyetinde idi.¹⁷⁴ Saltanatının çok kısa sürmesi sonucunda bu niyetini gerçekleştirememiş

¹⁷¹ Aksarayî, **a.g.e.**,s.38-39. Galstyan, **a.g.e.**,s.101, 139.

¹⁷² Ahmed, **a.g.e.**, s.119.

¹⁷³ İbn Battûta; **Seyahatnamesi**, I.cilt, İstanbul,Yapı Kredi Yayınları, 2000,s.316-321.

¹⁷⁴ Barthold, **a.g.e.**,s.513-514.

onun bu politikası on iki yıl sonra 1258 yılında Hülügü tarafından gerçekleştirilmiştir.

Baycu'nun, Hülügü'nün kuvvetlerine katılmak için, Anadolu'dan ayrılmasının ardından Sultan İzzeddin, Bizans askeri desteği ile Konya'ya geldi. Kardeşi Rükneddin Kılıçarslan ise İzzeddin'in etkisinden uzak fakat Moğollara yakın olan Tokat'ı saltanat merkezi yaptı. Daha sonra Hülügü'ye saygılarını sunmak için Kayseri yoluyla Hamedan'a gitti. Hülügü'den Rum sultanı olduğunu onaylayan bir yarlıg almıştı.¹⁷⁵ Anadolu da saltanat kavgaları son derece şiddetlenmişti. Bu zamana kadar Baycu Noyan ve İlhanlı hükümdarı Hülügü nezdinde gelişen olaylar, Batu 'ya ardından da Moğol Büyük Hakanı Mengü'ye kadar gitmişti. İzzeddin Keykavus, Tarantay'ı ve Rükneddin Kılıçarslan ise Tuğraî'yi, Mengü'ye elçi olarak gönderdiler, Tarantay, Mengü'yü ikna etti ve İzzeddin'in sultan olduğunu onaylayan yarlıg'ı aldı. Fakat Baycu, Rum ülkesinde gördüğü direnişi bildiren haber gönderince Mengü çok kızdı, Tuğraî devreye girerek saltanatın Rükneddin'e verilmesini istedi. En sonunda Mengü, Selçuklu Devletinin iki kardeş arasında paylaştırılmasına karar verdi. Kayseri hududundan Antalya sahillerine kadar olan Selçuklu toprakları Konya saltanatın merkezi olmak üzere İzzeddin Keykavus'a, Sivas hududundan Sinop ve Samsun sahillerine kadar olan Selçuklu toprakları Rükneddin Kılıçarslan'a verildi. İki hükümdar ayrı ayrı Hülügü'ye giderek bu durumu onaylattılar.¹⁷⁶

Böylelikle iki kardeş kendi bölgelerinde hükümdarlıklarını ilan ederek Moğollara karşı birlikte hareket etmek, Köseadağ felaketi öncesinde ki tam bağımsız Selçuklu Devleti'ni sağlamak yerine, Selçuklu Devleti topraklarını ikiye böldüler. Şüphesiz bu bölünme Mengü Kaan'ı da memnun etti. Zira Selçuklu Devleti, Moğollar için tehlike olmaktan çoktan çıkmıştı. Hülügü ve Batu Han vasıtası ile Batı da daha büyük seferlere hazırlanırken vassalı olan devletlerin iç çatışmaları Moğollar için sorun teşkil ediyordu.

¹⁷⁵ Cahen, **a.g.e.**,s.253.

¹⁷⁶ Aksarayî, **a.g.e.**,s.45-46., Farac, **a.g.e.**, s.549., Cahen, **a.g.e.**,s.254-255. , Turan, **a.g.e.**, s.503.

İzzeddin Keykavus ve Rükneddin Kılıçarslan, Mengü Kaan ve Hülagü'nün yarlığı ile Selçuklu Devletini taksim edip, saltanat mücadelelerine son vermiş bulunuyorlardı. İzzeddin Keykavus, Hristiyan dayıları ile Konya'yı bırakıp önce Kudâd-âbâd'a sonra da Antalya'ya gidip eğlenceye daldılar. Rükneddin Kılıçarslan'ın ise bütün işlerini eline alan Muineddin Süleyman Pervane*, Moğollardan aldığı itimat ve destek sayesinde Selçuklu devletini kendi ihtiraslarına göre birleştirmek ve İzzeddin Keykavus'u düşürmek siyaseti güdüyordu. Tuğrai'nin borçları yüzünden gerginleşen İzzetin Keykavus, Hülagü ilişkileri, Muineddin Pervane'nin, İzzeddin Keykavus'un deniz yolu ile Mısırlılarla münasebette bulunarak İlhanlılara karşı ittifak düşüncesinde olduğunu bildirerek, tahrik etmesi ile 1261 yılında Hulâgü, İzzetin Keykavus'u çağırdı ise de o yine Naibi Yavtaş'ı gönderdi. Yavtaş'ın ise Hulagü'ye gitmeyerek geri dönmesi ve İzzetin Keykavus'u kışkırtması neticesinde İzzetin Keykavus, hediyeler hazırlayarak Hulagü'nün huzuruna gitmek için yola çıkar, Ruzbe Ovasına gelindiğinde, Alıncak Noyan'ın büyük bir ordu ile Anadolu'ya geldiğini, Kılıçarslan ve Pervane'nin onu Erzincan'da karşılayarak süratle Aksaray'a ilerlediği haberini aldıktan sonra Antalya'ya kaçarak parçalanmış olan Eyyûbî Devleti topraklarına hakim olan Mısır-Suriye Memlûk Devletinden yardım ister. Büyük bir asker olan Baybars, Moğolları 1260'da Ayn Câlût mevkiinde müthiş bir mağlubiyete uğratmıştır. Dünyada mağlubiyet tanımayan Moğollar, ilk defa bozguna uğrayınca Moğol efsanesi sarsılmıştır. Müslümanların düşmanı olan Moğollara ve Hülagü'ye karşı Baybars, İslâm'ın büyük mücâhidi ve hamisi olarak siyaset ve cihad sahnesine atılmış, haçlılara ve Tatarlara karşı Türkler tekrar hayatîyetlerini göstermiştir. Zafer neticesinde orta doğu üzerindeki Moğol tehdidi nihaî olarak önlenmiştir. Memlûk Devleti bu zafer ile Arap yarımadasını ve

* ¹⁷⁷ Muineddin Süleyman Pervane, Türkiye Selçuklu Devletinin gerileme ve yıkılış döneminde devlet yönetiminde etkili olan ona yön veren devlet adamıdır. Babası Mühezzibüddin Ali, Köseadağ bozgununun ardından Mugan'a giderek barışı sağlayan Selçuklu devlet adamıdır. Mühezzibüddin Ali, bu dönemde Baycu Noyan ile geliştirdiği iyi ilişkileri sayesinde oğlu Muineddin Süleyman'ın Baycu Noyan tarafından desteklenmesini ve Türkiye Selçuklu Devleti içerisinde itibarının ve nüfuzunun artması sağlamıştır. (1262-1277) İlhanlı Hakani Hülagü, IV.Kılıçarslan'a *"Bundan sonra devlet işleri için Pervane Muineddin Süleyman dışında kimse gelmesin"* diyerek onun nüfuz ve makamını yükselttiği belirtmiştir.

İslamiyet'in kutsal yerlerini Türkistan ve Anadolu'nun uğradığı akıbete uğramaktan kurtarmış, İslam dünyasında büyük itibar kazanmıştır.¹⁷⁸

Baybars, İzzeddin Keykavus ile bir anlaşma yaparak yardım göndereceğini bildirir. Fakat yardım gelmeden Moğollar Konya'yı kuşatmıştır. Sultan İzzeddin Keykavus bu gelişmeler üzerine deniz yolu ile ailesini de yanına alarak Bizans'a sığındı (1261). Türkiye Selçuklu Devleti toprakları Rükneddin Kılıçarslan idaresine geçti.¹⁷⁹

Hülagü idaresindeki Moğollar ile münasebetler bu durumda iken, Moğol İmparatorluğunun Batı kolu olan Altınordu hükümdarı Batu Han 1256 yılında vefat etmiş ve yerine Bereke (Berke) Han geçmişti.

Bereke Han, hem İslâmiyet'i kabul etmiş hem de İran İlhanlıları ile Türkistan'da ve Kafkas hududlarında ihtilaf halinde bulunduğu için Sultan Baybars ile akrabaları putperest Moğollara karşı ittifak kurmuştur. İzzeddin Keykavus da bu ittifaktan yararlanmaya çalışmıştır. Bereke Han, Baybars'a; kendisinin kuzeyden, Baybars'ın da Doğu Anadolu tarafından Hülagü'ye karşı taarruz da bulunarak Selçuklu Sultanına yardım etmeyi teklif etmiştir. Sultan Baybars da, Bereke Han'ı İran Moğollarına karşı cihada teşvik ediyordu. Altınordu-Memlûk ittifakı karşısında Bizans İmparatoru Mihael, Hülagü baskısını hissedince siyasetini ve Selçuklu sultanına dostane tavrını değiştirdi.¹⁸⁰ Sultan İzzeddin Keykavus, İstanbul'da bir kaleye hapsedildi. Sultan, Altın Ordu hükümdarının eşi, sultan'ın halası tarafından Bizans'ın elinden kaçırılarak oğulları ile birlikte Kırım'a yerleştirildi.¹⁸¹

Sultan İzzeddin Keykavus, Moğollarla mücadele etmeye çalışsa da çok genç olması, Hristiyan dayılarının tesiri ve eğlenceye düşkünlüğü, çevresindeki devlet adamlarının ihtirasları, Anadolu'daki Moğol baskısı, kardeşiyle girdiği saltanat mücadelesi gibi nedenlerle başarılı olamamıştır. Güçlü bir siyaseti ve askeri başarısı olmamasına karşın Altınordu ve Memlûk

¹⁷⁸ Kâzım Yaşar, Koprıman; **Makaleler-Mısır Türk Sultanlığı (Memlûkler)**, Ankara, Berikan Yayınevi, 2005, s.53.

¹⁷⁹ Aksarayî, **a.g.e.**, s.50-53., Turan, **a.g.e.**, s.513-515.

¹⁸⁰ Turan, **a.g.e.**, s.516.

¹⁸¹ Aksarayî, **a.g.e.**, s.57-58.

Devletinin İzzeddin Keykavus'u destekleme nedeni Moğollarla mücadele etmeye çalışmasıdır.¹⁸²

Türkiye Selçuklu Devleti tahtına geçen Rükneddin Kılıçarslan, saltanatını veziri Pervane'nin gölgesinde sürdürmüş ve 1265 yılında Pervane'nin entrikaları neticesinde boğdurulmuştur. Tahta altı yaşında ki oğlu III.Gıyaseddin Keyhüsrev Konya da tahta geçti. 1265 yılından 1277 yılına kadar geçen süre de Anadolu'da Muineddin Süleyman Pervane ve Moğolların idaresi hakim olmuştur.¹⁸³ 1272 yılında ise Pervane ve Moğollar arasında fikir ayrılıkları görülmeye başlamıştır. Bunun neticesinde Memlûklular ile ilk kez ilişki kurmaya girişmiştir. Pervane ile Abaka Han'ın kardeşi Acay arasında gerginlik bulunmaktadır. Pervane, Acay ile mücadele edebilmek için Sultan Baybars'tan yardım istemiştir.¹⁸⁴ Memlûk Sultanı Baybars 1277 yılında Elbistan ovasına kadar gelerek Moğolları mağlup etmiştir. Bunun üzerine Anadolu'ya gelen Abaka Han Elbistan ovasındaki ölü Moğol askerlerine karşılık hiç Selçuklu askeri ölmediğini gördüğünde bütün Anadolu topraklarının tahrip edilmesini ve etraftaki herkesin öldürülmesini emretmiştir.¹⁸⁵

Acay ile Pervane arasındaki gerginlik, Anadolu'nun içinde bulunduğu siyasi durumu daha da karışık hale getirerek, Sultan Baybars'ın Türkiye Selçuklu Devletinin Konya'daki tahtına oturmasına ve kendi adına para bastırmasına kadar gitmiştir. Anadolu'da Moğol-Memlûk çatışması yaşanmaktadır. Pervane'nin, Baybars'tan yardım istemesi ve sonrasında yaşanan olaylar neticesinde tekrar Moğollar ile hareket etmesi onun sonu olacaktır. 1277 yılında Moğollar, Pervanenin Baybars ile ilişkisini kanıtlayarak idam ettiler. Anadolu halkında mevcut olan Moğol korkusu nedeniyle, Baybars, Anadolu da kalıcı yerleşmeyi sağlayamadı. 1277'de Baybars'ın ölümünden sonra ardılları Anadolu da, Baybars'ın politikasını sürdürmediler. Abaka Han, Baybars'ın Konya'yı ele geçirmesi nedeniyle bizzat ordunun

¹⁸² Turan, **a.g.e.**, s.521.

¹⁸³ Aksaraylı, **a.g.e.**,s.53, Turan, **a.g.e.**, s.548.

¹⁸⁴ Yinanç, **a.g.e.**, s.7, Turan, **a.g.e.**, s.665-669.

¹⁸⁵ Koprıman, **a.g.e.**, s.101.

başına geçerek Anadolu'ya hareket etmiş fakat Memlûk ordusu ile karşılaşmamıştı. Baybars'ın ölümünün ardından, Abaka Han, Türkiye Selçuklu Devleti yönetimine el koydu.¹⁸⁶ Köseadağ felaketi sonucunda Türkiye Selçuklu Devleti ne yıkılmıştır ne de 1243 öncesinde ki bağımsız devlet gibi siyasi hayatına devam edebilmiştir. 1277 yılında Pervane'nin ölümüne kadar Moğol baskısı altında fiilen varlığını sürdürmüştür. 1277-1318 yılları arasında ise Selçuklu hanedanı Anadolu da varlığını sürdürmüş ise de fiilen var olmamıştır. İktisadi, ictimai ve medeni hayat tamamen çökmüştür. Yerel yöneticiler tasfiye edilerek yerlerine Moğol yöneticiler atanmıştır. Türkiye Selçuklu Devleti, Moğol valilerinin yönetimi altında XIV. yy'ın başlarına kadar Moğollar'a bağlı olarak yaşamıştır. İlhanlı Devletinin yıkılması Türkmen Beyliklerinin rahat hareket etmesini sağlamış ve Anadolu'da Osmanlı dönemi başlamıştır.¹⁸⁷

Anadolu, Moğol baskısı altında iken, 1071 Malazgirt Savaşı ile Anadolu'da kurulan Türkmen Beylikleri, Türkiye Selçuklu Devletinin Anadolu'da siyasi birliği sağlaması ile Selçuklu topraklarına dahil olmuşlardı. 1243 Köseadağ Savaşından sonra Anadolu'da önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Türkiye Selçuklu Devleti Moğol nüfuzu altına girmiş ve hakimiyetini kaybetmiştir. Anadolu'da hakimiyetini fiilen kaybetmesi ile birlikte Anadolu Türk Birliği bozulmaya başlamıştır. Selçuklu Devletinin içinde bulunduğu durum çeşitli siyasi teşekküllerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Genellikle bir ailenin veya Türkiye Selçuklu Devletinde görev almış olan ulema veya ümera sınıfından kişilerin kurmuş olduğu bu siyasi teşekküller Anadolu Beylikleri olarak ortaya çıkmıştır. Beylikler devri XIV. yy başlarından XV. başlarına kadar olan dönemi ifade eder fakat Anadolu beyliklerinin temeli XIII. yy'da atılmaya başlanmıştır. Anadolu Beylikleri tabirinden de anlaşılacağı üzere siyasi bakımdan parçalanmış olan memleketin her bölgesinde bir beyliğin yani küçük devletliğin idaresine girmiştir. Bu dönemde Anadolu'da yaklaşık yirmi beylik farklı tarihlerde kurulmuştur. Karamanoğulları,

¹⁸⁶ Turan, **a.g.e.**, s.523., Cahen, **a.g.e.**,s.267.

¹⁸⁷ Yinanç, **a.g.e.**, s.7., Turan, **a.g.e.**, s.665-669.

Germiyoğulları, Aydınoğulları, Saruhanoğulları, Karesioğulları, Menteşeoğulları, Hamitoğulları, Ramazanoğulları, İnançoğulları (Ladik), Ahi Cumhuriyeti, Sahipataoğulları, Taceddinoğulları, Kadı Burhaneddin Devleti, Eretna Devleti, Karakoyunlular ve Akkoyunlular, daha sonra Osmanlı İmparatorluğunu kuracak olan Osmanoğulları Beyliği de bu dönemde Anadolu'da kurulmuştur.¹⁸⁸

Anadolu'da kurulan bu beylikler, Türkiye Selçuklu Devletini nüfuzu altına alan Moğollara karşı zaman zaman başkaldırarak, kimi zamanda birlikte hareket ederek varlıklarını sürdürmeye çalışmışlardır. Bu beyliklerden, XIII. yy'ın sonlarında İnançoğulları adını alan Türkmen beyliği, Hülagü Han'a tabiyetini bildirmiştir. Yine, Moğolların önünden kaçarak Anadolu'ya gelen Karamanoğulları, Sultan Alaeddin Keykubat zamanından Ermenek civarına yerleştirilmişlerdi. Karaman aşiretinin reisi Nûre Sûfi, Anadolu'da yayılmış olan Babai tarikatına girerek, Babai isyanında Selçuklulara karşı savaşmıştır.¹⁸⁹ Bu tarihten sonra ise her fırsatta Konya üzerine yürümüşlerdir. Karamanoğulları Anadolu da kurulmuş olan beyliklerin en güçlüsü olarak karşımıza çıkmaktadır. Kendilerini Türkiye Selçuklu Devletinin mirasçısı olarak görmüş ve faaliyetlerini bu yönde sürdürmüşlerdir. Osmanoğulları Beyliğinin, cihan imparatorluğu haline gelmesi sürecinde de Osmanlıları en çok Karamanoğulları uğraştırmıştır. Çünkü kendilerini Türkiye Selçuklu Devletinin mirasçısı olarak görmüşler ve Osmanlı hakimiyetini kabul etmemişlerdir.¹⁹⁰ XIII. yy'ın sonlarında Anadolu da siyasi birlik tamamen bozulması ve Moğol baskısının azalmaya başlaması ile de beylikler güçlenmeye devam etmiştir.

Bu Türkmen beylikleri, Anadolu'nun her yerinde Türk nüfusunun arttığı ve Anadolu'nun tamamen Türkleştiğinin en açık göstergesidir. Anadolu beylikleri, Türkiye Selçuklu Devleti gibi idari, sosyal ve kültürel açıdan Anadolu'nun kalkınmasında önemli rol oynamışlardır. Batı Anadolu da

¹⁸⁸ Nuri, Yavuz; **Anadolu'da Beylikler Dönemi**, Ankara, Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, 2002, s. VII-VIII.

¹⁸⁹ Merçil, **Müslüman...**, s.302-309.

¹⁹⁰ Yavuz, **a.g.e.**, s. VIII.

kurulan beylikler (Osmanoğulları, Karesioğulları, Aydınoğulları, Saruhanoğulları, Menteşeoğulları) bulundukları bölgelerde fetih siyaseti güderek Batı Anadolu'yu tamamen fethetmişlerdir. Anadolu beylikleri döneminde Trabzon Rum İmparatorluğu dışında Anadolu'nun fethini tamamlanmıştır. Yine Batı Anadolu da kurulan beylikler, kurdukları donanmalar ile Ege denizinde faaliyetlerde bulunmuşlar ve Türk denizciliğinin ve Türk donanmasının temelini oluşturmuşlardır.

Türkiye Selçuklu Devleti ile başlayan Anadolu'nun Türkleşme ve İslâmlaşma süreci Anadolu Beylikleri ile devam etmiş, Anadolu her yönü ile Türkleşmiş ve İslâmlaşmıştır. Şehirler Türk karakteri almıştır. Türk nüfusu artarken Hristiyan nüfusu oldukça azalmıştır. Beylikler tarihinin Türk kültür tarihi açısından önemi Anadolu'nun Türkleşmesi ve ikinci bir Türk Anayurdu haline gelmesinde oynadığı roldür. Siyasi birliğin bozulmuş olması memleketin her tarafında eşit kültür faaliyetlerinin cereyan etmesine sebep olmuştur. Böylece her bir bölge birer kültür merkezi olarak ortaya çıkmıştır. Anadolu siyasi, askeri, içtimai ve kültürel faaliyetler canlı bir şekilde sürdürülmüştür. Anadolu Türk-İslâm eserleri ile donatılmıştır. Ahilik teşkilatı canlanmış esnaf ve zanaatkârlar bir çatı altında birleşmiştir. Beylikler döneminde Türkçe ilim ve edebiyat dili olmasının yanı sıra resmi dil olma özelliği kazanmıştır. Ayrıca bu devir milli hislerin canlı olduğu dönemdir.

İbn Battûta Seyahatnamesinde Anadolu ve Anadolu halkı için; *“Rum diyarı diye bilinen bu ülke, dünyanın belki en güzel memleketi! Allah Teâla güzellikleri öbür ülkelere ayrı ayrı dağıtırken burada hepsini bir araya toplamış! Dünyanın en güzel insanları, en temiz kıyafetli halkı burada yaşar ve en leziz yemekler burada pişer. Allah Teâlâ'nın yarattığı kullar içinde en şevkatli olanlar buranın halkıdır”* ifadelerini kullanmıştır.¹⁹¹

Anadolu Beylikler döneminin, Türk tarihi açısından olumsuz yanı, siyasi birliğin olmamasından dolayı büyük fetihler yapılamamış olmasıdır. Ayrıca Doğu Anadolu da kurulan Akkoyunlu ve Karakoyunlu Devletlerinin İran'a yönelmesi ile XV. yy'dan itibaren Anadolu'dan İran'a büyük Türk göçleri

¹⁹¹ Battûta, a.g.e., s.400.

meydana gelmiş ve Doğu Anadolu'da var olan Türk nüfusunun zayıflamasına neden olmuştur.¹⁹²

Moğollar İmparatorluğu'nun Cengiz Han'dan itibaren uyguladığı istila politikasını imparatorluğun Doğu kolu olan İlhanlılar, Anadolu'da sürdürürken, Batı kolu olan Altınordu Devleti ise Rusya'da sürdürüyordu. Altınordu Devleti, Bereke Han döneminde İslâmiyet'i kabul ederek, Moğolların genel siyasetinin dışına çıkmıştır. Anadolu ile eş zamanlı olarak Moğol istilasına uğrayan başka bir Türk- İslâm coğrafyası ise Kuzey Hindistan'da hüküm süren Delhi Türk İmparatorluğu idi.

Celalettin Harzemşah'ın, Cengiz Han komutasındaki Moğol ordusundan kaçarak Hindistan'a sığınmasının ardından Moğollar, Hindistan'a gelmişler fakat Sultan İltutmüş izlediği siyaset ile Celalettin Harzemşah'ı ülkesinden göndererek Moğolları, Hindistan için tehlike olmaktan çıkarmıştı (1224). Cengiz Han'ın halefi Ögeday, Moğol istila politikasını devam ettirmiş fakat Batı'ya yönelik akınlara ağırlık verildiğinden ve Sultan İltutmüş'un, Moğollara karşı aldığı önlemler sayesinde Delhi Türk İmparatorluğu yaklaşık yirmi yıl Moğol saldırılarında uzak kalmayı başarmıştır. 1236 yılında Sultan İltutmüş ölümüne kadar ülkesinde istikrarı sağlamış ve Moğol tehlikesine rağmen Hindistan'da Türk varlığı için çalışmıştır. Sultan İltutmüş öldükten sonra hayatta olan üç erkek bir kız evladı arasında saltanat mücadelesi başlamış ve Moğollarda bu iç karışıklık dönemini fırsat bilerek, Hindistan akınlara başlayacaklardır.

Türkistan'a, Hindu-Kuş ve Kâbil, Gazne dağlık bölgesine çok güçlü yerleşmiş olan Moğol ve Müslüman olmayan Türklerden kurulan Çağatay Devletinin, başlıca ve hatta tek büyüme ve akın alanı Hindistan idi. Moğol İmparatorluğu'nun ana merkezi ve güç kaynağı Türkistan'ın bitişiğinde bulunması sebebiyle diğer Moğol devletleri ile Batıda ve Çin'de yapılan savaşlardan fırsat buldukça Hindistan'a seferler düzenlenecektir.¹⁹³

A. HİNDİSTAN, DELHİ TÜRK SULTANLIĞININ İŞGALİ

¹⁹² Yavuz, a.g.e., s.126-127.

¹⁹³ Bayur, a.g.e., s.286.

İltutmuş'un ölümünden sonra Delhi Türk Sultanlığı tahtına oğlu Rükneddin geçti¹⁹⁴ ve ilk olarak kardeşi Kudbettin'i öldürttü. Evlatları içinde en kuvvetli ve yönetme kabiliyeti olanı kızı Raziye (Radiye), halkın desteğini alarak kardeşi Rükneddin'i öldürdü ve Delhi Türk Sultanlığı tahtına ilk kadın Sultan oldu. Dört yıl tahta kaldıktan sonra tahttan indirildi ve kardeşi Behram Şah tahta geçti (1240).¹⁹⁵ Kardeşler arası saltanat kavgası sürerken, Moğol Hakanı Ögeday, Delhi Türk Sultanlığının zayıfladığını görerek sefer için hazırlıklara başladı ve Moğollar, 1241 yılında Tayir kumandasında ki Moğol ordusu ile Hindistan'a yönelik akınlarını yeniden başlattılar. Süratle Multan'a inen Moğollar, burada başarılı olamadılar ve Lahor'a doğru ilerlediler. Lahor çarpışmasında Moğol kumandanı Tayir öldü ama Moğollar kuşatmayı kaldırmayarak Lahor'u zapt etti. Sultan Behram Şah, Moğolların kısa sürede Delhi'ye geleceklerini biliyordu ve bunu önlemek amacıyla derhal bir toplantı tertip etti. Toplantı sonucunda Moğollara karşı mücadele için harekete geçilerek, Moğollar daha da güçlenmeden tehlikenin Hindistan topraklarından atılmasına karar verildi. Fakat bu olaylar sırasında Delhi Türk Sultanlığında Sultan'a ve vezire karşı tepkiler vardı. Bu tepkiler Moğolların toparlanmasına fırsat vermekle birlikte yeteri kadar ganimet aldıkları düşüncesiyle Sind ve Celum arasında yerleşik Moğol halkı bırakarak Lahor'u terk edip üslerine döndüler.¹⁹⁶

Aynı yıl Ögeday Kağan öldü ve Moğol kumandanları merkezlerine döndüler Ögeday'dan kısa bir süre sonra da kardeşi Çağatay da yakalandığı hastalıktan kurtulamayarak öldü. Hiç şüphesiz Moğol İmparatorluğunun içinde bulunduğu bu durum Delhi Türk Sultanlığı için bir zaman kazanma olacaktır. 1246 yılında Güyük Han'ın Moğol tahtına geçmesi¹⁹⁷ ile Moğollar, Hindistan akınlarına kaldığı yerden devam edeceklerdir. Bu arada Sultan

¹⁹⁴ Sultan Şemseddin İltutmuş'un ölmeden önce kızı Raziye'yi halef olarak seçtiği hususunda görüşler vardır. Roux, **a.g.e.**, s.256.

¹⁹⁵ İbn Battûta; **Seyahatnamesi**, II. Cilt, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2000, s.622-623. , Ahmet, **a.g.e.**, s.187-201. Geniş bilgi için bkz. "Kadın Hükümdar Radiye" İbn Battûta, **a.g.e.**, s.623.

¹⁹⁶ Durak, **a.g.e.**, s.87-90., Ahmet, **a.g.e.**, 187-201.

¹⁹⁷ Barthold, **a.g.e.**, s.511-512.

Behram Şah öldürülmüş onun yerine İltutmuş'un torunu Alaeddin Mesut Şah, Delhi Türk Sultanlığı tahtına geçmişti. Moğollar, tekrar Multan'a saldırılar ve orada yaşayan Karlukları atarak, Uç üzerine harekete geçerler. Lahor ve Pencap, büyük bir Moğol akınına ve yağmaya uğramıştır. Tüm bu tehlike ve çöküntüler içerisinde Sultan Alaeddin Mesut Şah, önce hapse atıldı ardından da öldürüldü. Kardeşi Nasıreddin Mahmut, Delhi de tahta çıktı.¹⁹⁸ Moğollar Hindistan' işgali ile meşgul olurken, 1248 yılında Güyük Han öldü ve Moğol tahtında şiddetli bir iktidar mücadelesi başladı. Batu Han, Güyük'ün Moğol Hakanı olmasını kabul etmemişti. Güyük ölünce de Cengizlilerin en yaşlı olarak Hakan seçme konusunda son sözü söyleme hakkına sahip olarak Mengü Han'ı Moğol Hakanı olarak seçti.¹⁹⁹ Mengü Han tahta geçip istikrar sağlandıktan sonra Moğol orduları tekrar Hindistan hudutlarını işgal ettiler. Bunun üzerine Delhi'den hareket eden hükümdarlık ordusu Moğollar üzerine harekete geçti ve Moğollar geri çekilmek zorunda kaldı. Emir-i Hacıp Balaban, Moğollara karşı bir takım önlemler almaya karar verdi. Moğollara kılavuzluk yapan ranalar üzerine harekete geçti ve bölgeyi tahrip etti. Daha sonra ise Moğol akınları karşısında beklenen direnci gösteremeyen yaşlı emirlerin tımarlarını ellerinden alarak yeni düzenlemeler yaptı. Bunlar Moğol akınları karşısında herkesin direncini arttırmaya yönelik tedbirlerdi. Balaban, amcasının oğlu bir emiri de Moğolları takip ve tedibi için görevlendirdi. Moğol akınlarına karşı önemli bir set oluşturdu. Fakat Moğolların bu sırada kendi iç problemleri ile uğraşmaları Delhi Türk Sultanlığı için Moğol tehlikesinin büyümesini önlemiştir.²⁰⁰

Sultan Nasıreddin Mahmut, tahta geçtiğinde Balaban Uluğ Han'ı Emir-i hacip yapmış ve Moğollar üzerine, Balaban komutasında ki ordu ile birlikte yürümüştü (1246). Balaban'ın almış olduğu tedbirler sayesinde de Moğolların, Hindistan içlerine ilerlemesi durdurulmuştu. Sultan Nasıreddin Mahmut'un yirmi yıl süren saltanatı üç kısma ayrılır. 1246-1252 yılları arası Balaban Uluğ Han'ın nüfuz üstünlüğü ve İltutmuş'un ölümü ile Nasıreddin

¹⁹⁸ Bayur, **a.g.e.**, s.288-289.

¹⁹⁹ Barthold, **a.g.e.**, s.516-518.

²⁰⁰ Durak, **a.g.e.**, s.92-93.

Mahmut'un tahta geçmesi arasında geçen zamanlarda yapılan hataların tamiri, 1252-1254 yılları arasında Balaban'ın görevden uzaklaşması ile devletin fitne içinde bocalaması, 1254-1266 yılları arasında ise Balaban tekrar iş başına gelmesi ile devlet içinde ki kargaşaların yanı sıra Moğol baskısı altında sükuneti sağladıktan sonra sakin geçen bir dönem hakimdir. Balaban'ın yönetimde etkin olduğu birinci dönemde Sultan Nasıreddin Mahmut, kardeşi Celaleddin Mes'ut tarafından tahta gözü olduğu düşüncesiyle Balaban'a karşı kışkırtılıyordu. Bu söylem her ne kadar Sultan tarafından önemsenmediyse de durumun Balaban'ın kulağına gittiğini sanan Celaleddin, Türkistan'a Moğollara kaçar ve Moğolların eline Delhi Türk Sultanlığı içinde fesat çıkarabilecek bir silah geçer.²⁰¹

Sind havalisini Maverünnehir ve Afganistan'a bağlayan başlıca geçitler; Bolan, Gamel, Toçî, Kuram ve Hayber geçidi idi. Gamel geçidi Multan'a, Bolan geçidi Uç'a, Toçi geçidi Lahor'a Hayber geçidi Delhi yaylalarına giden vadilere açılıyordu. Bölgeye Moğol akınları hep buralardan olmuştur. Balaban, özellikle bu geçitleri tutarak, Türkistan sınırında bulunan ve Moğolların akınlarına başladıklarında ilk olarak istila ettikleri bölgelerdeki karışıklıklar ile ilgilendi, çünkü Moğolların ilk saldırıları önlenabilir ya da güç kaybettirilebilirse, Moğol istilasından devlet korunabilir veya daha kolay mücadele edilebilirdi. Fakat Balaban'ın devlet yönetiminde egemen olması çevresinde onu çekemeyen insanların artmasına neden oluyordu.

Delhi Türk Sultanlığı içersinde "*Kırklar*"²⁰² olarak tabir edilen, aralarında dayanışmanın kuvvetli olduğu Türk beyleri bulunmaktaydı. Kırklar, anayurttan Hindistan'a göçmüş Müslüman Türkler ve onların sivrilmiş büyükleri idi. Aralarında dayanışarak gerçek egemenliği elinde tutar, İltutmuş'in soyunda kimseleri yaşlandıkça tahtan indirerek, öldürdükleri sultanın yerine yine aynı soydan birini geçirirler ve kendilerinden birinin tahta

²⁰¹ Bayur, **a.g.e.**, s.290-291.

²⁰² Sultan İltutmuş'un Türk kulları arasında kırk kişi vardı. Bunlar Emirlik veya Meliklik mertebesine yükselen ve kendi aralarında çekişip çarpışsalar bile Türk menfaatleri söz konusu olduğunda dayanışacaklar, sultanları da az çok egemenlikleri altında tutacak kişilerdir. Bu seçkin Türk beylerine "kırklar-çehelgani" adı verilmekteydi. Bayur, **a.g.e.**, s.283, Ahmet, **a.g.e.**, s.235.

çıkmasına meydan vermezlerdi. Birbirlerine karşı kuşkucu olan kırklar, içlerinden birinin aşırı sivrilmesine de müsaade etmezlerdi.²⁰³ Balaban Uluğ Han da bunlardan biriydi.²⁰⁴

Balaban'ın yönetimde sivrilmesi nedeniyle, kendisini çekemeyenler Kırklar ile işbirliği yaparak Balaban'ı, Sultan'ın gözünden düşürmeyi başardılar. Ordu komutanlığı görevinde alınarak vali görevine getirilir ve ardından farklı bölgelere tayin ettirilir. Balaban, isyan etmeyerek düşmanlarına koz vermez ve verilen tüm görevlere gider. Bu arada batı bölgesi valisi Sunkur, Hülagü'nün emrine girer ve Türkistan'a kaçarak Mengü Kağan'ın emrine giren Celaledin için de Hindistan sınırında ki Moğol kumandanı Salın Noyan'a bir yarlğ yazılarak Celaledin Lahor'a yerleştirilir. Yine Sultanın üvey babası Kutluk'da Mengü'ye sığınmıştı. Kısa süre içerisinde Celaledin, Sunkur ve Kutluk, Lahor da bir araya gelirler ve Moğollar bu güne kadar savaş yoluyla başaramadıkları, Pencap ile Sind'in bir kısmını ele geçirerek, savaşı başarmaya başladıkları Pencap ve Sind'deki ve Müslüman Türk beylerini kendi taraflarına çekerek istediklerini elde etmeye koyuldular. Türk-Moğol sınırında durum böyle iken merkezde her türlü zorbalık sınırları aşmıştı. Bu yüzden Kırklar, kıskandıkları için uzaklaştırdıkları Balaban'ın tekrar göreve dönmesi için çalışmaya başladılar. Balaban 1254 yılında tekrar devlet yönetimindeki görevine döndü. Zira Moğolların aleti olan Celaledin'in tahta geçmesi devlet için iyi bir sonuç olmayacaktı. 1257 yılına kadar devlet düzenini kurmak ve Kırklar'dan büyük valileri yola getirmek için çalışan Balaban, 1258'de Hülagü'nün Bağdat'ı istila etmesinin ardından Salın Noyan komutasındaki Moğol ordusunun tekrar Hindistan'a girmesiyle büyük bir ordu toparlamaya başlamıştır. Moğollar, Uç ve Multan surlarını yıkarlar ve büyük yağma yaparlar. Balaban, tertip ettiği muazzam ordusu ile Moğollar üzerine harekete geçmek üzere iken Moğollar, yeteri kadar yağmaladıkları Multan'dan geri çekilirler. 1260 yılında Salı Noyan, Hindistan sınırında iken, İlhanlı hükümdarı Hülagü Han'ın elçisi gelir,

²⁰³ Bayur, **a.g.e.**, s.286.

²⁰⁴ Ahmet, **a.g.e.**, s.252.

Moğol ordusuna *“Eğer sizin ordu atlarınızdan birinin nalı Sultan Nasıreddin’in ülkelerine değerse o atın dört ayağı birden kesilmelidir”* haberini getirir. Hülagü bu sırada Mısır-Suriye Memlûk Devleti ve Anadolu ile uğraşıyordu. Ayrıca Kıpçak ve Çağatay Devleti ile çekişme halindedir. Altınordu Hükümdarı Berke Han Müslümanlara duyduğu sempatiden dolayı, Hülagü’yü, diğer Moğol sultanlarına danışmadan Bağdat halkını katlettiği ve Halife’yi öldürdüğü için suçluyordu. Bu sebepten Berke Han, Cengiz soyuna düşman olan ve Müslüman direnişine önderlik yapan Sultan Baybars’ın hükümdarı olduğı Memlûk Devleti ile anlaşma yapmaktan çekinmemiştir. Sultan Baybars, Bereke Han ile Moğollara karşı, Bizans ile Haçlılara karşı ittifak yapmış ve yıkılan Abbasi hilafetini Mısırda tesis ederek hakimiyetini güçlendirmiştir²⁰⁵. Hülagü Han bunların yanında, iç durumunu düzeltilmiş bir Delhi Türk Sultanlığı ile savaşmak istemeyerek, mecburen diplomatik ilişki kurarak, Hindistan akınlarını durdurmak istemiştir. Bu tarihten sonra Moğollara Hindistan akınları yasaklanmıştır ve on yıl kadar bir süre Moğolların, Hindistan’a yönelik bir istila girişimleri olmamıştır. ²⁰⁶ 1266 yılında Sultan Nasıreddin Mahmut ölümünün ardından, İltutmuş’un soyundan tahta çıkacak kimse kalmayınca Kırklar, aralarında ki en güçlü aynı zamanda uz kişi olan Balaban’ın tahta çıkmasını kabul etmişler ve 1266 yılında Delhi Türk Sultanlığı tahtına çıkmıştır. 1287 yılına kadar tahtta kalan Balaban, saltanatının ilk yıllarında Moğollar ile sulh yapıldığından, Moğol istilaları ile uğraşmamış ise de Moğollara karşı yeterince tecrübe sahibi olduğundan savunma tedbirlerine ağırlık vermiştir.

Daha önce Balaban’ın, Moğolların ilk saldırıları önlemek ya da güç kaybettirmek için önlemler aldığından bahsetmiştik, şimdi bu tedbirleri arttırarak Uç, Multan ve Lahor çizgisinde ikinci bir savunma hattı oluşturdu. Bu hattın başına da iki oğlunu getirdi. Delhi’yi daima savaşa hazır bulundurdu.²⁰⁷ Balaban’ın ana politikası İltutmuş’un ölümünden sonra kaybedilen yerlerin Hindulardan geri alınması ve Bağdat’ın başına gelenlerin

²⁰⁵ Koprıman, a.g.e..., s.101.

²⁰⁶ Ahmet, a.g.e.,s.213-231., Durak, a.g.e., s.93-99., Bayur, a.g.e., s.289-296., Grousset,a.g.e.,s.376.

²⁰⁷ Durak, a.g.e., s.101.

Delhi'nin başına gelmesini önlemek olacaktır. Hindistan'da durum bu iken, Türkistan'da Moğol devleti Kubilay Han egemenliği altında yeni bir düzen, güç ve saldırgan politika izlemeye başlamıştı.²⁰⁸ Moğollar, Balaban döneminde Hindistan'a 1279 ve 1285 yıllarında iki büyük akın düzenlemişlerdir. Tam teşkilatlı bir şekilde gelen Moğolların asıl hedefi Delhi'yi ele geçirmek olduğundan Delhi her an Moğol saldırıları ile karşı karşıya idi. Balaban, Moğol tehlikesi altında olduğu için devletin sınırlarını genişletme çabası içerisinde olmaz ve ülkesini Moğol istilasından korumaya yönelik politikasını devam ettirir. 1279 yılı sonlarında yeni bir akın yapmak için Kuzey Hindistan'a giren Moğollar Bias nehrini geçtilerse de, Delhi'den gönderilen ordular karşısında geri çekilmek zorunda kaldılar ve bu dönemde bir daha Bias nehrini geçmeye cesaret edemediler. 1285 yılında gerçekleşen büyük Moğol saldırısında, Balaban'ın savunma hattında bulunan oğlu Melik Muhammed şehir düştü. Balaban, oğlunun ölümünün ardından kısa bir süre sonra ölmüştür. Balaban'dan sonra tahta torunu Keykubat çıktı lakin Keykubat eğlenceye düşkünlüğü nedeniyle daha saltanatının üçüncü yılında hastalanarak öldü. Balaban'ın kurmuş olduğu savunma hattı Keykubat'ın saltanatı döneminde Delhi Türk Sultanlığında iç karışıklıklar baş göstermesiyle sarsılır. Tımar Han komutasında ki büyük bir Moğol ordusu Lahor'dan Multan'a kadar olan bölgeyi yağmalamaya başladı ve bu esnada Balaban'ın ordusu Moğolları takip ederek, birçok Moğol askerini kılıçtan geçirdi. Moğollar hiç beklemedikleri bu yenilgi ile Hindistan topraklarından çıktılar. Delhi'de hülasa tüm olumsuzluklara rağmen Balaban'ın kurduğu savunma hattı düzenli bir şekilde işlemiş Moğol saldırılarından Hindistan korumuştur. Keykubat'ın ölümünden sonra ise hanedan değişerek Kalaç Türklerinden Celaledin Firuz Şah, tahta geçmiştir.²⁰⁹

Delhi Türk Sultanlığı, Kalaç Hanedanı döneminde de Çağataylı saldırıları ile mücadele edecektir. Çağatay Devleti bu dönemde Moğol Hanlıklarından en güçlü durumda olanı idi. Çağatay Devleti, Kubilay

²⁰⁸ Bayur, a.g.e., s.297.

²⁰⁹ Bayur, a.g.e., s.296-300., Durak, a.g.e., s.100-105.

Hanedanının hakim olduğu Çin, Aral-Hazar bölgesinde Cuci Hanedanının hakim olduğu Altın ordu devleti ve Hülagü hanedanının sağlam bir şekilde İran taraflarında oturduğu İlhanlılar Devleti toprakları kendilerine kesinlikle yasaklandığından genişlemek için Afganistan ve Hindistan topraklarına yayılmak zorunda kalmışlardır. Diğer Moğol devletleri bu dönemde, doğu ile ilgilenmemeleri Çağatay Devleti için bir fırsattı. 1299-1300 yıllarında Delhi önlerine ilk akınlarını yapan Çağataylılar 1303 yılında ikinci seferlerini yaptılar ve Delhi surlarını iki ay kuşattılar. Şehri yağmalayan Moğollar, başarıya ulaşamayarak kuşatmayı kaldırıp Afganistan'a döndüler. Sultan Alaeddin zamanında 1304 yılında Lahor ve Pencap'a girdilerse de kumandan Tuğluk'un ordusu tarafından mağlup edildiler. Dokuz bin Moğol, fillerin ayakları altında ezildiler. Bu hezimetin intikamını almak isteyen Moğol prensi Kebek de Tuğluk tarafından öldürüldü, yakalanan Moğol askerleri kılıçtan geçirildi (1305-1306).²¹⁰

Cengiz Han döneminden itibaren aileleri ile gelip Kuzey Hindistan'a yerleşen Moğollar, 1308 yılına kadar Delhi Türk Sultanlığı için tehlike teşkil etmişlerse de hiçbir zaman hakimiyet kuramamışlardır. Gerek Maverâünnehir'deki karışıklıklar gerekse Delhi Türk Sultanlığı'nı idare eden güçlü hükümdarlar Moğol İstila seferlerinin başarısızlıkla sonuçlanmasını sağlamıştır.

II. KÖSEDAĞ SAVAŞI VE 1246-1252 MOĞOLLARIN HİNDİSTAN SEFERİ

Dönemin ermeni tarih yazıcılarından Grigor Sisetti, 1243-1244 yıllarında Moğolların gelişi hakkında “ ... *doğudan Tatar adı verilen meçhul barbar kabileler geldi. Dimaşk, Büyük Antakya ve Konya'ya kadar geldiler ve buralara yerleştiler. Bu ülkelerde katliam yaptılar. Birçok kabile ve milleti yok ettiler, sayısız insanı esir ettiler ve büyük ganimet elde ettiler. Bütün bunlar 1-*

²¹⁰ Grousset, a.g.e., s.324-325.

2 yıl değil, 25 yıldır devam etmektedir. Hiçbir hükümdarımız onlara karşı koyamadı...” notunu kaydetmiştir.²¹¹

Türkiye Selçuklu Devleti ve Anadolu Türk tarihi için tarihin yönü Köseadağ Savaşı sonrasında önlenemez bir şekilde değişmiştir. Köseadağ yenilgisi Türk tarihi için telafisi mümkün olmayan bir yenilgi idi. I. Alaeddin Keykubat, 1237 yılında vefat ettiği sırada Türkiye Selçuklu Devleti en güçlü dönemlerinden birini yaşıyordu. Saltanatı, devleti tehdit eden büyük meseleleri halletmiş olarak oğullarına bırakmıştır. Fakat ölümünden altı yıl sonra devlet çöküş sürecine girmiştir. Sultan II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in liyakatsiz oluşu ve eğlenceye, içkiye düşkünlüğü Türkiye Selçuklu Devletine bu sonu hazırlamıştır. Türk ordusu Moğollara göre maddeten üstün olmasına karşın Sultanın korkaklığı, sağlam adamlara kıymet vermemesi ve taktik hataları yüzünden hatta ilk öncü birliklerin saldırısından başka ciddi hiç bir müdafaada bulunmadan Türk ordusu utanç verici bir şekilde bozguna uğramıştır. Önce Sultan savaş meydanından kaçmış ardından da sultanın kaçtığını gören askerler canını kurtarmak derdine düşerek savaş meydanından kaçmıştır. Moğol kuvvetleri, Türklerin en eski savaş taktiklerinden olan sahte ric'at'ı uygulamışlar ve Selçuklu ordusu çok iyi bilmesi gereken bu taktiği anlamayarak ilk öncü birliklerin saldırısında perişan olarak dağılmışlardır. Sultan Alaeddin Keykubat döneminde ki güçlü Selçuklu ordusu, Sultan II. Gıyaseddin Keyhüsrev, döneminde sahte ric'at ile bozguna uğrayacak duruma gelmiştir.

Köseadağ Savaşı ile Türkiye Selçuklu Devleti ilk Moğol darbesinde çökme noktasına gelmiş, Moğol akınları Anadolu'nun içlerine kadar önlerine güçlü bir engel çıkmadan, çıkan engelleri de acımasızca aşarak ilerlemişlerdir. Anadolu tümüyle Moğol tesiri altına girmiş ve devlet 1277 yılına kadar fiilen var olmuştur. Zira Sultan II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in ölümünden sonra da tahta gelen sultanlarda Moğollara karşı bir varlık gösterememişlerdir.

²¹¹ Galstyan, a.g.e., s.133.

Sultan II. Gıyaseddin Keyhüsrev, etrafında ki cahil ve bayağı insanlar yerine tecrübeli devlet adamlarının fikirlerine değer vermiş olsaydı, Moğolların böyle ucuz bir zafer kazanması mümkün olmayacaktı. Zira tecrübeli devlet adamları Moğolları, Anadolu topraklarına girmeden Nahçevan'da ya da Tebriz'de karşılamak gerektiğini düşünüyorlardı. Sultanın etrafındaki devlet adamları ise Sivas'da karşılanması görüşünde idiler. Bu görüşler devlet erkanı içerisinde fikir ayrılıklarına sebep oldu. Sultan Sivas'da karşılama kararı verip oradan da Köseadağ'a hareket ettiğinde ise Anadolu bütünüyle Moğol istilasına uğramaktan kurtulamadı.²¹²

Moğollar, Anadolu dışındaki diğer hedefleri Hindistan'da ise 1246-1252 yılları arasında daha sistematik istila akınları yaptılar. Sultan Nasıreddin Mahmut'un saltanat yıllarına ve Emir-i hacip Balaban Uluğ Han'ın yönetimde etkin olduğu dönemlere tekabül eden bu seferler, Anadolu'da olduğu gibi başarı getirmemiştir. Sultan Nasıreddin Mahmut, kudretli bir hükümdar olmamasına karşın Balaban'a devlet işlerinde son derece güveniyordu. Balaban ülkeyi bir nevi sultan gibi yönetiyordu. Bu sayede Moğol akınlarının geldiği bölgelerde Sultan Şemseddin İltutmuş aldığı ve başarıya ulaştığı savunma tedbirlerini alarak hatta bu tedbirleri daha da güçlendirerek Moğolların, Hindistan içlerine kadar ilerlemesini önlemeyi başarmıştır. Balaban, Moğolların ilk saldırıları önlenabilir ya da güç kaybettirilebilirse, Moğol istilasından devletin korunabileceğinin veya daha kolay mücadele edilebileceğinin farkında idi.

Böylelikle 1241 yılından itibaren Anadolu'ya gerçekleşen ilk ciddi istila hareketi Sultan II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in tecrübeli devlet adamlarını dinlememesi neticesinde felaketle sonuçlanmıştır. Sultan Nasıreddin Mahmut'un Balaban'a güvenmesi ile Hindistan'a yapılan akınlara mukavemet gösterilerek Hindistan Türklüğü zarar görmesinin önüne geçilmiştir.

²¹² Turan, a.g.e., s.453.

III. ANADOLU-HİNDİSTAN İŞGALLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

Moğollar, Maverâünnehir'i istila ettikten sonra, ilk olarak Hindistan'a kaçan Celaleddin'i bizzat takip eden Cengizhan, Hindistan topraklarına girmişti. Kendisine yeni toprakların kapısını açan bu takipten vazgeçerek daha güçlü bir ordu ile kısa süre sonra geri dönmüştür. Akabinde Moğollar, Harzemşah Devletini yıkmış, topraklarını yağmalamış ama Celaleddin Harzemşah'ı yakalayamamışlardı. Fakat Moğolların Celaleddin'in peşini bırakmaya hiç niyeti yoktu. Askerleri ile sürekli kaçarak yaşayan Celaleddin'in, Hindistan topraklarını terk etmek zorunda kalması Moğolları, Hindistan topraklarından uzak tutmadığı gibi, onlara yeni istila kapısı açmıştır. Yaklaşık yüzyıl boyunca Hindistan'a Moğol akınları olmuştur.

Yine Celaleddin'in Hindistan'dan çıkıp Irak'ı Acem'e geçmesi, Moğolları, Anadolu topraklarına kadar getirmiştir. Yassıçemen savaşında Selçuklu ordusuna mağlup olmasının ardından ölmesi de Moğolları Anadolu topraklarından uzak tutmamıştır. Zira Celaleddin'i takip ederken topraklarına toprak katan Moğollar için Anadolu da Hindistan gibi yeni bir istila kapısı idi.

Burada önemli mesele hem Türkiye Selçuklu tahtında hem de Delhi Türk Sultanlığı tahtında iki büyük Türk hükümdarının bulunması idi. Delhi Türk İmparatorluğu Sultanı İltutmuş, Celaleddin'in Hindistan topraklarında olmasının, devletin selameti açısından olumsuz sonuçlar doğuracağını önceden görmüş ve onu akıllıca bir politika ile topraklarından çıkarmıştır. Bu sırada Moğolların sefer istikametlerini batıya çevirmesi ile de İltutmuş, Moğol tehlikesine geçit vermeyecek tedbirler alma yoluna gitmiştir.

Türkiye Selçuklu Devleti Sultanı I. Alaeddin Keykubat ise her ne kadar, Moğolları sınırları dışında karşılamak için, önce Celaleddin Harzemşah ile ittifak yapsa da, sonrasında ihtiyatlı davranarak, çekingen bir politika izlemeye başlamıştır. Nihayetinde Yassıçemen savaşı ile Celaleddin Harzemşah tehlikesini bertaraf etmiş ve Moğol tehlikesini önceden görerek

bir takım savunma tedbirleri almıştır.²¹³ İltutmuş ve Keykubat'ın ihtiyatlı politikası ve ileri görüşlülüğü sayesinde aldığı savunma tedbirleri, Moğolları, Anadolu ve Hindistan'dan 1241 yılına kadar uzak tutmuştur. Zaten Moğollarda gücünün zirvesinde olan devletlere saldırmak yerine yönetim zafiyeti ve devletlerin istikrarsız olduğu dönemleri kollayıp tam bu sırada istila politikalarını yürütmüşlerdir.

Sultan Şemseddin İltutmuş'un 1236 yılında, Sultan I. Alaeddin Keykubat'ın ise 1237 yılında vefat etmesinin ardından iki Türk devletinde de saltanat mücadeleleri başlamış ve merkezi otorite zayıflamıştır. Saltanat mücadelelerinin sonucunda Delhi Türk Sultanlığı tahtına geçen Sultan Rükneddin (ve halefleri) ve Türkiye Selçuklu tahtına geçen II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in kifayetsiz olmaları, bu sırada Rusya ve Orta Avrupa'nın fethi ile ilgilenen Moğolların dikkatinden kaçmamıştır. 1241 yılına kadar Şemseddin İltutmuş ve I. Alaeddin Keykubat'ın savunma tedbirleri devletlerini Moğol istilalarına karşı korumuştur.

Anadolu istilasası, 1241 yılından itibaren Moğolların Kuzey kolu Altınordu Devleti Hükümdarı Batu Han'ın emriyle gerçekleşirken, 1256 yılından itibaren Hülagü'nün emri ile Moğolların Doğu kolu olan İlhanlı Devleti tarafından gerçekleştirilmiştir. Çünkü Batu Han ölmüş, yerine geçen Bereke Han İslâmiyet'i kabul etmişti. 1246-1248 yılları arasında Moğol büyük Kağan'ı olan Güyük'ün, İslâm'a düşmanlık besleyen politikasının hedefi Abbasi Devleti ve İslâm'ı yücelten iki Türk-İslâm Devleti olan Türkiye Selçuklu ve Delhi Türk Sultanlığı idi. Güyük'ten sonra tahta geçen Mengü Han da Güyük'ün politikasını devam ettirmiştir.

Hindistan istilasası ise 1241 yılından itibaren bizzat büyük kağan Ögeday'ın emri ile gerçekleşirken, 1256 yılından itibaren ise Anadolu'da olduğu gibi Hülagü'nün emri ile İlhanlılar tarafından gerçekleştirilmiştir. 1243 yılında Köseadağ savaşı Türkiye Selçuklu Devletinin felaketi olurken, Moğollar, Hindistan da aynı başarıyı elde edememişlerdir. Bu dönemde

²¹³ Geniş bilgi için bkz. Salim Koca, "Moğol İstilâsına Karşı Sultan I. Alâeddîn Keykubâd'ın Güvenlik Politikası", **Gazi Türkiyat Dergisi**, Sayı 5, Güz,2009 s. 189.

Moğol İmparatorluğunun merkezi kendi iç problemleri ile uğraşıyordu ve bu problemlerden fırsat buldukça Hindistan'a akınlar düzenliyorlar, yağmadan öteye geçemiyorlardı. 1243 yılından 1308 yılına kadar Anadolu da mutlak Moğol hakimiyet dönemi varken, Hindistan da hiçbir zaman yönetime hakim olamamışlardır. Fırsat buldukça Hindistan'a yönelmişlerdir. Hatta Hülagü, 1260 Ayn Calut Savaşı²¹⁴, 1261 Baybars-Bereke Han ittifakı sırasında Hindistan'a barış elçilerini göndermiş, Hindistan'a Moğol akınlarını yasaklamıştır.

Moğol istilalarının başladığı 13. yy'da Hindistan da Delhi Türk Sultanlığı toprakları için Hindu racaların artık ciddi tehlike oluşturmaması, imparatorluğunda Moğollara karşı güçlü olmak maksadı ile yeni fetihler için güneye inmemeleri topraklarını savunma imkanı vermiştir. Anadolu da ise yıllarca süren Haçlı seferlerinin etkileri devam ediyordu ve Türkiye Selçuklu Devleti bu yüzden yorgundu. Topraklarının savunulması coğrafi olarak daha zordu. İnanç olarak ise Budizm, Hristiyanlar gibi Haçlı seferleri oluşturulmasını sağlayacak itikada sahip değildi. Bu yüzden Hindistan Türklüğü böyle bir tehlike altında değildi. Bu durum Hindistan için avantaj olurken Anadolu için dezavantaj olmuştur.

Moğolların Hindistan içlerine girememelerindeki en önemli faktör, Emir-i Hacıp Balaban'ın almış olduğu savunma tedbirleridir. Sultan İltutmuş'tan sonra, Delhi Türk Sultanlığı Balabanın Hacıpliği döneminde savunma tedbirleri almıştır. Savunma tedbirlerinin Hindistan'a yönelik Moğol istila akınlarını önlemesinin en önemli nedeni, Hindistan'ın dağlık coğrafyası göz önüne alındığında Delhi Türk Sultanlığı için bu dağlık coğrafya Moğol istila akınları için doğal engel durumunda idi ve dolayısıyla yapılacak tüm akınların Lahor, Multan, Uçç, Mekran bölgesinden yada Türkistan'ı Hindistan'a bağlayan birkaç geçit ile yapılmak zorunda olması idi. Fakat geçitler büyük orduların geçmesi için uygun olmadığından, sadece Lahor, Multan, Uçç, Mekran bölgesinde tedbir almak, Hindistan Türklüğünün geleceği açısından hayati önem taşımıştır. Anadolu coğrafyası ise,

²¹⁴ Koprıman, a.g.e..., s.53.

Hindistan'a kıyasla girilmesi çok daha kolay, doğal engeli bulunmayan bir coğrafyadır.

Moğollar, 14. yy'ın başlarına kadar süren istila akınlarında önemli bir başarı elde edememelerinin başka bir nedeni de Hindistan'ın iklimidir. Moğollar, Anadolu da aylar süren kuşatma yapabilmelerine karşın Hindistan'da bu mümkün olmamıştır. Kurak iklimden gelen Moğollar, çok sıcak ve rutubetli, alışık olmayanlar için yıpratıcı iklimi karşısında, yağma yaptıktan sonra kuşatmayı kaldırarak, üslerine dönmek zorunda kalırlarken, Anadolu da uzun süre kuşatma yapabilmişlerdir. Bu da Delhi Türk Sultanlığına vakit kazandırmıştır.

Moğollar'ın Hindistan dışında, başarılı olmalarını sağlayan etmenler mali güçleri ve devlet yönetim sisteminin yanı sıra askeri disiplini ve askeri savaş kabiliyetleri onlara bu sonucu getirmiştir. Ayrıca çok iyi bir istihbarat sistemleri vardı, fethedilecek yerlere önceden gönderdikleri casuslar sayesinde fetihlerini kolaylaştırmaları onların başarılı olmalarını sağlamıştır.²¹⁵

Moğol istila akınları sonucunda Anadolu da tam bir çöküş dönemi yaşanırken Hindistan da olaylar aynı şekilde cereyan etmemiştir. Coğrafya olarak Anadolu'ya göre savunulması daha kolay bir ülke olan Hindistan, güçlü hükümdarlarının akıllıca aldığı tedbirler sayesinde yıkılmaktan kurtulmuş ancak yağmalanmaktan kurtulamamıştır.

Delhi Türk Sultanlığı, Türkiye Selçuklu Devleti ile aynı akıbeti paylaşırsa da, bir asırdan fazla bir süre fetih amacı gütmeyip, sınırları içersinde güçlü kalma politikası güderek Moğollarla mücadeleye yönelmeyi tercih etmeleri, Türk-İslâm medeniyetinin orta ve güney Hindistan'a yayılmasını engellemiştir.

²¹⁵ Galstyan, a.g.e., s.34.

IV. ANADOLU VE HİNDİSTAN COĞRAFYASINDA SÜREGİDEN STRATEJİK HASSASİYET

Timur, 1336 yılında Semerkand'ın güneyinde Keş şehrinde doğmuştur. Son derece zeki bir insan olan Timur 1360 yılında ilk kez ortaya çıkmış ve 1370 yılında Maverünnehir'i alarak, beyler ve emirlerin yanında altın tacı başına koyarak, imparatorluk kuşağını kuşanmış ve kendisini Cengiz Han ve Çağatay'ın mirasçısı ve halefi ilan etmiştir. Ancak asalet unvanı tereddütlü kalmıştır. Timur'un soyu mezar taşında Tumanay'a kadar gitmektedir. Timur'un dip atası Tumanay beşinci göbekten Cengizhan'ın da atasıdır. Dolayısıyla Cengizhan'ın ve Timur'un soyu birleşmektedir. 1388'e kadar sultan ünvanını kullanan Timur, 1370-1388, 1388-1402 yılları arasında Cengiz soyundan Soyurtgamiş ve Mahmut Han'ı tahta geçirmiştir. Timur'a tam bağlı olan bu imparatorlar, Timur'un isteği ile tahta çıkıp inen Cengiz soyundan gelen hayalet imparatorlardı. Timur tüm fermanlarında isimleri geçen bu hayalet imparatorları ortadan kaldırmaya cesaret edememiştir.²¹⁶

Timurlu Devletinde Moğol hakimiyeti yerine Türk hakimiyeti, Cengiz İmparatorluğu yerine Timur İmparatorluğu geçmiştir. Cengiz Han yasasını ilga ettiğini hiçbir zaman söylememiştir. Cengiz yasasını şeriata tercih ettiği için kötü Müslümanlıkla suçlanmıştır. Müslümanlara karşı savaşsa bile muharebeleri "cihad" karakteri taşımıştır. İslâmiyet'e geçişleri henüz çok yeni olan İli-Uygur Çağataylılarını veya milyonlarca Hindu'yu katletmeden yaşamalarına izin veren Delhi Türk Sultanlarını gevşek veya çekingen Müslüman olmakla itham etmiştir. Timurlu Devleti kültür bakımından Türk-Fars, idari bakımdan Türk-Cengizli, siyasi, dini, bakımdan Moğol-Arap idi. Timur, Cengizhan gibi çok geniş bir coğrafya da istila hareketlerine girişmişti. Cengiz Han'ın aksine gittiği ülkelerde tüm meseleleri halletmeden geri dönüyordu. Ne Osmanlı'yı ne Altınordu'yu ne de Delhi Türk Sultanlığını yıkmamıştır. Girdiği ülkelere defalarca sefere çıkıyordu. Harezm, Moğolistan,

²¹⁶ İsmail, Aka, **Timurlular**, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1995, s.10, Grousset, **a.g.e.**, s. 388 -392.

Uygur ülkesi, Doğu İran, Altınordu ülkesinden sonra Osmanlı seferi öncesinde Hindistan'a sefer düzenlemiştir. Kuzey Hindistan da Tuğlukların zayıfladığı dönemde bütün dikkatini bu bölgeye yöneltmiştir. Amacı dünyanın en zengin topraklarından olan Hindistan'ı yağmalamak ve Cengizhan gibi şöhret kazanmaktır. Fakat bu niyetini devletin ileri gelenleri ile istişare ettiğinde Hindistan topraklarına yerleşmesi durumunda asimile olunacağı endişesi ile karşılaşmıştır. Timur, Cengizhan'ın yapamadığını yapmak ve olağanüstü bir lider olmak arzusuyla Hindistan'a yönelmiştir. Her zaman yaptığı gibi bu seferine de İslamiyet'in yayılmış olmasına, dirhem ve dinarların üzerine kelime-i tevhid yazılmış olmasına rağmen bölgenin kafirlerle dolduğu gibi bir dini gerekçe bulmuş ve ayrıca Delhi Türk Sultanlığı hükümdarlarının, Hindulara karşı müsamaha gösterdiğini iddia ederek Hindistan üzerine sefere çıkmıştır. Torunu Pir Muhammed ile birlikte İndus nehrini aşarak Delhi'ye gelmiş şehri yağmalamıştır. Din adamlarının isteği üzerine halkı katletmemiştir. Elde ettiği ganimet muazzam boyutlara ulaşmış, Hindu racaların hazineleri Timur'un eline geçmiştir. Şehirde on beş gün kalan Timur, hutbeyi adına okuttu ve çok iyi eğitilmiş yüz yirmi savaş filini yanına alarak, ülkeyi tam bir kargaşanın ortasında bırakıp Hindistan topraklarından çıkmıştır(1399).²¹⁷

Timur'un Hindistan seferinde yaptığı tahribatın etkisi büyük olmuştur. Bu seferler sırasında Tuğluk hakimiyeti zayıflamış ve Hinduların oluşturduğu küçük devletçikler ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla Timur'un sefere çıkarken bulmuş olduğu dini gerekçesinin tam aksine Hindistan da İslâmiyet zarar görmüş Hindular güç kazanmıştır. Ayrıca Türklük de güç kaybetmiş, Delhi tahtında hanedan değişikliği olmuştur. Pek çok insanın katledilmesi yağma ve talan haricinde Timur Delhi ve önemli bazı şehirlerde ki sanat eserlerine de zarar vermiştir. Bu açıdan Timur'un seferi Cengiz ve haleflerinin istila akınlarına oldukça benzemektedir. Fakat Timur, tüm olumsuzlukların yanında Hindistan'dan pek çok alim ve sanatçıyı Semerkand'a götürmüş ve onlara büyük imkanlar sağlamıştır. Türkistan ve Hindistan ticaret yolunu

²¹⁷ Aka, a.g.e..., s.34, Grousset, a.g.e., s.388-392, Durak, a.g.e., s.126-127.

canlandırarak daha sonra Hindistan da hakimiyet kuracak olan torunu Babür'ün yolunu da açmıştır.²¹⁸

XVI. yy'ın ortalarında ise her iki bölgede Osmanlı İmparatorluğu ve Babür Devleti ile kültür ve medeniyet bakımından zirveye ulaşmıştır. Timur'un seferleri sırasında büyük darbe alan Hindistan Türklüğü ve kültür medeniyeti, Timurlulardan yaklaşık bir asır sonra Hindistan'a yönelen Babür tarafından ecdadının sebep olduğu bütün olumsuzluklar ortadan kaldırılarak Hindistan'ın yeniden kalkınmasını sağlanmıştır. Fakat XVI. yy'ın sonlarından itibaren Batı'da denizlerde yaşana gelişmeler ve Hindistan'a ulaşma, hakim olma çalışmaları XVII. yy'ın ortalarından itibaren Ruslarında katılması ile Türklüğü kuşatma hareketına dönüşmüştür.

Babür ve seleflerinin parlak hakimiyeti sonrası bölge yeni bir emperyalist gücün ilgisini çekmeye başlar. Avrupalı devletlerin denizlerde başlattığı yeni ülkeler, yeni zenginlikler bulma yarışı başladığı dönemde ilk defa 1570'li yıllarda tüccar ve misyonerleriyle Hindistan'a ulaşan İngilizlerin başlattığı bu ülkeye el koyma süreci 18. yy'da yedi yıl savaşlarında Fransa'nın saf dışı kalması üzerine 1764'de Bihar'a giren sömürgeci güç Babürlüler üzerindeki baskıyı her geçen gün arttırarak bölgede üstünlüğünü kabul ettirdi. Ardından 1803'de Delhi'ye girerek yönetimi fiilen üstlenip on beş yıl içerisinde ülkenin büyük bir kısmına yerleşti. Hindistan'da gerilemeye başlayan Türk varlığı Pasarofça Antlaşması ile çöküşe doğru ilk adımı atmıştır. 1849 yılına gelindiğinde Hindistan'da tam manası ile bağımsız olan hiçbir devlet kalmamıştı. İngilizlerin Hindistan da yavaş yavaş ilerlemeleri ile Müslüman Türklerin süratle ilerlemeleri tam bir tezattır.²¹⁹ Türk kumandanların çok iyi savaş sistemlerine karşın, İngiltere'nin güçlü donanması, askeri teçhizatı ve ekonomik kaynakları düşünüldüğünde bu tezat daha belirgin bir şekilde ortaya çıkmaktadır. İngiltere'nin bütün Hindistan'a hakim olması, yüzyıllardır yabancı bir idare altında yaşamaya alışmış olan Hinduları pek etkilemezken, Müslüman kesimi yönetim

²¹⁸ Durak, a.g.e., s.161-162.

²¹⁹ Ahmed, a.g.e., s.29.

kademesinden uzaklaştırmıştır. Bu olay üzerine “*Timarlı Sipahiler*” adıyla anılan Müslümanların başlattığı, Hindularında katıldığı hareketi bahane eden İngilizler 1857’de yönetime resmen el koydu. Hind Müslümanlarını “Milleti-i Hakime” oldukları ülkede ikinci sınıf vatandaşlığa itti. Hindistan’ı azami derecede istismar eden İngilizler, aynı zamanda bu zengin ülkede varlıklarını tehdit edecek hiçbir gelişmeye izin vermiyorlardı. Bu yüzden Akdeniz’den, Hint okyanusuna giden stratejik noktaları zapt etmiş ve karadan Hindistan’a ulaşan bütün yolları tutmaya ve tüm geçitleri tıkamaya çalışmıştır. İngiltere’nin bu şekilde dünyada İslâm’ı esaret altına çalışmalarının Hindistan’da ki etkileri neticesinde, 1913-1916 yılları arasında başlayan Hint milliyetçilik isyanları, Hindistan’da, İngilizler için sonun başlangıcı olmuştur.²²⁰

²²⁰ Salim Çöhçe; “Büyük Ortadoğu Projesi Bağlamında Hindistan ile Ortadoğu Arasındaki Tarihi Bağlar ve Güncel İlişkiler”, **Gazi Akademik Bakış Dergisi**, sayı 3, Güz, 2008

SONUÇ

Türkiye Selçuklu Devleti Sultanı Alaeddin Keykubat ve Delhi Türk İmparatorluğu Sultanı Şemseddin İltutmuş, Harzemşah tehkilesini önceden sezmiş, uyguladıkları doğru politika ve aldıkları direyetli tedbirler sayesinde onun peşinden gelecek olan Moğol işgalini geciktirebilmişlerdir. 1236 yılında Sultan Şemseddin İltutmuş'un 1237 yılında da Sultan Alaeddin Keykubat'ın ölümüne kadar takip ettiği siyaset sayesinde iki bölgede bu işgallerden korunabilmiştir. Sultanların dirayeti işgalleri önleyici bir şekilde tezahür etmiştir.

Moğolların Anadolu ve Hindistan işgalini tetikleyen ve yanlış politikaları ile saldırıları bu bölgeye çeken en önemli sebeplerden biri Muhammed Harzemşah ile başlayan halefi Celaleddin Harzemşah ile devam eden yanlış ve kışkırtıcı politikalarıdır. Bu durum Muhammed Harzemşah döneminde özellikle Otrar'da sergilediği basireretsiz tavırla Harzemşah devletinin felaketi olurken oğlu Celaleddin Harzemşah döneminde Anadolu'nun ve Abbasilerin felaketi olmuştur. Hindistan ise ciddi darbe olarak ayakta kalmayı başarmıştır. Celaleddin Harzemşah'ın kurduğu ve sonrasında sürdüremediği ittifaklar sonucunda ortak düşmana karşı ortak güç oluşturamamış, doğru strateji üretememiştir. Bu sebeple birlikte hareket etmesi gereken iki Türk hükümdarı savaş meydanında karşı karşıya gelmiştir.

Sultan Alaeddin Keykubat ve Sultan Şemseddin İltutmuş'un ölümünün ardından tahta geçen dirayetsiz sultanların, seleflerinin savunma tedbirlerini sürdürememeleri Moğol İşgaline uğramalarına neden olmuştur. Eş zamanlı gerçekleşen bu işgaller neticesinde Türkiye Selçuku Devleti çöküş sürecine girerken Hindistan'da Emir-i Hacıp Balaban, süratle Şemseddin İltutmuş'un savunma tedbirlerini kullanmış doğru strateji ile Moğollara karşı devletini korumayı başarmıştır. Sonrasında bu tedbirleri arttırmıştır. Bu açıdan bakıldığında Delhi Türk Sultanlığında daha güçlü bir devlet teşkilatının olduğu açıktır.

XIII. yy'ın ikinci çeyreğinden itibaren Anadolu'da Moğolların Hakimiyet döneminden bahsetmek mümkünken Hindistan için böyle bir dönemden

bahsetmek mümkün değildir. Zira Moğollar, Hindistan topraklarında hiçbir zaman tam olarak hakimiyet tesis edememişlerdir.

Moğol istilasının neticesinde birçok devlet haritadan silinmiş bir o kadarı da haritaya eklenmiştir. Uluslararası konjektür tamamen değişmiştir. Cengizhan'ın fethettiği ve oğulları arasında paylaştığı topraklar o kadar geniş bir coğrafyaya yayılmıştır ki, Moğol tarihi denince, bu coğrafyalar ve bu coğrafyaya yayılan ülkeler ve halklar da kastedilmektedir.

Tarih boyunca halklar onları Hindistan'a iten güç olmadıkça, Hindistan'a macera ve kazanç sağlamak için girmişlerdir. Hindistan halkı ise gerek geçim şartlarının bol ve uygun olması gerekse de Budizm dininin itikatlarının daha pasif, hareketsiz bir hayatı ön görmesinden dolayı komşu ülkeleri ele geçirme dışarıya yayılma eğiliminde hemen hiç bulunmamışlardır. Türklerin, Hindistan'a girişi macera ve kazancın ötesinde onları iten güçler nedeniyle ve cihad amaçlıdır. Türklerin Anadolu'ya gelişleri de aynı temel sebebe yani yeni yurtlar arama sebebine dayanmaktadır.

Malazgirt zaferinden sonra Anadolu'ya başlayan Türkmen göçü ve artan nüfus, Haçlı seferleri ile önemli bir kayba uğramıştı, Moğol istilasının yeniden Anadolu'ya Türkmen seli akıtmıştır. Malazgirt zaferinden, 1230 yılına kadar Anadolu'ya Türkmen akını az da olsa devam etmiş, 1230 yılından sonra ise Anadolu ikinci büyük göç dalgasını almıştır. Bu sayede Anadolu'da Türkmen nüfusu oldukça artmış, bu artış neticesinde Osmanlılar balkanları Türkleştirmek için Anadolu'dan kitleler halinde halk götürmüştür. Maveraünnehir ve Harezmi'nin Moğol istilasına uğraması sonucunda Moğollar'ın önünden kaçan Türkmenler, Anadolu ve Hindistan'a kaçarak büyük Türkmen muhaceretine neden olmuşlardır. Bu göçler Anadolu ve Hindistan'da Türk nüfusunun artmasını sağlamıştır. Anadolu'ya bu dönemde yapılan göçler sayesinde Anadolu'da Türk egemenliği devam etmiş, Hindistan ise bu göçlerden hem bu dönemde hemde XIV. yy'da Timur döneminde göçlerin azalması ile anayuttan yeteri kadar Türkmen göçü ile beslenememiş bunun sonucunda da Hindistan'da Türk nüfuzu kırılmıştır.

XIII. yy'da Moğol istilasının önünden kaçarak gelen birçok Türk boy ve oymağı Anadolu'ya yönelen göçlerin en önemli ve en kalabalıklarından biri olmuştur. Harzemşah Devleti'nin Moğollar tarafından yıkılmasından sonra bu devlete tabi olan asker, boy ve oymakların bir kısmı Anadolu'ya gelerek Türkiye Selçuklu Devleti hizmetine girmiştir. Moğolların Kıpçak diyarına yaptıkları istila sonrasında Kıpçak Türklerinin bir kısmı denizyolu ile bir kısmı ise Kafkasları geçerek Anadolu'ya gelmişlerdir. Ayrıca Moğol Devleti'nin zulmünden bıkan ve Tatar olmadıkları halde Tatar olarak adlandırılan Doğu Türkistan Türkleri ve içlerinde bulunan Tatar oymaklarının önemli bir kısmı Anadolu'ya gelerek yerleşmişlerdir.

Harzemşahlar, Büyük Selçuklu Devletinin yıkılmasından sonra hem Selçuklu devleti topraklarının mirasını devralmışlar, hem de oldukça canlı olan fikri, edebi, ilmi hayatı devralmışlardır. Harzemşahların, Gurlular ve Karahıtaylılar ile mücadeleleri sırasında Horasan ve Harezm şehirleri maddi hasara uğrasa da fikri ve edebi hayat 1220 yılına kadar kesintisiz olarak devam etmiştir. Ayrıca başkent Gurganç, maddi bakımdan üstünlüğünün yanında ilim ve sanat merkezi olarak da Horasan ile boy ölçüşebilecek duruma gelmiştir. Büyük Selçuklu Devleti ile başlayan, Harzemşahlar Devleti ile büyük gelişme gösteren ilmi hayat Moğol istilasına uğramıştır. Moğolların büyük medeniyet merkezi olan Merv de yaptığı tahribat, dünyanın hiçbir yerinde bulunmayan, gerek nüshaların çokluğu, gerek önem ve değer itibarıyla hiçbir kütüphanenin denk sayılamayacağı, on adet büyük kütüphane, on iki bin cilde yakın kitap yok olmuştur. Moğollardan kaçarak Anadolu'ya gelen ilim ve kültür adamları Alaeddin Keykubat döneminde Anadolu'da Türk kültürünün yükselmesini sağlarken, Hindistan'a gelen alimler, Sultan Şemseddin İltutmüş tarafından kabul edilerek saygı görmüşler, Hindistan'da Türk kültürüne hizmet etmişlerdir. Harezm'den kaçabilen alimler Anadolu ve Hindistan'daki ilmi ve fikri hayatın gelişmesine Türk kültürünün yerleşmesine katkıda bulunmuşlardır.

İran ve Türkistan'dan Anadolu'ya göç eden şeyhler ve dervişler halkın dini ve siyasi öncüleri konumundaydılar. Bu özellikleri nedeniyle Moğollara

karşı mücadele de ön salarda yer aldılar. Moğol istilasına dayanamayıp Anadolu'ya göç eden bu dervişler kentlerden çok uç bölgelerde yerleşmeye çalıştılar. Kısa zaman içerisinde de dini hakimiyeti uç bölgelerindeki heyecanlı kitlelerin içine soktular. Derviş zümrelerin telkinleri, sınırda mücadele veren gazilerin küfre karşı direnişte güç kazanlarını sağladı.

Moğol akınları, Türkiye Selçuklu Devleti ve Harzemşah Devleti tarafından daha önce sefer düzenlenen fakat başarı sağlanamayan İsmaililerin de önemli ölçüde güç kaybetmesine neden olmuştur.

Zenginlikleri sayesinde Hindistan tarihin her döneminde yabancı güçleri cezbetmiş ve milletlerin pay alma amacı ile düzenlediği pek çok akına uğramıştır. Son olarak ise İngiliz sömürgesinde uzun yıllar yaşamıştır.

Kuzey Hindistan'ı esarete düşüren iki neden göze çarpmaktadır bunlardan birisi Rajputların birleşmemeleri neticesinde güçlü bir mukavemet gösterilememesi, ikincisi ise halkın kast sistemi altında ezilmesidir.

Hindistan'da milli direnme gücünün zayıf olması bölgenin sürekli işgal edilmesine yol açmıştır. Hindistan, güçlü Türk devletlerinin hakimiyetinde olduğu dönemlerde işgallerden kurtulurken Türk hakimiyetinin zayıfladığı veya yok olduğu dönemlerde işgale uğramıştır.

Tarih boyunca sadece askeri güce dayanılarak kalıcı medeniyet kurma ve geleceğe iz bırakma mümkün olmamıştır. Günümüzde Hindistan'da Türk ve Müslüman izlerine rastlamak mümkün iken bu toprakları sadece işgal ve sömürü amaçlı gelen milletlerden eser kalmamıştır.

Gandi'nin dediği gibi "*Hindistan bir anadır, onun çocukları ise Hindular ve Müslümanlardır, İngilizler değil.*"

KAYNAKÇA

AHMED, M. Aziz; **Siyasi tarihi ve müesseseleriyle Delhi Türk İmparatorluğu**, İstanbul-1975

AKA. İsmail; **Timurlular**, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi, 1995

AKSARAYÎ. Kerîmüddin Mahmud-i; **Müsâmeretü' l-Ahbâr**, çev.Mürsel, Öztürk, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınevi, 2000,

Barthold, W.W; **Moğol İstilasına Kadar Türkistan**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1990

-----, **Orta-Asya Türk Tarihi Hakkında Dersler**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2006

BAYKARA. Tuncer; **I. Gıyaseddin Keyhusrev (1164-1211) Gazi Şehit**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1997

BAYRAM. Mikail; “Türkiye Selçuklularında Köy Teşkilatı”, **Selçuk Üniversitesi Türkiyat Dergisi**, 5. sayı, 2011

BAYUR. Y. Hikmet; **Hindistan Tarihi**, I. Cild, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1987

BIYIKTAY. Halis; **Hindistan Türk İmparatorluğu**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi 1991

CAHEN, Claude; **Türklerin Anadolu'ya İlk Girişi**, çev. Erol Üyepazarcı, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi 1992

-----, **Osmanlılardan Önce Anadolu da Türkler**, İstanbul, E Yayınları, 1979

CÜVEYNÎ, Alaeddin Ata Melik; **Tarihi-i Cihangüşa**, çev.Mürsel, Öztürk, , Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1988

ÇÖHÇE Salim; “Büyük Ortadoğu Projesi Bağlamında Hindistan ile Ortadoğu Arasındaki Tarihi Bağlar ve Güncel İlişkiler”, **Gazi Akademik Bakış**, 2.cild, 3.sayı, 2008

-----; **Hindistan da İlk Türk Hakimiyeti: Kuşanlar ve Akhunlar** Türkler Ansiklopedisi, I.cild, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi Balkan Cildevi,2002

-----; “**Şemsi Melikleri**” , Basılmamış Doktora Tezi, Elazığ-1986

-----; **Türk İstiklal Savaşı ve Hindistan Müslümanları**, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, c. XIII, sayı 37, Mart 2008

DEVLET. Nadir; **Liderliğin Efendisi Cengizhan**, İstanbul, Güzel Dünya Yayınevi, -2007

Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi Ansiklopedisi, 9. cild, İstanbul, Çağ Yayınları, 1989

DURAK. Neslihan; **Hindistan’a Kuzeyden Yapılan Seferler**, Ankara, ASAM Yayınları,1998

-----; “**Moğolların Hindistan Politikaları**,” Yüksek Lisans Tezi, Malatya, 1994

GALSTYAN, A.G; **Ermeni Kaynaklarına Göre Moğollar**, İstanbul, Yeditepe yayınevi, 2005

Gregory Abû’l Farac; **Abû’l Farac Tarihi**, çev. Ömer Rıza Doğrul, c.1-2 Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi 1999,

GROUSSET. René; **Bozkır İmparatorluğu**, çev. M. Reşat Uzmen, İstanbul, Ötüken Yayınları,1999

İbn Battûta; **Seyahatnamesi**, çev. A. Sait Aykut, c.1-2, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2000

İbn Bibî; **El-Avamiru'l Alaiyye Fi'l Umuri'l Alaiyye**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1956

İbnü'l-Esîr; **el-Kâmil fi't-Tarih**, İstanbul, Bahar Yayınevi, 1985

KAFESOĞLU. İbrahim; **Harzemşahlar Devleti Tarihi**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi 1992

KAYMAZ. Nejat; **II. Gıyâsü'd-dîn Keyhüsrev ve Devri**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2009

KOCA. Salim; **Türkiye Selçukluları Tarihi**, 2.Cild, Çorum, Karam Yayınları, 2003

-----; **Dandanakandan Malazgirt'e**, Giresun - 1997

-----; **Selçuklular'da Ordu ve Askeri Kültür**, Ankara, Berikan Yayınevi, 2005

-----;“Moğol İstilâsına Karşı Sultan I. Alâeddîn Keykubâd'ın Güvenlik Politikası” **Gazi Türkiyat Dergisi**, 5 güz – 2009

-----;“Türkiye Selçuklu Devletine Damgasını Vuran Menfur Bir Cinayet Sultan I. Alâeddîn Keykubâd'ın Zehirlenmesi”, **Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, Sayı 27, Güz,2010 s. 347

KONUKÇU. Enver; **XIII. ve XIV. Yüzyıllarda Hindistan da Türk Kurucular ve Hanedanlar**, İstanbul, Yüzyıl Yayınları, 1997

KOMNENA, Anna; **Alexiad**, çev. Bilge Umar, İstanbul, İnkılâp Kitapevi, 1996

KOPRAMAN. K. Yaşar; **Makaleler**, Ankara, Berikan Yayınevi, 2005

KÖYMEN. M.Altay; **Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi: Alparslan ve Zamanı**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1993

-----; **Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi, Kuruluş Devri**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi 2000

KULKE, H. D. Rothermund; **Hindistan Tarihi**, Ankara, İmge Kitapevi, 2001

LİGETİ, L; **Bilinmeyen İç Asya**, Ankara, Atatürk Kültür ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, 1998

MARSHALL, Robert; **Doğudan Yükselen Güç Moğollar**, İstanbul, Sabah Kitapları, 1996

MEB İslâm Ansiklopedisi, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, 1997

MERÇİL. Erdoğan; **Müslüman Türk Devletleri Tarihi**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi 2000

-----; **Gazneliler Devleti Tarihi**, Ankara, Atatürk Kültür, Dil, Tarih Kurumu Yayınevi, 1989

-----; **Gaznelilerin Hindistan Siyaseti**, İstanbul, İstanbul Yayınevi, 1991

Nizâmülmülk; **Siyasetname**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1982

OSTROGORRSKY, Georg; **Bizans Devleti Tarihi**, çev. Fikret Işıltan, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2011

ÖZDEMİR. Ahmet; **Moğol İstilas, Cengiz ve Hülagü Dönemleri**, İstanbul, İz Yayıncılık, 2005

ÖZTUNA. Yılmaz; **Devletler ve Hanedanlar İslâm Devletleri**, c. I, Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2005

ROUX, Jean Paul; **Moğol İmparatorluğu Tarihi**, çev. Aykut kazancıgil-Ayşe Bereket, İstanbul, Kabalcı Yayınevi, 2001

RUNCİMAN, Steven; **Haçlı Seferleri Tarihi**, çev. Fikret Işıltan, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2008

SEVİM. Ali; **Anadolu'nun Fethi-Selçuklular Dönemi**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2000

SEVİM. Ali-Yaşar Yücel; **Türkiye Tarihi**, c.1, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1991

Sıbt İbnu'l CEVZİ; **Mir'âtü'z-Zamân Fî Târîhi'l-Âyân'da Selçuklular**, çev. Ali, Sevim, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2011

SÜMER. Faruk; **İslâm Kaynaklarına Göre Malazgirt Savaşı**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi 1988

-----; **Selçuklular Devrinde Doğu Anadolu'da Türk Beylikleri**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi 1998

Şadruddîn Ebu'l-Hasan 'Ali İbn Nâşır İbn 'Ali El-Hüseyinî; **Ahbârü'd-Devleti's-Selçukiyye**, çev. Necati, Lugal, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1999

TANERİ. Aydın; **Harzemşahlar**, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993

TEMİR. Ahmet; **Moğolların Gizli Tarihi**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1995

TOGAN. V. Zeki; **Umumi Türk Tarihine Giriş**, İstanbul, Enderun Yayınevi, 1981

TURAN. Osman; **Selçuklular Tarihi ve Türk İslâm Medeniyeti**, İstanbul, Ötüken Yayınevi, 2010

-----; **Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi**, İstanbul, Boğaziçi Yayınları, 2001

-----; **Selçuklular Zamanında Türkiye**, 5. Baskı, İstanbul, Ötüken Yayınevi, 1998

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, 18. cilt, İstanbul, 1988

Türkler Ansiklopedisi, Ankara, Balkan Cildevi, 2002

Urfalı Mateos Vekayi-Nâmesi ve Papaz Grigor'un Zeyli, çev. Hırant D. Andresyan, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi 2000

UYUMAZ. Emine; **Sultan I. Alâeddîn Kaykubâd Devri, Türkiye Selçuklu Devleti Siyasi Tarihi (1120-1237)**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi,2003

YAVUZ. Nuri; **Anadolu'da Beylikler Dönemi**, Ankara, Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, 2003

YINANÇ. M. Halil; **Türkiye Tarihi-Selçuklular Devri**, c.1, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2013

YILDIZ. H. Dursun; **İslâmiyet ve Türkler**, İstanbul, Kamer Yayınları, 2000